

Nomen ejus tot parietibus incisum. *Adrianus* Temporis ipsius *Æmulus*: Injurias enim & Ruinas Temporis, in quoquo genere, curâ & munificentia suâ, reparavit. *Antoninus*, (ut etiam appellatus est) Vir maximè *Pius*, nativâ quâdam & insitâ bonitate, omnibus Ordinibus gratus, cujusque Regnum (licet haud breve) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* Fratri quidem Bonitate cedens, reliquos Imperatores plurimos superans. *Marcus*, Vir ad Exemplar Virtutis compositus, cuique Scurræ ille, in Convivio Deorum, nihil habuit quod objiceret, præter patientiam erga mores Uxoris. In hac itaque continuâ sex Principum serie, videre cuivis liceat, foelicissimos fructus Doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maximâ Orbis Terrarum Tabulâ depictos.

Iam verò Doctrina, non in Civilia tantum, atque Artes Pacis, influxum habet, sed & in militari Virtute exercet vim suam, ac Potentiam; ut clarè perspicitur in Exemplis Alexandri Magni, & Caesaris Dictatoris; Quorum antea obiter meminimus, nunc verò ea paulò fufius retractabimus: Horum Virtutes Militares, & Res in bello Gestas, supervacaneum esset notare, aut recensere, cum in eo genere Mundi Miracula extiterint: sed de Amore ipsorum, & studio erga Literas, nec non iisdem Excellentia propria, non alienum erit, si pauca subjungamus.

Educatus fuit Alexander, edoctusque ab Aristotele, (Philosopho certè magno) qui nonnullos è libris suis philosophicis ei nuncupavit: A latere illius nunquam discedebat Callisthenes, aliique pereruditi viri, qui Castra sequebantur, & perpetui erant, omnium ejus Itinerum & Expeditionum Comites: Quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquidò demonstrant: veluti Invidia, quâ dignam censuit Achillis Fortunam, quòd Gestarum Rerum, Laudumque suarum, Homerum Præconem invenerat. Judicium de pretiosâ Darii Arculâ, inter reliqua spolia repertâ, de quâ cum quæstio moveretur, quidnam potissimum dignum esset, quod in eâ asservaretur, ipse, cum alii alia dicerent, pro Homeri Operibus sententiam tulit. Epistola Objurgatoria ad Aristotelem missa, postquam Libros Physicorum edidisset, in quâ exoptulat, quòd Philosophiæ Mysteria evulgasset; simulque rescribit, malle se omnibus doctrinâ, & cognitione, quam potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia quæ huc spectant. Ipse verò, quam egregiè Animum excoluisset doctrinâ, in omnibus ejus Dictis, & Responsis apparet, vel potius refulget, Eruditione plenissimis; in quibus, licet numero pauca sint, quæ adhuc supersint, singularum Scientiarum Vestigia altè impressa reperias.

In Moralibus, observetur primò Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (si placet) si fortè non unam ex gravissimis quæstionibus Moralis Philosophiæ, constituat: *Vtrum qui fruatur externis bonis, felicior sit, an qui contemnit?* cum enim Diogenem cerneret, tam parvo contentum, conversus ad circumstantes, qui ejus conditionem subsannabant, *Ni ssessem, inquit, Alexander optarem, esse Diogenes.* At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cum diceret, *Plus erat, quod Diogenes nollet accipere, quàm quod Alexander posset dare.*

In Naturalibus, observetur illud quod crebrò usurpabat, *In duabus se rebus, mortalitatem suam maximè percipere, Somno & Libidine*: Quod sanè dictum ex intimâ Naturali Philosophiâ depromptum est, non tam Alexandrum, quàm Aristotelem, aut Democritum sapiens; cum tam Indigentia, quàm Redundantia Naturæ, per illa duo designata, Mortis sint tanquam Arrhabones.

In Poëticis, observetur dictum illud, quum sanguine è vulneribus ejus effluente, accerseret unum ex Adulatoribus, qui ei Divinitatem tribuere solebat, *Spesta, inquit, hominis iste sanguis est, non talis liquor, qualem dixit Homerus, Veneris è manu manasse, vulnerat à Diomede*; hoc dicto & Poetas, & Assentatores suos, & seipsum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehensionem illam Argutiarum Dialecticarum, circa rejicienda, & retorquenda argumenta, in dicto suo, quo perstrinxit Cassandrum, Delatores Patris sui Antipatri repellentem. Cum enim Alexander fortè dixisset, *Nunquid putas hos Homines, tam longum iter suscepturos fuisse, nisi justam doloris causam habuissent?* Respondit Cassander, *Imò hoc ipsum Animos eis dedit, quod sperabant longinquitatem via obstituram, quò minus calumnia prodere-tur.* Enge, inquit Rex, *Strophas Aristotelis, rem pro & contra detorquentes.* Attamen hâc ipsâ, quam in alio carpebat, arte, cum res postularèt, in commodum suum uti, probè noverat: Ita enim accidit, ut Callisthenes, (quem odio clàm habebat, quòd novæ ejus inter Divos Relationi refragaretur,) in quodam Convivio rogatus esset, ab unâ discumbentibus, ut oblectationis gratiâ, (cum esset vir eloquentissimus) Thema aliquod pro arbitrio sibi sumeret, de quo subito diceret; ille autem annuens, & laudes Gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applausu differuit: At neutiquàm hoc delectatus Alexander, subjecit, *in bonâ causâ, facile est cuilibet esse eloquenti, quin verte, inquit, stylum, & quid contra nos possis, audiamus.* Callisthenes negotium in se recepit, idque tam acerbè, tamque aculeatè præstitit, ut Alexander interpellans diceret, *Etiâ malus animus, equè ac bona causa indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ Tropi & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantissimum Metaphoræ usum, quâ Antipatrum imperiosum, & tyrannicam Præfidem perstrinxit. Cum enim Amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quòd tam moderatus esset, neque in Persicam, prout alii Præfecti, luxum, usumque purpuræ, veteri Macedoniae amictu exuto, degeneraret, *At intus, inquit Alexander, Antipater est totus purpureus.* Etiam & illa Metaphora insignis: Cum Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbellæ, eique ingentem hostium exercitum monstraret, qui oculis subjacens noctu, propter infinitum numerum Ignium, veluti alterum Firmamentum Stellatum representabat, ideoque consuleret, ut Nocturno Prælio illos invaderet, *Nolo, inquit Alexander, suffurari victoriam.*

In Politicis attende gravissimam illam, & prudentissimam distinctionem (quam omnis Posteritas amplexa est) quâ duos ex præcipuis ejus Amicis, Ephæstionem & Craterum discrevit, quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem*: Dissimilitudinem maximi ponderis

ponderis, etiam inter fidelissimos Regum Servos constituens, quod alii magis Dominorum suorum Personas vero Affectu prosequantur, alii potius moveantur Officio erga Principatum ipsum. Spectetur etiam, quam eximie redargueret errorem, Principum Consiliariis familiarem, qui plerunque consilia, pro modulo sui Animi, & Fortunæ, non Dominorum, suggerunt. Cum enim Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego, inquit, si essem Alexander, acciperem.* Subiecit Alexander, *Et ego quidem si essem Parmenio.* Postremo, excutitur acere illud atque acutum Responsum, ad Amicos interrogantes, Quid sibi reservaret, cum tot & tanta donaret? *Spem, inquit: quippe qui probe sciret, subductis rationibus, Spem veram esse Sortem, & tanquam Hæreditatem, ad magna aspirantium.* Hæc Julii Cæsaris Sors, cum proficiscens in Galliam, universas opes profusis largitionibus exhausisset. Hæc etiam Sors Henrici Ducis Guisii, Nobilissimi Principis, licet nimium Ambitiosi, de quo illud increbuit, *Fæneratorem eum fuisse unum omnium Gallorum maximum, eò quod omnes opes in nominibus haberet, atque Patrimonium universum, in obligationes convertisset.* Cæterum Admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandrum Magnum, sed ut Aristotelis Discipulum propono, longius fortasse me provexit.

Quantum ad Julium Cæsarem, non est opus, ut de præstantiâ Eru-
ditionis ejus, aut ex Educatione, aut ex Familiaribus, aut ex Respon-
sibus suis, conjecturam faciamus. Hæc siquidem eminet in ejus scriptis, &
Libris, quorum alii extant, alii inſœliciter desiderantur. Primo enim
hodiè in manibus habetur, insignis illa Bellorum suorum Historia, cui
Nomen & Titulum Commentariorum duntaxat præfixit; In quo omnes
posteri, solidum Rerum pondus, & viva tam Actionum quam Persona-
rum simulachra, cum castissimâ puritate sermonis, Narrationisque per-
spicuitate eximiâ, conjuncta admirantur: Quas quidem Dotes, non à
Naturâ infusas fuisse, sed à Præceptis Institutisque Doctrinæ acqui-
sitæ, testatur liber ejus de *Analogiâ*; qui nihil aliud erat, quàm Gramma-
ticalis quædam Philosophia; in quo sedulo dedit operam, ut Vox ad
Placitum, redderetur Vox ad Licitum; & Consuetudo quoquo modo
loquendi, ad congruitatem revocaretur emendatè loquendi; & ver-
ba, quæ sunt Rerum Imagines, Rebus ipsis convenirent, non vulgi
proptus arbitrium sequerentur.

Ita etiam veluti Monumentum Doctrinæ, non minùs quàm Poten-
tiæ, emendatam ejus Edicto habemus computationem Anni; quæ di-
sertè testatur, æquè eum gloriæ sibi duxisse, Syderum in cœlis Leges
pernôsse, ac Hominibus in Terris Leges dedisse.

Ex Libro quòque, cui Titulum præposuit Anti-Cato, facile constat,
eum tanto studio accensum, ad Victoriâ Ingenii, quanto Belli & Ar-
morum obtinendam; certamen Calami tum suscipientem, contra maxi-
mum eo tempore Pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursus, in Libro Apophthegmatum quæ collegit, videmus honorifi-
centius sibi putâsse, si se ipsum tanquàm in Tabellas, aut Codicillos mu-
taret, in quos prudentiâ aliorum Dicta, graviâque referrentur; quàm
si Dicta sua propria, velut Oracula sacrentur, sicut inepti Principes
non.

nonnulli, adulatione corrupti, sibi fieri gestiant. At tamen si recensere vellem, pleraque ejus Dicta, (ut feci in Alexandro) sunt ea certè hujusmodi, qualia notat Salomon, *Verba sapientum sunt tanquam Aculei, & tanquam Clavi in altum defixi*. Itaque tria hìc tantùm proponam, non tam elegantia, quàm vi & efficaciam mirabilia.

Primò igitur, Magister sit, oportet, loquendi, qui unico verbo, seditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem se res habuit. Romanis mos fuit, cum Exercitum Duces alloquerentur, Milites uti eos appellarent, cum Magistatus Populum, Quirites. Tumultuabantur Milites Cæsaris, ac Missionem seditiosè flagitabant; non quòd hoc ipsi cuperent, sed ut hoc postulato, Cæsarem ad alias Conditiones adigerent: Ille immotus, atque inconcussus silentio facto sic exorsus est: *Ego Quirites*: Quo verbo, eos jam dimissos significabat. Eo percussis Milites, & planè obstupesci, concionantem deinceps perpetuò obturbabant, & postulato illo Missionis posthabito, contra obnixè petebant, ut Militum Appellatio eis restitueretur.

Secundum fuit hujusmodi. Regis Nomen Cæsar summè affectabat: Itaque subornati sunt nonnulli, qui praterentem populari Acclamatione Regem salutarent. Ille sentiens Acclamationem tenuem fuisse, ac raram; Negotium joco transmisit, ac si erratum esset in Cognomine, *Non Rex sum, inquit, sed Cæsar*. Dictum sanè hujusmodi, ut si diligenter excutiatur, vigor ejus & pondus, vix exprimi possit: Primum enim recusationem Nominis præ se ferebat, sed neutiquàm seriam: Deinde ingentem quandam Confidentiam, & Magnanimitatem monstrabat; ac si Cæsaris appellatio, illustrior Titulus esset, quàm Regis; quod haud secus evènit, & usque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maximè intererat, hoc dictum, summo artificio, finem suum urgebat; Hoc enim innuebat S. P. Q. R. de re levi, hoc est Nomine tantum (nam potestatem Regiam jam pridem habebat) secum contendere; ac tali Nomine, quale complures etiam ex Familiis obscuris gerebant: Nam Cognomen Regis multis Romanorum Gentilitium erat, quemadmodum & nos simile quiddam nostro idiomate habemus.

Ultimum, quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cum Cæsar post bellum inivitum, Romam occupasset, atque sanctius Ærarium reclusisset, ut Pecunias ibi congestas, in usus Belli tolleret, restitit Metellus, utpote tunc temporis Tribunus; Cui Cæsar, *Si perstes, inquit, mortuus es*, Dein reprimens se paulum, subiecit, *Adolescens, durius est mihi hoc dicere, quàm facere*. Dictum tam mirificè, ex terrore & clementiam constat, ut nihil supra.

Verùm ut Cæsarem mittamus; Perspicuum est eum probè sibi conscium suæ eximie Eruditionis fuisse; ut liquet ex eo, quòd demirantibus nonnullis Lucii Syllæ consilium, in deponendâ Dictaturâ, cavillans dixit, *Sylla nescivit literas, dictare non potuit*.

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic disertationi de arctâ conjunctione Militaris Virtutis, & Literariæ (quid enim in hoc genere, post Alexandrum & Cæsarem afferri potest?) nisi quòd moveor unius alterius Exempli dignitate, & insolentiâ, eò quòd tam subito transierit, à Ludibrio ad Miraculum. Est autem Xenophontis Philosophi, qui

qui è Socratis Ludo profectus est in Asiam, cum Cyro Juniore, in Expeditione contra Regem Artaxerxem: Hic Xenophon eo tempore peradolescens fuit, & nunquam Acie, aut Castra viderat, neque tunc praefecturam aliquam in Exercitu gerebat, sed tantum sponte, ob Amicitiam Proxeni proficiscebatur. Aderat fortè fortunà, cum Falinus à Magno Rege Legatus ad Gracos veniret, postquam Cyrus in Acie occubisset, Graci autem (Manipulus tantummodò Hominum) Duce orbati, in medio Provinciarum Persiae, à Patria suà, plurimorum Milliaris intervallis, & Fluminibus maximis atque altissimis interclasi essent. Legatio huc spectabat, ut positis Armis atq; deditis, se Regiae Clementiae submitterent: Cui legationi antequàm publicè responsum esset, complures ex Exercitu, familiaritè cum Falino colloquebantur, inter quos Xenophon ita fortè locutus est. *Imò, inquit, Faline, haec duo tantum nobis jam supersunt, Arma & Virtus, si igitur Arma dedamus, cui usui (obsecro) nobis erit Virtus?* At Falinus subridens, *Ni fallor (inquit) Atheniensis es (Adolescens) & Philosophiae incumbis, atque bellula sunt, quae dicis, sed valdè erras, si virtutem vestram Regis Copiis parem esse arbitraris.* Ecce Ludibrium, sequitur Miraculum. Novitius iste ex Scholà, & Philosophus, postquam omnes Duces, & Praefecti proditione interempti essent, decem millia Peditum, Babylone in Graciam reduxit, per medias Regis Provincias, omnibus ejus Copiis frustra obnitentibus: Quo facto stuporem injecit omnibus, Gracis autem ab eo tempore, ingentes addidit Animos, & Spiritus, ad Persarum Regnum invadendum, & subvertendum. Quod & mox cogitavit sanè, & designavit Jason Thesalus; tentavit, & inchoavit Agesilaus Spartanus; perfecit demum Alexander Macedo, omnes Literati istius praevii egregio Facinore incitati.

Pergamus ab imperatoria, Militarique Virtute, ad Moralem, & eam quae est Hominum privatorum: Primò, certissimum est illud Poetae,

Scilicet ingenuas didicisse fidelitèr Artes

Emollit mores, nec sinit esse feros.

Eruditio siquidè Humanas Mentès, feritate atque barbarie exuit. Veruntamen opus est, ut Accentus sit in Voce illa *Fidelitèr*. Nam tumultuaria Cognitio flectit potius in contrarium. Eruditio, inquam, Levitatem, Temeritatem, atque Insolentiam tollit, dum omnia Pericula & Ambigua simul cum re ipsa suggerit, Rationum & Argumentorum pondera in utramque partem librat, prima quaeque quae se offerunt animo eique arrident pro suspectis habet, iterque omne tanquam explorato inire docet. Eadem Admirationem Rerum vanam & nimiam evellit, Radicem ipsam infirmi Consilii: quippe admiramur Res, vel quia Novae sunt, vel quia Magnae. Quantum ad Novitatem, nemo est qui Literas, & Rerum Contemplationem penitus imbiberit, quin illud Cordi impressum habeat, *Nil novi super terram*. Neque enim Puparum Ludum, quisquam magnoperè mirabitur, qui pone Aulæ caput inserens, Organa quibus moventur, & Filamenta cernit. Quantum ad Magnitudinem, quemadmodum Alexander Magnus, ingentibus praeliis, & Victoriis in Asià affuetus, cum interdum acciperet è Gracià Literas, de Expeditionibus, & Dimicationibus quibusdam illic factis, quae plerunque

rumque propter Pontem aliquem aut Castellum, aut ad summum pro expugnatione Oppidi alicujus suscipiebantur, dicere solebat, *Videre sibi Nucinum a llatum, de Ranarum, & Murium Pugna, de quâ Homerus*: Sic certè, qui universitatem Rerum, ejusque Fabricam intueatur, illi Terræ Globus, cum Hominibus superstantibus (si Divinitatem Animarum seponas) haud majus quidpiam videbitur, quàm Colliculus Formicarum, quarum aliæ cum Granis, aliæ cum Ovis suis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum Pulvisculi Acervum, reptant & curstant. Porro Eruditio aufert, aut saltem minuit Timorem Mortis, atque adversæ Fortunæ, quo nihil magis Virtutibus Moribusque officere solet. Si enim Animus cujuspiam, contemplatione Mortalitatæ, & Rerum Naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, juxta cum Epicteto sentiet; qui, cum pridie exiens, Mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, postridie etiam exiens, alium mortuum Filium deflentem conspiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori*. Quare optimè, & valdè sapienter Virgilius, Cognitionem Causarum cum Metûs omnis profligatione copulavit, tanquam Concomitantia;

*Felix qui potuit Rerum cognoscere Causas,
Quique metus omnes, & inexorabile Fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.*

Nimis longum esset singula percurrere Remedia, quæ singulis Animi Morbis Doctrina suppeditat; aliquando vitiosos Humores expurgans, nonnunquam Obstructiones aperiens, aliàs Concoctionem juvans, aliàs Appetitum excitans, non rarò Vulnera ejus, & Ulcera sanans, & similia. Quare concludam, cum hoc, quod videtur rationem habere totius, ita nimirum Animum Doctrinam disponere, & flectere, ut nunquam protinus acquiescat, & tanquam congeletur in defectibus suis, quin incitet se semper, Progressumque spiret. Nescit illiteratus, quid sit in se descendere, aut secum inire rationes, aut quàm suavis vita sit, quæ indies sentit se fieri meliorem: si quâ fortè Virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, & ubique spectandam exponet, eaque utetur forsitan commodè, quam tamen excolere, & augere negligit. Rursus, si quo vitio laborat, Artem, atque Industriam illud celandi atque occultandi, minimè autem corrigendi adhibebit; tanquam malus Messor, qui perpetuò demetit, falcem autem nunquam exacuit. Literatus contra, non tantum utitur Animo, Virtutisque exercet, sed continuo emendat se, & in Virtutem proficit. Imò, ut in summâ dicam, pro certo est, Veritatem & Bonitatem distingui tantum, sicut Sigillum, & Impressionem, nam Veritas Bonitatem signat: & contra, Vitiorum ac Perturbationum procellæ, ex Erroris, & Falsitatis Nubibus erumpunt.

A Virtute transeamus ad Potentiam & Imperium, & dispiciamus, si uspiam inveniatur tanta Potentia, & Regnum, quanto Eruditio Hominis Naturam investit, & coronat. Videmus dignitatem Imperandi, sequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in Belluas, & Pecora, quale Bubulcorum aut Opilionum, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagistrorum, minus honorificum: Imperium in Mancipia, potius dedecori est, quàm honori: Neque multò præstantius est Imperium

Tyrannus

Tyrannorum, in populum servilem, atque Animis, & generosa indole exutum: Vnde hoc semper manavit iudicium, Honores in liberis Monarchiis, aut Rebus, suaviores esse, quàm sub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis supra volentes est, quàm supra invitos, & coactos: Ideoque Virgilius, cum ex intimo artificio, inter Humanos Honores, longè vellet optimos expromere, quos Augusto Cæsari assignaret, in hac ipsa verba loquitur,

— *Victorque volentes*

Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.

Ast Imperium Scientiæ, longè celsius est, quàm Imperium in Voluntatem, licet liberam, & non astrictam. Illa enim Rationi, Fidei, & Intellectui ipsi dominatur, qui est altissima Pars Animi, & Voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubio terrena est potestas, quæ in Spiritibus Hominum, & Animabus, eorumque cogitationibus, & phantasiis, assensu quoque & fide, Thronum, & quasi Cathedram suam erigit, & collocat, præter Doctrinam, & Scientiam. Ac idcirco videmus, detestabilem illam, & inmensam delectationem, quâ Hæresiarum, falsi Prophetæ, & Impositores magni perfunduntur, & rapiuntur, postquam senserint in Fide, & conscientijs Hominum coepisse se regnare: Tantam certè, ut qui eam semel degustaverit, nullis ferè persecutionibus, aut tormentis adigi possit, ut hoc regno se abdicet. Sicut autem, hoc illud est, quod in Apocalypsi dicitur, *Abyssus sive profunda Sathane*; ita è contrario, iustus & legitimus, in animos Hominum Dominatus, Veritatis ipsa evidentiâ, ac commendatione dulcissimâ stabilitus, sanè quàm proximè, ad Potestatis Divinæ similitudinem accedit.

Quod ad Fortunas, & Honores spectat, Munificentia Doctrinæ, non sic Regna integra, & Resp. locupletat, & ditat, ut non Hominum etiam privatorum Fortunas, & Opes amplificet, & evehat. Vetus enim Observatio est, Homerum pluribus suppeditasse victum, quàm *Syllum*, *Cæsarem*, aut *Augustum*, licet tot Congiaria, tot Donativa, tot Agrorum Affligationes largiti sint. Certè defficile dictum est, Arma an Literæ plurimum fortunas constituerint. Quin si de summâ potestate loquamur, videmus, si Arma aut Jus hæreditatis Regnum contulerunt, at Literarum sorti sapius cessit Sacerdotium, quod Regni semper fuit Rivale.

Rursus, si Delectationem, Jucunditatè que scientiæ intuearis, multum sanè illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num fortè Affectuum Voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedent, quanto Voti Affectio foelix, Cantuunculam, aut Cœnam: & non pari gradatione, Intellectus Voluptates, eas quæ sunt Affectuum, transcendunt? In cæteris oblectationibus satietas est finitima, & postquam paulò inveteraverint, Flos ipsarum & venustas marcescit: quo docemur, non illas liquidas reverà voluptates, ac sinceras fuisse, sed umbras tantum, & Fallacias voluptatum, non tam qualitate suâ, quam novitate jucundas: Vnde & Voluptarii sapius fiunt Monachi, & ambitiosorum Principum Senectus, tristior ferè est, & Melancholiâ obfessa. Scientiæ autem non est satietas, verum & fruendi, & appetendi, perpetuo & subinde recurrens Vicissitudo; ut necesse sit hujus Delectationis Bonum, simplex esse, non ex Accidente, aut cum Fraude. Neque illa voluptas,

quam

quam depingit Lucretius, ultimum in Animo locum sortitur,

Suave mari magno turbantibus æquora Ventis, &c.

Suave est spectaculum (inquit) stantem aut ambulantem in littore, navem intueri tempestate in mari jactatam: suave itidem ex edita turri duas cernere Acies concursantes in planicie; at nil dulcius est Homini, quam mens per doctrinam, in arce veritatis collocata, unde aliorum errores, & labores dispicere possit.

Denique, ut mittamus vulgaria illa Argumenta, quod per Doctrinam scilicet, *Homo homini in eo præstet, in quo ipse Brutis*; Quod ope Doctrinæ ascendat homo intellectu usque ad Cœlos, quo corpore non potest, & alia similia; cum eo concludamus Bono, hanc Dissertationem de Literarum excellentiâ, ad quod Humana Natura ante omnia aspirat, hoc est, Immortalitate, & Æternitate. Huc enim spectant Procreatio sobolis, Nobilitatio Familiæ, Ædificia, Foundationes, Monumenta, Fama, ac denique Humanorum Votorum Summa. Atqui videmus Monumenta Ingenii, & Eruditionis, quanto diutius durent, quam ea quæ opere, & manu facta sunt. Annon Homeri Carmina, Viginti quinque Annorum Centurias, & supra, absque unius Syllabæ, aut Literæ jacturâ, duraverunt? Quo spatio innumera Palatia, Tempia, Castella, Vibes collapsa sunt, aut diruta: Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Caesaris, imò Regum & Principum multò recentiorum, nullo jam sunt modo parabiles: Archetypa enim ipsa, jamdudum confecta vetustate perierunt, Exempla autem indies primigeniâ Similitudine mutantur. At Ingeniorum Imagines perpetuò integræ manent in Libris, nullis temporum injuriis obnoxia, utpote quæ jugem renovationem recipere possunt: Quanquam nec Imagines dici propriè possint, quia perpetuò generant quodammodò, seminâque sua in Animos Hominum spargunt, atque ætatibus subsequenter infinitas Actiones, Opinionésque suscitant, & progignunt. Quod si Navis Inventum, res existimata tam nobilis, & admirabilis fuerit, quæ opes mercésque hinc inde transportat, Regiones locis disjunctissimas, participatione fructuum & commodorum consociat; quanto rectius Literæ celebrari debent, quæ tanquam Naves fulcantes Oceanum Temporis, remotissima secula Ingeniorum & Juventorum commercio, & societate copulant? Porrò videmus nonnullos Philosophorum qui maximè immersi erant sensibus, minimèque Divini, atque Immortalitatem Animæ præfractè negabant; hoc tamen Veritatis adactos concessisse, quoscunque Motus & Actus Anima humana absque Corporis Organo præstare possit, eos etiam post Mortem permanere probabile esse: quales nimirum erant Intellectus, minimè autem, quibus divina Revelatio illuxit, conculcantes hæc Rudimenta, atque Offucias Sensuum, novimus non solum Mentem, sed & Affectus propurgatos; neque Animam tantum, sed etiam Corpus ad Immortalitatem assumptum iri suo tempore. Sed enim meminert Homines, & nunc & alias ubi opus fuit, me in Probationibus de Dignitate Scientiæ, inde ab initio se junxisse Testimonia divina ab humanis; quam Methodum constanter retinui, separatim utrunque explicans.

Quamvis verò hæc ita sint, nequaquam tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, ut vllâ Causæ hujus pro Doctrinâ Peroratione,

tione, aut Actione, judicia rescindam, vel *Æsopici Galli*, qui Granum
 Hordel Gemmæ prætulit; vel *Mide* qui cum Arbitrarius factus esset, inter
 Apollinem, Musarum, & Panem, Ovium Præsidentem, Opulentia
 palmam detulit; vel *Paridis*, qui Spretâ Sapientiâ, ac Potentiâ, primas
 Voluptati & Amori dedit; vel *Agrippinae* eligentis, *Occidat matrem,*
modo imperet, Imperium licet cum conditione detestandâ præoptan-
 tis; vel *Vlyssis*, qui *Vetulam prætulit Immortalitati*, typi certè eorum,
 qui consueta Optimis præponunt; plurimæque ejusmodi Judicia
 Popularia: Hæc enim antiquam obtinebunt: Verum &
 illud etiam manebit, cui innixa est semper Doctrina
 tanquam firmissimo fundamento, quodque
 nunquam labefactari poterit, *Iustifi-*

cata est Sapiencia à
Filiis suis.

Ecc

FRANCISCI BACONI
 BARONIS
 DE
 VERULAMIO,
 VICE-COMITIS
 SANCTI ALBANI,
 DE
 Dignitate & Augmentis Scientiarum
 LIBER SECVNDVS.

AD REGEM SVVM.

Consentaneum videri possit, tametsi non rarò secùs
 eveniat, (Rex optime) ut qui Sobole numerosâ
 aucti sunt, quique Immortalitatem suam in Posteris
 ipsorum quasi prospectant, præ cæteris Mortalibus
 sint solliciti, de Statu futurorum Temporum ; ut-
 pote quibus, satis intelligunt, charissima illa sua
 tandem debere pignora transmitti. *Elizabetha Re-*
gina, propter Vitam coelibem, Hospes potiùs in
 Mundo quàm Incola fuit ; sua quidem Tempora ornavit, & in multis
 beavit. Enimverò tuæ Majestati, (cui Deus pro Benignitate suâ dedic-
 tot suscipere Liberos, dignos certè qui te perpetuent, cujùsque Ætas

Ecc 2

vigens,

vigens, & Thorus fecundus adhuc plures pollicetur) usquequaque convenit, non modò tuum (quod facis) Seculum irradiare; verum etiam ad illa Curas tuas extendere, quæ Memoria omnis alat, quæque ipsa intueatur Æternitas. Inter ea autem (nisi studium meum erga Literas me fallit) nil dignius est aut nobilius, quàm si dotetur Orbis Terrarum, *Augmentis Scientiarum* solidis & fructuosis. Quousque enim tandem, pauculos aliquos Scriptores, statuemus nobis tanquàm *Columnas Herculis*, ne plus ultra in Doctrinis progrediamur; cum habeamus Majestatem tuam, instar Lucidi & Benigni Syderis, quod nos inter Navigandum conducat & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Recolamus jam, & nobiscum perpendamus, quid Principes Viri, aliique, hucusque ad Literarum Amplificationem attulerint, quid prætermiserint? Hoc autem pressè & distinctè excutiamus, sermone quodam Activo & Masculo, nusquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud (quod quis concedat) Opera quæque maxima & difficillima, vel Præmiorum Amplitudine, vel Consiliorum Prudentiâ & Sanitate, vel Laborum Conjunctione superari: Quorum primum Conatum ext mulat, secundum Ambages & Errores tollit, tertium Mortalium Fragilitati succurrit. At inter hæc tria; Merito Primas tenet, *Consilii prudentia & Sanitas*; hoc est, Monstratio & Delineatio viæ rectæ & proclivis, ad rem, quæ proponit, peragendam: *Claudus enim*, (quod dici solet) *in viâ, antevertit Cursorem extra viam*. Et Salomon perappositè ad hanc rem; *Ferrum si retusum fuerit viribus utendum majoribus: quod verò super omnia prævalet, est sapientia*. Quibus verbis innuit, Medi prudentem electionem, efficacius conducere ad Rem, quàm virium aut Intentionem, aut Accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (salvo semper eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perspicio atque animadverto, Opera eorum atque Acta pleraque, ad Magnificentiam potius, & Nominis sui Memoriam, quàm ad Scientiarum ipsarum Profectum & Augmenta spectasse; & Literatorum potius Numerum auxisse, quàm Artibus ipsis multum Incrementi attulisse.

Actiones autem & Opera, quæ ad Literas amplificandas pertinent, circa tria versantur Objecta: Circa Literarum Sedes; circa Libros; & circa Personas Eruditorum. Quemadmodum enim Aqua, sive ex Cœlesti Rore descendens, sive ex Fontibus scaturiens, facile dispergitur & disperditur, nisi colligatur in aliqua Receptacula, ubi per unionem, & congregationem, se sustentare & fovere possit, (quem in finem excogitavit Solertia humana Aquæductus, Cisternas, Stagna; eaque etiam variis ornamentis condecoravit, quæ Magnificentia & Dignati, non minùs quàm Usui & Necessitati deserviant) similiter Liquor iste Scientiæ pretiosissimus, sive à Divinâ Inspiratione destillet, sive è Sensibus exiliat, mox periret omnis, atque evanesceret, nisi conservaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis; ac præcipuè in Locis certis, his rebus destinatis, quales sunt Academiae, Collegia, Scholæ; ubi & permanentes habeat Sedes, & crescendi insuper, & se congregandi Copiam, & Facultatem.

Ac primò, Opera, quæ ad *Musarum Sedes* spectant, quatuor numerantur: *Ædificiorum Structura*; *Proventuum Dotatio*; *Privilegiorum Concessio*; *Disciplinæ Lex & Institutio*; Quæ omnia ad *Secesum*, & *Otium* (ut plurimum) conferunt, & ad *Vacationem à Curis & Molestiis*: qualia sunt quæ ad *Alvearia* constituenda, in usum *Mellis*, requirit *Virgilius*;

*Principio sedes apibus, statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus. &c.*

At Opera circa *Libros* duo sunt præcipua: primum *Bibliothecæ*, in quibus tanquam *Mausolæis*, *priscorum Sanctorum Reliquiæ*, *Virtutis plenæ*, conditæ sunt. Secundò, *novæ Editiones Auctorum*, *emendationibus Impressionibus*, *fidelioribus Versionibus*, *utilioribus Commentariis*, *Annotationibus magis diligentibus*, & hujusmodi *famulatio*, *instructæ & ornatae*.

Porro Opera, quæ *Literarorum Hominum Personas* respiciunt (præterquam quod ipsi ornandi sint & promovendi) sunt etiam duo: *Remuneratio & Designatio Lectorum*, in *Artibus jamdudum inventis*, & *cognitis*; & *Remuneratio ac Designatio Scriptorum*, circa eas *Doctrinæ partes*, quæ non satis hætenus *excultæ*, aut *elaboratæ* sunt.

Hæc summatim Opera sunt & *Acta*, in quibus *inclitorum Principum*, *aliorumque illustrium virorum promerita*, erga rem *literariam* clauerunt. De *particulari alicujus commemoratione*, qui de *Literis* bene meruit, cogitanti, occurrit illud *Ciceronis*, quod eum, post *reditum suum*, ad *gratias promiscuè agendas* impulit; *Difficile non aliquem, ingratum quenquam præterire*. Potius (ex *Scripturarum consilio*) spatium intueamur, quod adhuc restat in *Stadio decurrendum*; quam oculos reflectamus ad ea, quæ à *tergo* jampridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius *Europæ Collegia*, præclarissimè *fundata*, *Omnia illa certis Professionibus destinata esse* demiror, *nulla, liberis atque Universalibus Artium, & Scientiarum studiis, dedicata*. Nam si quis *Doctrinam omnem referendam esse ad Usum & Actionem*, rectè sapit; *Veruntamèn facile est isto modo prolabi in errorem illum*, quem *Fabula perantiqua perstringit*; in quâ *cætera Corporis Membra* litem *Ventriculo* intendèrunt, quod neque *Motum præberet*, ut *Artus*, neque *Sensum*, ut *Caput*; quamvis intereà *Alimentum coctum atque confectum* *ventriculus ille* in *reliquum corpus divideret*: Planè eodem modo, qui in *Philosophiâ ac Contemplationibus universalibus*, *positum omne studium inane atque ignavum arbitratur*, non *animadvertit singulis Professionibus, & Artibus*, exinde *succum & Robur suppeditari*. Atque certè *persuasum habeo*, hanc ipsam *haud minimam causam fuisse*, cur *foelicior Doctrinæ progressus hucusque retardatus sit*; quod *opera hisce fundamentalibus Scientiis, navata sit tantum in transitu*, neq; *haustus pleniores inde epoti*. Nam si *Arborè solito fructuosiorè fieri cupias*, de *Ramis medicandis frustra cogita-veris*; *Terra ipsa circa Radicè subigenda, & Gleba lætior admovèda*, aut *nihil egeris*. Neque rursus *silentio prætermittendū est*, hanc *Collegiorū, & Societatū*, in usum tantummodò *Doctrinæ Professoriæ Dedicationem*, non solū *Scientiarū incrementis inimicā fuisse*; sed etiam in *Regnorū, &*

Rerump. detrimentum cessisse. Hinc enim fieri solet, ut Principes delectum habituri Ministrorum, qui Rebus civilibus tractandis sint idonei; ejusmodi hominum miram solitudinem circa se reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos usus destinata, ubi scilicet Homines à Naturá ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Historiæ, Linguis modernis, Libris & Tractatibus Politicis, præcipuè incumbant; ut inde ad civilia Munera, magis habiles, & instructi accedant.

Quoniam verò Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionem verò *rigant*; sequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus desideretur. Nimirum Improbo vel maximè Tenuitatem Stipendiorum, Prælectoribus sive Artium, sive Professionem, (præsertim apud nos) assignatam. Interest enim imprimis progressus in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere, ex optimis instructissimisque eligantur; utpote quorum opera, non in usum transitorium, sed ad sufficiendam Sobolem Scientiæ in secula adhibeatur. Id fieri nequit, nisi Præmia, & conditiones tales constituentur, quibus eminentissimus quisque in eâ Arte, planè contentus esse possit; ut illi demum grave non sit, in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut floreat, Militaris Lex servanda Davidis; *Ut equa esset pars descendens ad prælium, & manentis ad sarcinas*; Sarcinis malè aliter prospectum erit. Sic Lectores in Scientiis sunt tanquam Conservatores, & Custodes totius Literarii Apparatus; unde Praxis & Militia deinceps Scientiarum instruatur: Proinde æquum est, ut Merces ipsorum Lucta Practicorum exæquare possit. Aliter si Patribus Scientiarum Præmia non constituentur satis ampla, & luculenta, eveniet illud,

Et Patrum invalidi referent jejunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymista quispiam in auxilium advocandus foret; cum id genus Hominum Studiosis Authores sint, ut Libros vendant, Fornaces extruant, Minervam ac Musas, (tanquam Virgines Steriles) deserant, ac Vulcano se applicent. Fatendum est enimverò, tam ad Penetralia Contemplationis, quam ad Operativæ Fructum, in nonnullis Scientiis, (præsertim Naturali Philosophiâ, & Medicinâ) haud unica subsidia è Libris petenda esse. Quâ in re neutiquàm cessavit Manificentia Hominum; quippe videmus non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Astrolabia, Mappas, & alia similia, ut adminicula quædam Astronomiæ, & Cosmographiæ comparari, & studio præberi. Videmus etiam loca nonnulla, Medicinæ studio dicata, Hortos habere pro Simplicium cujusque generis inspectione, & notitiâ; nec usu Mortuorum Corporum ad Observationes Anatomicas destitui. Caterum hæc ad pauca spectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus Naturæ abditis eruendis & referendis, progressus vix fieri posse, nisi ad Experimenta, sive Vulcani, sive Dædali, (formacis scilicet, aut Machinæ,) vel cujuscunque alterius generis, sumptus abundè suppeditentur. Ideoq; sicut Principum Secretariis, & Emissariis, conceditur exhibere rationes Expensarum, pro diligentis suis, in explorando, & eruendo Res novas & Arcana civilia;

similiter

similiter & Exploratoribus, ac Speculatoribus Naturæ, satisfaciendum de expensis suis; alias de quamplurimis scitu dignissimis nunquam fiet certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ suppeditavit Aristoteli, quâ conduceret Venatores, Aucupes, Piscatores, & alios, quo instructor accederet ad conscribendam Historiam Animalium; certe majus quiddam debetur iis, qui non in Saltibus Naturæ pererrant, sed in Labyrinthis Artium viam sibi aperiunt.

Defectus etiam nunc alius nobis observandus, (magni certè momenti) Neglectus quidam est; in Academiarum Rectoribus, consultationis, in Regibus sive Superioribus, Visitationis; in hunc finem, ut diligentè consideretur, & perpendatur, utrùm Prælectiones, Disputationes, aliæque Exercitia Scholastica, antiquitus instituta, & ad nostra usque tempora usitata, continuare fuerit ex usu, vel potius antiquare aliaque meliora substituere. Etenim inter Majestatis tuæ Canones prudentissimos, illum reperio. *In Omni vel consuetudine, vel exemplo, tempora spectanda sunt quando primum Res cepta; in quibus, si vel confusio regnaverit, vel inscitia; derogat illud imprimis Autoritati rerum atque omnia reddit suspecta.* Quamobrè, quandoquidem Academiarum Instituta, plerumque originem traxerint à temporibus, hisce nostris haud paulò obscurioribus, & indoctoribus; eò magis convenit, ut examini denuò subjiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maximè obviam videntur, & familiares. Pro more receptum est (licet uti mihi videtur perperam) ut Literarum studiosi, Logicam, & Rhetoricam prae properè nimis addiscant; Artes sanè Provectoribus magis convenientes, quam Pueris, & Tyronibus. Etenim hæ duæ, si verè res perpendatur, sunt ex Artibus gravissimis; cum sint *Artes Artium*, altera ad judiciū, altera ad Ornatū. Quinetiàm Regulam, & Normam continent, Res & Materiam subjectam, vel disponendi, vel illustrandi. Ideoque id agere, ut Mentis Rerum ignaræ, & rudès, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicero *Sylva*, vel *Supellex* appellatur, id est, Materiam, & Copiam rerum,) initiū ab istis Scientiis sumant; (ac si quis discere vellet, ponderare, vel metiri, vel ornare Ventū;) haud aliud profectò parit, quam ut harum Artium virtus & facultas, (quæ permagnæ sunt, & latissime diffusæ,) forè contemptæ jaceant; atque vel in puerilia Sophismata, Affectationesque ridiculas degeneraverint, vel saltem existimatione suâ haud parùm multatæ sint. Quinetiàm præmatura, & intempestiva ad has Artes Accessio, dilutam earum, atque jejunam Traditionem, ac Tractationem necessariò secum traxit, qualis nimirum Captivi Puerorum adaptetur. Alterum Exemplum (quod adducam) Erroris, qui in Academiis jam diu inveteravit, ejusmodi est; quod scilicet Inventionis, atque Memoriae, in exercitiis scholasticis, fieri solet nimio plus noxium Divortium: Illic siquidem Orationes plerumque, aut omninò præmeditatæ sunt, adeò ut Conceptis Verbis proferantur, & Inventioni nihil relinquatur; aut planè extemporariæ, ut perparùm relinquatur Memoriae: (cum in vitâ communi, & praxi, rarus sit alterutrius istorum usus seorsim, sed potius mixturæ ipsorum; id est Notarum sive Commentariorum, atque Dictionis subitæ) ita ut hoc pacto, Exercitia ad Praxim haud sint accommodata, nec Imago respondeat Vitæ. Illud autem in Ex-

exercitiis perpetuò tenendum est ; ut omnia (quam fieri potest) maxime repræsentent ea, quæ in vitâ agi solent ; Alioqui Motus & Facultates Mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei Veritas non obscure cernitur, cum Academici ad Praxim suarum Professionum, vel alia Civilis Vitæ Munia se accingant ; quod cum faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipsi in se citò deprehendunt ; sed citius etiamnum alii. Cæterum hanc partem, de Institutorem Academicorum emendatione, clausulâ illâ (ex Cæsaris quâdam ad Oppium, & Balbum Epistolâ desumptâ) concludam ; *Hoc quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt ; de iis rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.*

Alter Defectus quem observo, altius paulò quam præcedens ascendit. Quemadmodum enim Doctrinarum Progressio, haud parum in prudenti Regimine, & Institutione Academiarum singularum consistit ; ita magnus ad hoc cumulus accedere possit, si Academiae universæ, per totam Europam sparsæ, arctiorè conjunctionem, & necessitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi Ordines, & Sodalitia, quæ licet Regnis, & Spatiis longinquis disjuncta sint, tamen Societatem & tanquam Fraternitatem inter se ineunt, & colunt ; adeò ut habeant Præfectos (alios Provinciales, alios Generales,) quibus omnes parent. Et certè, quemadmodum Natura creat Fraternitatem in Familiis ; Artes Mechanicæ contrahunt Fraternitatem in Sodalitiis ; Unctio divina superinducit Fraternitatem in Regibus, & Episcopis ; Vota & Regulæ conciliant Fraternitatem in Ordinibus : eodem modo fieri non potest, quin intercedat Fraternitas illustis & generosa, inter Homines, per Doctrinas & Illuminationes, quandoquidem Deus ipse *Pater Luminum* nuncupetur.

Postremò illud queror (de quo superius nonnihil præmissi) quod vel nunquã, vel rarò admodum, publica aliqua extiterit Designatio Virorù idoneorum, qui vel scriberent, vel Inquisitionem instituerent, de illis Scientiarù Partibus, in quibus satis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei, illud inserviet quam maxime, si tanquam Lustrum condatur Doctrinarum ; & Censuræ excipiatur ; quæ ex illis locupletes sint, & majorem in modum auctæ ; quæ autem inopes, & destitutæ. Opinio enim Copiæ, inter causas Inopiæ est : Atque multitudo Librorum Luxuriæ potius quàm Penuriæ indicium quoddam præ se fert. Quæ tamen Redundantia, (si quis rectè judicet) neutiquàm delendis antehac scriptis Libris, sed novis melioribus edendis tolli debet ; qui ejus generis sint, ut tanquam *Serpens Mosis, Serpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium Defectuum Remedia, præter illius postremi ; quinetiam ejusdem postremi, quoad Partem ejus Activam, quæ spectat ad Designationem scribentium, Opera sunt verè Basilica ; Erga quæ, privati alicujus conatus, & industria, ferè sic se habeat, ut Mercurius in Bivio ; qui Digitum potest in viam intendere, Pedem inferre non potest. At Speculativa illa Pars, quæ ad Examen Doctrinarum (quid nimirum in singulis desideretur) pertinet ; etiam industriæ Hominis Privati patet. Mihi igitur in animo est, Perambulationem Doctrinarum, & Lustrationem generalem, & fidelem aggredi, præcipue cum

cum inquisitione sedulâ & accuratâ, quænam earum Partes neglectæ incultæque jaceant, hominum industriâ nondum subactæ, & ad usum conversæ; ut hujusmodi Delineatio, & Registratio, & publicis Designationibus, & Privatorum spontaneis laboribus facem accnedat. In quo nihilominus Consilium est hoc tempore, Omissiones duntaxat, & *Desiderata* notare; non autem Errores, & Infoelicitates redarguere. Aliud enim est inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non sum nescius quantum opus moveam, quàmque difficilè provinciam sustineam; etiam quàm sint vires minimè Voluntati pares: Attamen magnam in spem venio, si ardentior meus erga Literas Amor, me longius provexerit, usorum me excusatione Affectûs; quia non simul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Nescius equidem non sum, eandem judicii libertatem aliis relinquendam, quam ipse usurpaverim. Equidem libenter æquè acceperim ab aliis, ac impertiverim, Humanitatis illud officium; *Nam qui Erranti comiter monstrat viam*, &c. Prospicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omissa, & desiderata, in Registrum hoc nostrum referre visum fuerit, in diversas censuras incurfura; Alia scilicet quòd sint dudum peracta, & jam extent; Alia quòd curiositatem sapiant, & fructum promittant perexilem; Alia quòd nimis ardua existant, & ferè impossibilia, quæ ab hominibus absolvantur. Ad prioria duo quod atinet, Res ipsæ pro se causam agent: Circa postremum de Impossibilitate ita statuo; Ea omnia possibilia, & præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licet non à quibusvis; Et quæ à multis conjunctim, licet non ab uno; Et quæ in Successione Seculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ Publicâ Curâ & Sumptu, licet non Opibus & Industriâ singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud usurpare, *Dicit piger, Leo est in viâ*; quàm illud Virgilii, *Possunt, quia possidentur*; satis mihi erit, si labores mei, inter Voto tantum sive Optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omninò Rei imperitum esse oportet, qui Quæstionem appositè instituat; ita nec Sensûs inops dideatur, qui haudquaquam absurda Optaverit.

CAPVT. I.

Partitio Universalis Doctrinæ Humanæ in Historiam, Poësim, Philosophiam; Secundum tres Intellectûs Facultates, Memoriam, Phantasiam, Rationem: quòdque eadem Partitio competat etiam Theologicis.

PARTITIO Doctrinæ Humanæ ea est verissima, quæ sumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ Sedes est. *Historia* ad Memoriam refertur; *Poësis* ad Phantasiam; *Philosophia* ad Rationem. Per *Poësim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quàm Historiam confictam, sive Fabulas. Carmen enim Styli quidam Character est, atque ad Artificia Orationis pertinet, de quo suo loco.

Historie

Historia propriè Individuorum est, quæ circumscribuntur Loco & Tempore. Etsi enim *Historia Naturalis* circa *Species* versari videatur; tamen hoc fit ob promiscuam *Rerum Naturalium*, (in plurimis) sub unâ *Specie*, *Similitudinem*; ut si unam nôris, omnes nôris. Sicubi autem *Individua* reperiantur, quæ aut unica sunt in suâ *Specie*, veluti *Sol* & *Luna*; aut à *Specie* insigniter deflectunt, ut *Monstra*; non minùs rectè constituitur *Narratio* de illis in *Historiâ Naturali*, quàm de *Homnibus singularibus* in *Historiâ Civili*. Hæc autem omnia ad *Memoriam* spectant.

Poësis, eo sensu, quo dictum est, etiam *Individuorum* est; confictorum ad similitudinem illorum, quæ in *Historiâ verâ* memorantur; ita tamen ut modum sæpiùs excedat, & quæ in *Rerum naturâ* nunquam conventura, aut eventura fuissent, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & *Pictoria*. Quod quidem *Phantasia* Opus est.

Philosophia *Individua* dimittit; neque *Impressiones primas Individuorum*, sed *Notiones* ab illis *Abstractas* complectitur; atque in iis componendis, & dividendis, ex *Lege Naturæ*, & *Rerum ipsarum evidentia*, versatur. Atque hoc prorsùs *Officium* est, atque *Opificium Rationis*.

Hæc autem ita se habere, si quis *intellectualium Origines* petat, facillè cernet. *Individua sola* *Sensum* percipiunt, qui *Intellectûs* *Ianua* est. *Individuorum eorum Imagines*, sive *Impressiones à sensu exceptæ*, figuntur in *Memoriâ*, atque abeunt in eam, à principio tanquam *integræ*, eodem quo occurrunt modo: *Eas* postea *recolit*, & *ruminat* *Anima humana*; *Quas* deinceps aut *simpliciter recenset*; aut *lusu quodam imitatur*; aut *Componendo & Dividendo digerit*. Itaque liquidò constat, ex *tribus his Fontibus*, *Memorie*, *Phantasia*, & *Rationis*, esse tres illas *Emanationes*, *Historie*, *Poëseos*, & *Philosophie*; nec alias, aut plures esse posse. Etenim *Historiam*, & *Experientiam* pro eâdem re habemus; quemadmodum etiam *Philosophiam*, & *Scientias*.

Neque aliâ censemus ad *Theologica* *Partitione* opus esse. Differunt certè *Informationes Oraculi & Sensûs*, & *Re*, & *Modo insinuandi*; sed *Spiritus Humanus* unus est, ejûsque *Arculæ*, & *Cellæ eadem*. Fit itaque, ac si *diversi Liquores*, atque per *diversa Infundibula*, in unum atque idem *Vas* recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Historiâ Sacrà* constat; aut ex *Parabolis*, quæ instar *divinæ Poëseos* sunt; aut ex *Præceptis & Dogmatibus*, tanquam *perenni quâdam Philosophiâ*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ *redundare* videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Historie* genus est: quandoquidem *Historia Divina*, eâ polleat supra *Humanam Prærogativâ*, ut *Narratio Factum præcedere*, non minùs quàm *sequi* possit.

CAPVT II.

Partitio Historiæ in Naturalem & Civilem, Ecclesiasticâ & Literariâ sub Civili comprehensâ. Partitio Historiæ Naturalis in Historiam Generationum, Præter-Generationum, & Artium.

HISTORIA aut Naturalis est, aut Civilis: In Naturali, Naturæ res gestæ, & Facinora memorantur; in Civili, Hominum. Elucet proculdubiò Divina in utrisque, sed magis in Civilibus, ut etiam propriam Historiæ speciem constituent, quam Sacram aut Ecclesiasticam appellare consuevimus. Nobis verò etiam ea videtur Literarum, & Artium Dignitas, ut iis Historia propria seorsim attribui debeat; quam sub Historiâ Civili, (quemadmodum & Ecclesiasticam,) comprehendi intelligimus.

Partitionem Historiæ Naturalis molimur ex statu, & conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita invenitur, & tanquam Regimen trinum subit. Aut enim libera est Natura, & cursu consueto se explicans, ut in Cœlis, Animalibus, Plantis, & universo Naturæ Apparatu; Aut à Pravitatibus, & insolentiis Materiæ contumacis, & ab Impedimentorum violentiâ, de statu suo detruditur, ut in Monstris; Aut denique ab Arte, & Operâ humanâ constringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in Artificialibus. Sit itaque Partitio Historiæ Naturalis, in Historiam Generationum; Præter-Generationum; & Artium: Quam postremam, etiam Mechanicam, & Experimentalem appellare consuevimus. Harum prima Libertatem Naturæ tractat; secunda Errores; tertia Vincula. Libenter autem Historiam Artium, ut Historiæ Naturalis speciem constituimus; quia inveteravit prorsus opinio, ac si aliud quippiam esset Ars à Naturâ; Artificialia à Naturalibus: unde illud Malum, quòd plerique Historiæ Naturalis Scriptores, perfunctos se putent, si Historiam Animalium, aut Plantarum, aut Mineralium confecerint, omissis Artium Mechanicarum Experimentis. Sed & illabitur etiam Animis Hominum aliud subtilius Malum; nempe, ut Ars censeatur solummodò, tanquam Additamentum quoddam Naturæ, cujus scilicet ea sit vis, ut Naturam (sanè) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emandare, vel impeditam liberare; minimè verò penitus vertere, transmutare, aut in imis concutere possit. Quod ipsum Rebus Humanis præproperam desperationem intulit. At contrà, illud Animis Hominum penitus insidere debuerat; Artificialia à Naturalibus, non Formâ, aut Essentiâ, sed Efficiente solummodò differere; Homini quippe in Naturam, nullius rei potestatem esse, præterquam Motûs, ut scilicet Corpora Naturalia aut admoveat, aut amoveat: ubi igitur datur Admotio Corporum Naturalium,

Naturalium, aut Remotio, conjungendo (ut vocant) Activa Passivis, omnia potest homo; ubi non datur, nihil: Neque interest, si Res ponantur in ordine ad aliquem Effectum, utrum hoc fiat per Hominem, vel absque Homine: Aurum aliquando excoquitur igne, aliquando in Arenulis purum invenitur, ministrante sibi ipsi Naturâ: Iris similiter fit ex Nube roscidâ in sublimi; fit etiam per Asperisionem Aquæ, hic apud nos. Itaque Natura omnia regit, subordinantur autem illa tria, *Cursus Naturæ; Expatiatio Naturæ; & Ars*, sive Additus Rebus Homo: Ideoque in Historiâ Naturali, tria illa comprehendî par est; quod etiam C. Plinius magnâ ex parte fecit; qui Historiam Naturalem solus pro dignitate complexus est; sed complexam, minimè ut decuit, imò potius indignis modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter exulta; Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter tractantur, ut in *Desideratorum* classe reponendæ sint. Neque enim reperias satis instructam, & locupletem collectionem Operum Naturæ eorum, quæ à Cursu ordinario Generationum, Productionum, & Motuum aberrârunt, & deflexerunt; sive sint illa Fœtus certarum Regionum aut Locorum singulares; sive Temporum Eventus insoliti; sive *Casuum* (ut ait ille) *Ingenia*; sive Proprietatum Abditarum Effectus; sive Monodica Naturæ in suâ Specie. Non negaverim inveniri Libros nimio plures, fabulosis Experimentis, Commentitiis Secretis, & frivolis Imposturis, ad Voluptatem, & Novitatem, refertos; Cæterum Narrationem gravem, & severam de Heteroclitis, & Mirabilibus Naturæ, diligenter examinatum, ac fideliter descriptam, non, inquam, invenio; præsertim cum debitâ rejectione, & publicâ tanquam proscriptione Mendaciorum, & Fabularum, quæ invaluerunt. Nam ut res se nunc habet, si fortè Mendacia aliqua circa Res Naturales obtinuerint, & celebrata sint (sive quod tantum possit Reverentia Antiquitatis, sive quod illa denuò examini subicere sit molestum, sive quod mirifica scilicet Ornamenta) putantur Orationis, propter Similitudines & Comparationes nunquam postea exterminantur, aut retractantur.

Finis hujusmodi Operis, quod Exemplo suo decoravit Aristoteles, nil minus est, quam ut curiosis, & inanibus Ingeniis gratificetur, sicut faciunt Mirabilarii, & Prodigiastri; verum duas ob causas, utramque seriam & gravem: Unam, ut Axiomatum corrigatur Iniquitas; quæ plerunque in Exemplis tritis, & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quòd à Miraculis Naturæ, ad Miracula Artis, expeditus sit transitus, & pervius. Neque enim huic rei plus inest Negotii, præterquam ut Naturæ vestigia persequaris sagaciter, cum ipsa sponte aberret; ut hoc pacto postea cum tibi libuerit, eam eodem loci deducere, & compellere possis. Neque verò præceperim, ut ex Historiâ istâ Mirabilium, superstitosæ Narrationes, de Malificiis, Fascinationibus, Incantationibus, Somniis, Divinationibus, & similibus, prorsus excludantur, ubi de Facto, & re gestâ liquido constet. Nondum enim innotuit, quibus in rebus, & quousque, Effectus Superstitioni attributi, ex causis Naturalibus participant. Ideoque licet hujusmodi Artium Usus & Praxim, merito damnandum censeamus,

scimus, tamen à speculatione, & consideratione ipsarum, (si strenuè excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solum ad Delicta, in hoc genere Reorum, ritè dijudicanda; sed etiam ad Naturæ Secreta ulterius rimanda. Neque certè hæsitandum de ingressu, & penetratione intra hujusmodi Antra, & Recessus, si quis sibi unicam Veritatis inquisitionem proponat; quod & Majestas tua Exemplo proprio confirmavit. Tu enim, duobus illis clarissimis & acutissimis, Religionis, ac Naturalis Philosophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perspicacitè perlustrasti; ut te Soli simillimum probaveris, qui polluta Loca ingreditur, nec tamen inquinatur: Cæterum illud monuerim, Narrationes istas cum Rebus superstitiosis conjunctas, seorsum componi, neque cum puris, & sinceris Naturalibus commisceri oportere. Quod verò ad Narrationes attinet, circa Prodigia & Miracula Religionum; illa certè aut non utique vera sunt; aut nullâ ex parte naturalia; ideoque ad *Historiam Naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Historiam Naturæ subactæ, & Factitiæ*, quam *Mechanicam* appellare solemus; invenio sanè Collectiones quasdam de Agriculturâ, etiam de Artibus compluribus Mechanicis; sed, quod pessimum est in hoc genere, semper negliguntur & rejiciuntur Experimenta, in Artibus singulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad Interpretationem Naturæ, æquè aut plus faciunt, quam minus trita. Nam Labes quædam Literis aspergi videatur, si fortè viri docti se submittant Inquisitioni, aut observationi rerum mechanicarum; nisi fuerit earum, quæ pro Arcanis Artis, aut pro Rebus admodum raris, aut subtilibus reputentur. Quod tam inanis, ac superciliosæ Arrogantiæ Vitium, meritò irrisit Plato, quando Hippiam Sophistam jactabundum inducit cum Socrate disputantem, sincero & solido Veritatis Investigatore: Qui, cum Pulchritudine sermo institutus esset, pro vago suo, & soluto Disputandi more, primùm intulit Exemplum Virginis pulchræ, dein Equæ pulchræ, postremò Ollæ Fictilis pulchræ, & affabrè factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit, *Stomacharer certè, (nisi humanitatis ratio me eò adigeret,) cum quoquam disputare, qui exempla tam vilia, & sordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cum tam nitidis sis amictus vestibus & pulchris calceis;* & alia per Ironiam. Enimverò, illud pro certo asseri possit, grandia Exempla haud optimam, aut tutissimam asserre informationem. Id quod exprimitur non insulsè, in pervulgatâ illâ Fabulâ de Philosopho; qui cum Stellas, sublati oculis intueretur, incidit in Aquam: Nam si oculos demisisset, stellas illicò in Aquâ videre potuisset; verùm suspiciens in coelum, Aquam in Stellis videre non potuit. Eodem modo sæpe accidit, ut Res minutæ & humiles, plus conferant, ad Notitiam Grandium, quàm Grandes ad Notitiam Minutarum. Bene siquidem notavit Aristoteles, *Cujusque rei naturam in Portionibus ejus minimis optimè cerni.* Quam ab causam, Reip. Naturam perscrutatur primò in Familiâ & in simplicissimis Combinationibus Societatis, (Mariti scilicet & Uxoris, Parentum & Liberos, Domini & Servi,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili

planè ratione, Natura hujusce magnæ Civitatis, (Universitatis nimirum rerum,) ejusque Dispensatio, in primâ quâque Symbolizatione, & minimis Rerum Portionibus investiganda est: uti fieri videmus, quòd Secretum illud Naturæ, (habitum pro maximo,) de Verticitate Ferri, tactu Magnetis exciti, ad Polos se conspiciendum præbuit, non in Væctibus ferreis, sed in Acubus.

Ego verò, si quod sit mei pondus Judicii, sic planè Statuo; *Historia Mechanicæ* usum erga Philosophiam Naturalem, esse maximè Radicalem, & Fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam Naturalem, quæ non abeat in Fumos Speculationum subtilium, aut sublimium; sed quæ efficaciter operetur, ad sublevanda Vitæ humanæ Incommoda. Neque enim ad præsens tantum juvabit, nectendo & transferendo Observationes unius Artis, in usum aliarum; & inde novas commoditates eliciendo, quod necesse est fieri, cum Experimenta diversarum Artium, in unius Hominis Observationem, & considerationem Venient; sed porrò ad causas rerum indagandas, & Artium Axiomata deducenda, lucidiorem Facem accendet, quàm hactenus unquam affulsit. Quemadmodum enim Ingenium alicujus, haud benè nôris aut probâris, nisi eum irritaveris; neque Proteus se, in varias rerum facies, vertere solitus est, nisi Manicis arctè comprehensus; similiter etiam Natura Arte irritata, & vexata, se clariùs, prodit, quàm cum sibi Libera permittitur.

Antequàm verò hoc Membrum *Historiæ Naturalis*, (quod *Mechanicum* atque *Experimentale* vocamus,) dimittamus, Illud adjiciendum; Corpus talis *Historiæ*, non solum ex Artibus ipsis *Mechanicis*, verùm & ex *Operativâ* parte *Scientiarum Liberalium*, ac simul ex *Practicis* compluribus, (quæ in *Artem* non coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum *Intellectum* juvat. Atque hæc est *Historiæ Naturalis* Partitio prima.

CAPVT III.

Partitio Historiæ Naturalis Secunda, ex Vsu & Fine suo, in Narrativam; & Inductivam. Quodque Finis nobilissimus Historiæ Naturalis sit, ut ministret & in Ordine sit ad condendam Philosophiam, quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historiæ Generationum in Historiam Cœlestium: Historiam Meteororum: Historiam Globi Terræ & Maris: Historiam Massarum sive Collegiorum Majorum: & Historiam Specierum sive Collegiorum Minorum.

HISTORIA Naturalis, ut *Subiecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Vsu* duplex est: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem Rerum* ipsarum, quæ Historiæ mandantur; aut tanquam *Materia Prima* Philosophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* iucunditate delectat, aut *Experimentorum* usu iuvat, atque huiusmodi Voluptatis, aut Fructûs gratiâ quæsita est, longè inferioris notæ censenda, præ eâ, quæ *Inductionis* veræ, & legitimæ Sylva sit, atque Supellex, & primam Philosophiæ Mammam præbeat. Rursus itaque partiemur *Historiam Naturalem*, in *Narrativam*, & *Inductivam*: Hanc autem posteriorem inter *Desiderata* ponimus. Neque verò aciem Mentis alicujus perstringant, aut magna Antiquorum Nomina, aut magna Recentium Volumina. Satis enim scimus, haberi *Historiam Naturalem* mole amplam, varietate gratam, diligentiam sæpius curiosam. Attamen si quis ex eâ Fabulas, & antiquitatem, & Auctorum Citationes, & inanes Controversias, Philologiam denique, & Ornamenta eximat (quæ ad *Condivales Sermones*, Hominum que doctorum *Noctes*, potius quàm ad instituendam Philosophiam sint accomodata,) ad nil magni res recidet. Longè autem profectò abest ab eâ *Historiâ*, quam Animo metimur. Primò enim desiderantur duæ illæ *Historiæ Naturalis* Partes, (de quibus modò diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertiâ illâ (quæ reliqua est) Parte Generali, nimirum de *Generationibus*, uni tantum, ex quinque Partibus ejus, satisfacit. Siquidem *Historiæ Generationum* constituuntur Partes subordinatæ quinque: Primæ *Cœlestium*, quæ Phœnomena ipsa sincera complectitur, atque separata à Dogmatibus; Secunda *Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Aëris*: Neque enim de Cometis, Meteôris ignitis, Ventis, Pluviis, Tempestatibus, & Reliquis, invenitur aliqua Historia, quæ ullius sit pretii. Tertia *Terræ & Maris*, quatenus sunt *Universi Partes Integrales*) *Montium*, *Fluminum*,

Fluminum, Æstuum, Arenarum, Sylvarum, Insularum, denique Figuræ ipsius Continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potius Naturalia inquirendo & observando, quàm Cosmographica. Quarto, de *Massis Materię communibus*, quas *Collegia Majora* vocamus, (vulgò *Elementa* dicuntur;) Neque enim de Igne, Aëre, Aquâ, Terrâ; eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impressionibus, Narrationes reperiuntur, quæ Corpus aliquod Historiæ justum constituent. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materię exquisitis*, quæ à nobis *Collegia Minora*, vulgò *Species* appellantur. In hac autem postremâ solâ, industria Scriptorum enituit; ita tamen, ut potius luxuriata sit in superfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & similibus intumescens) quam solidis & diligentibus observationibus ditata, quæ ubique in *Historiâ Naturali* subnecti debeant. Atque, ut verbo dicam, omnis quam habemus Naturalis Historia, tam inquisitione suâ, quam congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem, (condendæ scilicet Philosophiæ,) aptata est. Quare *Historiam Inductivam* desiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Historiâ* hætenus.

CAPVT IV.

Partitio Historiæ Civilis, in Ecclesiasticam, Literariam, & (quæ Generis Nomen retinet) Civilem: quodque Historia Literaria desideretur: Ejus conficiendæ Præcepta.

HISTORIAM Civilem in tres species rectè dividi putamus: Primò *Sacram*, sive *Ecclesiasticam*: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem*: Postremò *Literarum & Artium*. Ordinem autem ab eâ Specie, quam postremò posuimus; quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Desiderata* referre visum est. Ea est *Historia Literarum*. Atque certè Historia Mundi, si hac parte fuerit destituta, non absimilis censeripotest *Statue Poliphemi*, eruto Oculo; cum ea pars Imaginis desit, quæ Ingenium & Indolem Personæ maximè referat. Hanc licet desiderari statuamus, nos nihilominus minimè fugit, in Scientiis Particularibus Jureconsultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philosophorum, haberi levem aliquam Mentionem, aut Narrationes quasdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus hujusmodi Scientiarum: Inveniri etiam de Rerum & Artium Inventoribus, tractatus aliquos exiles, & infructuosos; Attamen justam atque universalem *Literarum Historiam* nullam adhuc editam asserimus. Ejus Itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Usum proponemus.

Argumentum non aliud est, quàm ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi Ætatibus, & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, Progressus, etiam Peragrationes per diversas Orbis Partes

Partes (migrant enim Scientiæ, non secus ac Populi) rursus Declinationes, Obliviones, Instaurationes commemorantur. Observetur simul per singulas Artes, Inventionis Occasio & Origo; Tradendi Mos & Disciplina; Colendi & Exercendi Ratio & instituta. Adjiciantur etiam Sectæ, & Controversiæ maximè celebres, quæ Homines doctos tenuerunt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & Honores quibus decoratæ sunt. Notentur Auctores præcipui, Libri præstantiores, Scholæ, Successiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum spectant. Ante omnia etiam id agi volumus, (quod Civilis Historiæ decus est, & quasi Anima) ut cum eventis causæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ Regionum ac Populorum; Indolésque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad Disciplinas diversas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adversa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & Favores Legum; Virtutes denique insignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promovendas, & similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non Criticorum more, in laude & censurâ tempus teratur; sed planè historicè res ipsæ narrentur, iudicium parcius interponatur.

De *Modo* autem huiusmodi Historiæ conficiendæ, illud imprimis monemus; ut Materia & Copia ejus, non tantum ab Historiis, & Criticis petatur, verum etiam ut per singulas Annorum Centurias, aut etiam minora intervalla, seriatim, (ab ultimâ Antiquitate facta principio) Libri præcipui, qui per ea Temporis Spatia conscripti sunt, in consilium adhibeantur; ut ex eorum non perlectione (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione, & observatione Argamenti, Styli, Methodi, Genius illius Temporis Literarius, veluti Incantatione quâdam, à Mortuis evocetur.

Quod ad *Usum* attinet, hæc eò spectant; non ut Honor Literarum, & Pompa, per tot circumfusas Imagines celebretur; nec quia, pro flagrantissimo, quo literas prosequimur, amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent, usque ad Curiositatem inquirere, & scire, & conservare avemus; sed præcipuè ob causam magis seriam, & gravem: Ea est (ut Verbo dicamus) quoniam per talem, qualem descripsimus, Narrationem, ad Virorum Doctorum, in Doctrinæ usu & administratione, prudentiam & solertiam, maximam accessionem fieri posse existimamus; & Rerum Intellectualium, non minùs quàm Civilium motus, & perturbationes, viciâque & Virtutes, notari posse; & Regimen inde optimum educi, & institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosii Opera, ad Prudentiam Episcopi, aut Theologi, tantum facere posse putamus, quantum si Ecclesiastica Historia diligenter inspiciatur, & revolvatur. Quod & Viris doctis, ex *Historiâ Literarum* obventurum non dubitamus. Casum enim omninò recipit, & temeritati exponitur, quod Exemplis & Memoriâ Rerum non fulcitur. Atque de *Historiâ Literariâ*, hæc dicta sint.

CAPVT V.

De Dignitate, & Difficultate Historiæ Civilis.

Equitur *Historia Civilis* specialis, cujus Dignitas atque Auctoritas, inter Scripta Humana eminent. Hujus enim fidei, Exempla Majorum, Vicissitudines Rerum, Fundamenta Prudentiæ Civilis, Hominum denique Nomen & Fama, commissa sunt. Ad Dignitatem rei accedit, Difficultas non minor. Etenim Animum in scribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere, Temporum motus, Personarum Characteres, Consiliorum trepidationes, Actionum (tanquam Aquarum) ductus, Prætextuum Interiora, Imperii Arcana, cum diligentia scrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine sub Oculos ponere, magni utique laboris est, & judicii; præsertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Historiam istam Civilem circumstant Vicia; dum Plerique Narrationes quasdam inopes, & plebejas, & planè Dedecora Historiarum conscribant; Alii particulares Relationes, & Commentariolos operâ festinatâ, & textu inæquali confarciant; Alii Capita tantum Rerum gestarum percurrant; Alii contra, minima quæque, & ad summas Actionum nihil facientia, persequantur; Nonnulli, nimiâ erga Ingenia propria Indulgentiâ, plurima audacter confingant; Ast alii, non tam Ingeniorum suorum, quàm Affectuum Imaginem Rebus imprimant, & addant, Partium suarum memores, Rerum parùm fideles testes; Quidam Politica, in quibus sibi complacent, ubique inculcent, & Diverticula ad Ostentationem quaerendo, Narrationem Rerum nimis leviter interrumpant: Alii in Orationibus, & Concionum aut etiam Actorum ipsorum prolixitate, parùm cum judicio, nimii sint; Adeò ut satis constet, non inveniri inter Scripta Hominum, rarius quicquam, quàm Historiam Legitimam, & omnibus Numeris suis absolutam. Verùm nos in præsentem, Partitionem Doctrinarum institui-mus, ut Omissa, non Censuram, ut Vitiosa notentur. Nunc Partitiones *Historiæ Civilis* persequemur, easque diversorum Generum: Minus enim implicabuntur Species, si Partitiones diversæ proponantur, quàm si una Partitio curiosè per Membra deducatur.

CAPVT VI.

Partitio prima Historiæ Civilis, in Memorias, Antiquitates,
& Historiam Iustam.

*H*istoria Civilis tripartita est, tribus Picturarum, aut Imaginum Generibus non absimilis. Videmus enim ex Picturis, & Imaginibus, alias Imperfectas, ut quibus ultima Manus non accesserit; Alias Perfectas; Alias verò Vtustate Mutilatas & Deformatas. *Historiam* similiter *Civilem*, (quæ Imago Rerum, & Temporum quædam est) in tres species, illis Picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet; *Historiam Iustam*; & *Antiquitates*. *Memorie* sunt *Historia inchoata*, aut prima & rudia Historiæ Lineamenta; *Antiquitates* verò *Historia deformatæ* sunt, sive Reliquiæ Historiæ, quæ casu è Naufragio temporum ereptæ sunt.

Memorie, sive Præparationes ad Historiam, duplicis generis sunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Registra* vocare placet. *Commentarii* nudam Actionum & Eventuum Seriem, ac Connexionem proponunt, prætermittis causis Rerum & prætextibus, initiis quòque earundem & occasionibus, consiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum Apparatu. Talis enim est propria *Commentariorum* natura, licet Cæsari, per Modestiam quandam cum Magnanimitate conjunctam, præstantissimæ, inter eas quæ extant, Historiæ, Cōmentariorum nomen indere placuerit. At *Registra* duplicis naturæ sunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum & Personarum*, in *Serie temporum*; quales dicuntur *Fasti*, & *Chronologia*: Aut *Actorum Solennitates*, cujus generis sunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Iudiciorum Processus, Orationes publicè habitæ, Epistolæ publicè missæ, & similia, absque Narrationis Contextu, sive Filo continuo.

Antiquitates, seu *Historiarum Reliquiæ*, sunt (ut jam diximus) tanquam Tabulæ Naufragii; cum deficiente, & ferè submersâ rerum Memoriam, nihilominus Homines industrii, & sagaces, pertinaci quâdam, & scrupulosâ diligentiam, ex Genealogiis, Fastis, Titulis, Monumentis, Numismatibus, Nominibus Propriis, & Stylis, Verborum Etymologiis, Proverbis, Traditionibus, Archivis & Instrumentis tam publicis quàm privatis, Historiarum Fragmentis, Librorum neutiquàm Historicorum Locis dispersis; ex his inquam omnibus, vel aliquibus, nonnulla à Temporis Diluvio eripiunt, & conservant. Res sanè operosa, sed Mortalibus grata, & cum Reverentiâ quâdam conjuncta; ac digna certè, quæ delectis Fabulosis Nationum Originibus, in locum hujusmodi commentariorum substituatur; sed tamen eò minus habens Auctoritatis, quia paucorum Licentiæ subiicitur, quod paucis curæ est.

In his *Imperfectæ Historiæ* Generibus, Defectum aliquem non puto designandum, cum sint tanquam *Imperfectè Mista*; ut Defectus hujusmodi sit ex ipsâ earum Naturâ. Ad *Epitomas* quod attinet; (Historiarum

arum

artum certè Teredines, & Tineas,) eas exulare volumus; quod etiã cum plurimis, qui maximè sani fuerunt iudicii, facimus; utpote quæ complura Nobilissimarum Historiarum Corpora exederint, & corroderint, atque infæces, inutiles demùm redegerint.

CAPVT. VII.

Partitio Historiæ Iustæ in Chronica, Vitas, & Relationes;
Earum Partiumque Explicatio.

A *Historia Iusta* trium est generum, pro ratione *Obiecti*, quod sibi proponit repræsentandum. Aut enim *Portionem aliquam Temporis* repræsentat; aut *Personam singularem* Memoriam dignam; aut *Actionem aliquam* sive *Rem gestam* ex illustrioribus. Primum *Chronica* sive *Annales* appellamus; secundum *Vitas*; tertium *Relationes*. Inter quæ, *Chronica* Celebritate & Nomine, excellere videntur; *Vitas* autem Fructu & Exemplis; *Relationes* rursus Sinceritate & Veritate. *Chronica* namque Amplitudinem Actionum Publicarum, & Personarum Facies externas, & in publicum verfas proponunt; Minora autem, quæ tum ad Res, tum ad Personas pertinent, omittunt, & silentio involvunt. Cum verò id Artificii divini sit proprium, ut *Maxima è minimis suspendat*, sit sæpenumerò ut huiusmodi *Historia*, majora tantùm persecuta, Negotiorum Pompam potius, & Solemnia, quàm eorum veros Fomites, & Texturas subtiliores ostendat: Quia etiam, etsi Consilia ipsa addat, atque immisceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ, quàm revera habent, Humanis Actionibus aspergat; ut Satyra aliqua possit esse verior Humanæ vitæ Tabula, quàm nonnulla ex eiusmodi Historiis. Contrà *Vitas*, si diligenter & cum iudicio perscribantur (neque enim de Elogiis, & huiusmodi Commemorationibus jejunis loquimur) quandoquidem Personam singularem pro Subiecto sibi proponant, in quâ necesse est Actiones, non minùs leves quàm graves, parvas quàm grandes, privatas quàm publicas, componi & commisceri, sanè magis vivas, & fidas Rerum Narrationes, & quas ad Exemplum tutius & foelicius transferre possis, exhibent. At *Relationes* Actionum speciales, (qualia sunt *Bellum Peloponnesi*, *Expeditio Cyri*, *Conjuratio Catilinae*, & similia) omninò puriore & magis sincero Veritatis Candore vestiri par est, quàm *Historias Iustas* Temporum; quia Argumentum in iis deligi, & sumi potest habile, & definitum; atque ejusmodi, ut de eo Notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit; cum contrà *Historia Temporis* (præsertim quæ ætate Scriptoris multò antiquior sit) necessariò in Memoriam rerum sæpius fatiscat, & veluti spatia vacua contineat; quæ ingenio & conjecturâ occupari, & suppleri satis licenter consueverunt. Hoc tamen ipsum, quod de Relationum sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est; nam fatendum certè est (cum humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis ferè perpetuò conjuncta sint) huiusmodi *Relationes*, præsertim
si sub

si sub ipsa Rerum gestarum tempora edantur, (cùm sæpiùs vel ad Gratiã, vel ad Invidiam scribantur,) omnium Narrationum meritò maximè suspectas esse. Sed rursùs huic Incommodo etiã illud connascitur Remedium; quod illæ ipsæ *Relationes*, cùm non ex unã parte solummodò, sed pro Factionibus, & Partium studiis, ex utraque parte semper ferè edantur, viam hoc pacto quandam Veritati, tanquã inter Extrema, aperiunt & muniunt: atque postquã Contentiones Animorum deferbuerint, Historico bono & prudenti, non pessima Historiæ perfectioris Materia, & Sementis sunt.

Quod verò ad ea, quæ in his tribus Historiæ generibus desiderari videntur; dubium certè non est, quin plurimæ Historiæ particulares (de talibus loquimur quæ esse possint) alicujus dignitatis, aut etiã mediocritatis, cum maximo Regnorũ, & Rerũ, quibus debentur, Honoris & Nominis detrimento, hucusque prætermittæ sint, quas notare per longũ esset. Caterùm Exterarum Nationum Historias, Exterorum curæ relinquens (*ne fortè sim in alienã rep. curiosus*) non possum non apud Majestatem tuã conqueri, de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, Vilitate & Indignitate, quatenus ad Corpus ejus integrum; nec non Historiæ Scotiæ Iniquitate & Obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentissimum & uberrimũ: Reputans mecum, honorificum admodum Majestati tuæ futurum, atque Opus Posteritati gratissimum; si quemadmodum Insula hæc Magnæ Britanniæ, se nunc in unam Monarchiam coalitam, ad sequentes Ætates transmittit; ita in unã Historiã descriptã, à præteritis Seculis repeteretur; eodem modo, quo Historiam decem Tribuum Regni Israelis, & duarum Tribuum Regni Iudæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles hujusmodi Historiæ, (magna certè & ardua,) quo minus exactè & pro dignitate perscribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multò angustioris Temporis Periodum, quatenus ad Historiam Angliæ; nimirum ab Unione Rosarum, ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod meo quidem judicio, majorem recipit Eventuum (quæ raro se ostendunt) varietatem, quam in pari Successionum numero, uspiam in regno Hæreditario, deprehendere licet. Incipit enim ab Adeptione Coronæ mixtæ, partim Armis, partim Jure: Ingressum siquidem Ferrum, aperuit, Stabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur sunt tempora illis initiis consentanea; simillima fluctibus, post magnam tempestatem, tumores & agitationes suas, sed absque aliquã immani procellã, retinentibus; atque Gubernatoris prudentiã, qui unus inter Antecessores Reges consilio enituit, superatis. Ordine proximus succedit Rex, cujus Actiones, licet magis impetu quàm consilio administratæ, non leve tamen in rebus Europæ momentum attulerunt, eas subinde librando, & inclinando, prout ipsæ propendebant. Quo etiã regnante, coepit fieri ingens illa Status Ecclesiastici Mutatio, qualis rarò admodum prodit in Theatrum. Secutus est Rex Minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud brevissimum fuerit, instar Febris Ephemera. Dein Regnum Faminæ, extero Regi nuptæ. Rursùs Regnum Fæminæ solitariae, & cælibis. Hæc omnia demùm excepit Eventus iste faustus & gloriosus; nimirum hujusce Insulæ Britanniæ, à toto Orbe divisæ, in se Unio;

per

per quam Vetus illud Oraculum Æneæ redditum, quod requiem ei præmonstrabat,

— (*Antiquam exquirite Matrem;*)

Supra nobilissimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in Nomine illo *Britannia, Antiquæ suæ Matris*, jam convenientes, adimpletum sit; in pignus, & tesseram Metæ & Exitûs Errorum, & peregrinationis, jam reperti. Ita ut, quemadmodum Corpora ponderosa jactata, antequam ponant & consistant, trepidationes quasdam experiantur; eodem modo probabile videtur, Divinâ Providentiâ factum esse, ut Monarchia ista, priusquam in tuâ Majestate, regiâque tuâ sobole (in quâ spero eam in perpetuum fore stabilitam) consisteret, & confirmata esset, has tam varias Mutationes, & Vicissitudines, tanquam præludia Stabilitatis suæ, subiret.

De *Vitis* cogitantem, subit quædam Admiratio, Tempora ista nostra, haud nosse Bona sua; cum tam rara sit Commemoratio, & descriptio vitarum, eorum, qui nostro seculo claruerunt. Etsi enim Reges, & qui absolutum Principatum obtineant, pauci esse possunt; Principes etiam in Rep. liberâ (tot Rebusp. in Monarchiam conversis) haud multi; utcunque tamen non defuerunt Viri egregii, (licet sub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam Memoriam suæ Famam, aut Elogia arida & jejuna. Etenim hæc ex parte, Inventum cujusdam ex Poëtis Recentioribus, quo antiquam Fabulam locupletavit, non inelegans est. Fingit ille in extremitate Fili Parcarum, Numisma quoddam, seu Monile pendere, in quo Defuncti Nomen impressum sit: Tempus autem Cultrum Atropi præstolari, & statim abscisso Filo, Numismata eripere, eaque asportata, paulò post in Fluvium Lethes, ex gremio suo projicere: Circa Fluvium autem, magnam Avium vim volitare, quæ Numismata arripiunt, ac postquam in rostris ipsarum paulisper eadem circumtulerint, paulò post per incuriam in Fluvium decidere permittunt: Inter eas verò, Cygnos reperiri nonnullos, qui si Numisma aliquod cum Nomine prehenderint, illicò ad Templum quoddam illud deferre solebant, Immortalitati consecratum. Hujusmodi itaque Cygni nostris Temporibus ferè defecerunt. Quamvis autem plurimi Hominum, Curis & studiis suis nimio plusquam Corporibus mortales, Nominis sui memoriam, veluti Fumum aut Auram despiciant,

— *Animi nil magnæ Laudis egentes;*

Quorum scilicet Philosophia & Severitas ab eâ Radice pullulat, Non prius laudes contempimus, quam laudanda facere desivimus; Id tamen apud nos Salomonis judicio non præjudicabit, *Memoria justi cum laudibus, at impiorum nomen putrescit*: Altera perpetuò floret, alterum aut in Oblivionem protinus abit, aut in Odorem tetrum computrescit. Ac propterea in eo ipso Stylo, vel loquendi Formulâ, quæ recte admodum recepta est, ut defunctis tribuatur (*Fælicis Memoria, piæ memoriæ, bonæ memoriæ*) agnoscere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipsum à Demosthene) protulit, *Bonam famam propriam esse possessionem Defunctorum*. Quam quidem Possessionem non possum non notare nostro ævo incultam ut plurimum, & neglectam jacere.

Quantum

Quantum ad *Relationes*, optandum esset prorsus, ut multò major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua Actio paulò illustrior, cui non intersit Calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & describere possit. Quoniam autem is perpaucorum Hominum esse debet qui Historiam Justam pro dignitate conscribat, (ut ex paucitate Historicorum vel mediocrium satis liquet) idcirco si Actiones particulares, sub tempus ipsum quo geruntur, tolerabili aliquo Scripto Memoriam mandarentur; sperandum esset exorituros quandoque, qui Historiam Justam, ope & auxilio illarum *Relationum*, conscribere posset. Illæ enim instar Seminarii esse possint, unde, cum usus foret, Hortus amplus & magnificus confereretur.

CAPVT VIII.

Partitio Historiæ Temporum in Historiam Vniuersalem, & Particularem; & utriusque Commoda, & Incommoda.

HISTORIA Temporum aut *Vniuersalis* est, aut *Particularis*; Hæc alicujus *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res gestas complectitur; illa *Vniuersi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Historiam Mundi*, etiam ab Origine scripsisse videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia Narrationum pro Historiâ exhibentes: Alii sui

Temporis Res, per Orbem Terrarum memorabiles, tanquam Justâ Historiâ complecti posse confisi sunt, Conatu profectò magnanimo, atque Fructu haud exiguo. Neque enim Res humanæ ita Imperiis, aut Regionibus diuisæ sunt, ut non habeant multa connexa; Quare iuvat certè Fata, alicui Seculo, aut Ætati destinata, veluti unâ Fabulâ contenta, & descripta intueri. Fit etiam, ut plurima scripta non contemnenda (qualia sunt eæ, de quibus antea locuti sumus, *Relationes*) aliàs fortè peritura, neque Prelum sæpius passura, aut saltem Capita ipsorum, in hujusmodi *Historiam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conseruentur. Veruntamen, si quis rem rectius perpendat, animadvertet tam severas esse *Historiæ Justæ* Leges, ut eas in tantâ Argumenti vastitate exercere vix liceat; adeò ut minuatur potiùs *Historiæ* Majestas Molis granditate, quàm Amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia undequaque persequitur, is Informationis Religione paulatim remissâ, & diligentiam suâ, quæ ad tot res extenditur, in singulis elanguescente, Auras populares, & Rumores captet; & ex *Relationibus* non admodum Authenticis, aut Hujusmodi aliquâ levidenti Materiâ, Historiam conficiet. Quinetiam necesse ei erit, (ne Opus in immensum excrescat,) plurima relatu digna consultò prætermittere, atque ad Epitomarum rationes sæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non paruum, atque Utilitati illi *Historiæ Vniuersalis*, ex diametro oppositum; Quemadmodum enim *Vniuersalis Historia*, Nar-

raciones

rationes aliquas, quæ aliàs fortè fuissent periturae, conservat; ita contra sæpenuerò Narrationes alias satis fructuosas, quæ aliter victurae fuissent, propter grata Mortalibus rerum Compendia, perimit.

CAPVT IX.

Partitio alia Historiæ Temporum, in Annales, & Acta Diurna.

HIAM *Historia Temporum* rectè dividitur in *Annales*, & *Diaria*: Quæ Divisio, licet ex Periodis Temporum Nomina sumat, tamen ad Delectum Rerum etiam pertinet. Rectè enim Cornelius Tacitus, cum in mentionem Magnificentiae quarundam Structurarum incidit, statim subdit, *Ex dignitate populi Ro. repertum esse, ut illustres Annalibus, talia diurnis urbis Actis mandare*: Applicando Annalibus Res, quæ ad Statum Reip. pertinent, Acta verò & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique iudicio, valere conveniret Disciplinam quandam Heraldicam, in disponendis non minùs Librorum, quam Personarum Dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quàm Ordinum & Graduum confusio; ita etiam Auctoritati Historiæ gravis, haud parùm derogat, si admisceantur Politicis Res levioris momenti; quales sunt Pompæ, & Solennitates, & Spectacula, & huiusmodi. Atque sanè optandum esset, ut illa ipsa Distinctio in consuetudinem veniret. Nostris verò temporibus, *Diaria* in Navigationibus tantùm, & Expeditionibus bellicis in usu sunt. Apud Antiquos certè Regum honori dabatur, ut Acta Palatii sui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahasuero Persarum Rege; qui cum Noctem ageret insomnem, *Diaria* poposcit, ubi Conjuracionem Eunuchorum recognovit. At in Alexandri Magni *Diariis*, tan pusilla continebantur, ut etiam, si fortè ad Mensam dormiret, in Acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantùm gravia, ita *Diaria* tantùm levia complexa sunt; sed omnia promiscuè, & cursim *Diariis* excipiebantur, seu majoris, seu minoris Momenti.

CAPVT X.

Partitio secunda Historiæ Civilis, in Meram, & Mixtam.

HOSTREMA verò *Partitio Historiæ Civilis* ea sit; ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixtura* celebres duæ, Altera ex *Scientiâ Civili*, Altera præcipuè ex *Naturali*. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, ut quis Narrationes aliquas, non in serie Historiæ continuatas, sed ex Delectu Auctoris excerptas conscribat: Deindè easdem recolat,

recolat, & tanquam rominet; & sumptâ ab ipsis occasione, de rebus Politicis differat. Quod genus *Historiae Ruminatae* nos sanè magnoperè probamus, modò hujusmodi Scriptor hoc agat, & hoc se agere confiteatur. *Historiam* autem *Iustam* ex professo scribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa Filum *Historiae* interrumpere, intempestivum quiddam, & molestum est. Licet enim *Historia* quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti impregnata sit; tamen Scriptor ipse sibi obstetricari non debet.

Mixta etiâ est *Historia Cosmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *Historiâ Naturali*, *Regiones* ipsas, atque earum *Situs*, & *Fructus*: Ex *Historiâ Civili*, *Vrbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurations Cæli*, quibus *Tractus* mundi subjacent. In quo genere *Historiae*, sive *Scientiæ*, est quod seculo nostro gratulemur: Orbis enim *Terrarum* factus est, hâc nostrâ ætate, mirum in modum fenestratus, atque patens: Antiqui certè *Zonas*, & *Antipodas* noverant,

(Nosq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,

Illuc sera rubens accendit lumina vesper.)

Idque ipsum magis per *Demonstrationes*, quàm per *Peregrinationes*: Verùm ut *Carina* aliqua parva, *Coelum* ipsum æmularetur; atque universum *Globum Terrestrem*, magis etiâ obliquo & flexuoso, quàm *Cælestia* solent, itinere circumiverit, ea est nostri *Seculi Prærogativa*: ita ut præsens *Ætas* jure in *Symbolo* suo usurpare possit; non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui usurpabant *Non ultra*, atque insuper illud *Imitabile fulmen* nubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*,

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

Verùm & illud, quod omnem *Admirationem* superat, *Imitabile Cælum*, propter *Navigaciones* nostras, quibus circa universum *Terræ Ambitum*, *Cælestium Corporum* more, volvi, & circumagi sæpiùs concessum fuit.

Atque hæc præclara, in re *Nauticâ*, atque *Orbe* perlustrando, *Felicitas*, de ulterioribus etiâ progressibus, & *Augmentis Scientiarum*, spem magnam facere possit; præsertim cum divino videatur *Consilio* esse decretum, ut hæc duo coæva sint: Sic enim *Daniel* *Propheta*, de novissimis *Temporibus* verba faciens, prædicit: *Plurimi pertransibunt & augetur Scientia*; quasi *Pertransitus*, sive *Perlustratio Mundi*, atque multiplex *Augmentum Scientiarum*, eidem *Seculo* destinarentur: Sicut magnâ ex parte jam completum videmus; quandoquidem *Tempora* nostra, duabus illis prioribus *Doctrinarum Periodis*, aut *Revolutionibus*, (alteri apud *Græcos*, alteri apud *Romanos*) eruditione non multum cedant, eas verò in aliquibus longè superent.

CAPUT XI.

Partitio Historiæ Ecclesiasticæ, in Ecclesiasticam Specialem, Historiam ad Prophetias, & Historiam Nemeseos.

HISTORIA Ecclesiastica in genere, easdem ferè cum *Historiâ Civili* Partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *Vitæ Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio verò nomine, rectè dividitur in *Historiam Ecclesiasticam* (Generis nomine servato,) & *Historiam ad Prophetias*, & *Historiam Nemeseos* sive *Providentiæ*. Prima *Ecclesiæ Militantis Tempora*, & *Statum diversum* memorat; sive illa fluctuet, ut *Arca in Diluvio*; sive itineretur, ut *Arca in Eremo*; sive consistat, ut *Arca in Templo*; hoc est, *Statum Ecclesiæ in Persecutione, in Motu, & in Pace*. In hac Parte, Defectum aliquem non invenio, quin supersunt in illâ complura potius quàm defunt: Illud sanè optarem, ut *Massæ tam prægrandi*, *Virtus quoque & Sinceritas Narrationum* responderent.

Secunda Pars, quæ est *Historia ad Prophetias*, ex duobus Relativis constat, *Prophetiâ ipsâ*, & ejus *Adimplentiæ*. Quapropter tale esse debet hujus Operis Institutum, ut cum singulis ex Scripturis Prophetiis, Eventuum Veritas conjungatur; idque per omnes Mundi Ætates, tum ad confirmationem Fidei, tum ad instituendam Disciplinam quandam, & Peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhuc restant complenda. Attamen in hac re, admittenda est illa Latitudo, quæ Divinis vaticiniis propria est & familiaris; ut ad impletiones eorum fiat, & continentèr, & punctualitèr: Referunt enim Auctoris sui naturam, *Cui unus Dies tanquam mille Anni, & mille Anni tanquam unus Dies*; atque licet plenitudo, & Fastigium Complementi eorum, plerunque alicui certæ Ætati, vel etiàm certo momento destinetur; attamen habent interim Gradus nonnullos, & Scalas complementi, per diversas Mundi Ætates. Hoc opus desiderari statuo, verùm tale est, ut magnâ cum sapientiâ, sobrietate, & reverentiâ tractandum sit, aut omninò dimittendum.

Tertia Pars, quæ *Historia Nemeseos* est, sanè in calamos nonnullorum Piorum Virorum incidit, sed non sine partium Studio: Occupata est autem, in observandâ Divinâ illâ Convenientiâ, quæ nonnunquam intercedit, inter Dei Voluntatem Revelatam, & Secretam. Quamvis enim tam obscura sint Consilia & Judicia Dei, ut *Homini Animalis* sint penitèr inscrutabilia; quin etiam sæpiùs eorum oculis, qui prospiciunt è Tabernaculo, se subducant; Divinæ tamen Sapientiæ visum aliquandò per vices, ad suorum Confirmationem, & Confusionem eorum, qui tanquam sine Deo sunt in Mundo, ea quasi Majoribus Characteribus descripta, sic proponere conspicienda, uti (sicut loquitur Propheta) *Quivis etiam in cursu ea perlegere possit*; hoc est, ut Homines merè Sensuales & voluptarii, qui Judicia illa

Divina

Divina prætervehi festinant, neque cogitationes suas in ea unquam defigunt; tamen quamvis properè currant, & aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt Vindictæ seræ & inopinæ; Salutes subito affulgentes, & insperatæ; Consilia divina per Ambages rerum tortuosas; & stupendas spiras, tandem se manifestò expedientia; & similia: Quæ valent, non solum ad consolandos Animos Fidelium, sed ad Percellendas & convincendas Conscientias Improborum.

CAPUT XII.

De Appendicibus Historiæ; quæ circa Verba Hominum (quemadmodum Historia ipsa circa Facta) versantur: Partitio earum in Orationes, Epistolas, & Apophthegmata.

Non solummodo Humanæ Generis, verum etiam Dictorum Memoria servari debet. Neque tamen dubium, quin Dicta illa quandoque Historiæ ipsi inferantur, quatenus ad Res gestas perspicuè & graviter narrandas faciant, & deserviant. Sed Dicta sive Verba Humana propriè custodiunt Libri Orationum, Epistolarum, & Apophthegmatum. Atque Orationes sanè virorum prudentium, de Negotiis, & Causis gravibus, & arduis habitæ, tum ad Rerum ipsarum notitiam, tum ad Eloquentiam multum valent. Sed majora adhuc præstantur Auxilia ad instruendam Prudentiam Civilem ab Epistolis, quæ à Viris Magnis de Negotiis Seriis missæ sunt. Etenim ex Verbis Hominum, nil sanius aut præstantius, quam hujusmodi Epistolæ. Habent enim plus nativi sensûs, quam Orationes; plus etiam maturitatis, quam Colloquia subita. Eadem quando continuantur secundum Seriem Temporum, (ut fit in illis, quæ à Legatis, Præfectis Provinciarum, & aliis Imperii Ministris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores suos mittuntur; aut vicissim ab Imperantibus ad Ministros,) sunt certè ad Historiam, præ omnibus, Præciosissima Supellex. Neque Apophthegmata ipsa ad Delectationem & Ornatum tantum profunt, sed ad res gerendas etiam, & usus Civiles. Sunt enim (ut aiebat ille) veruti Secures aut Mucrones Verborum, qui Rerum & Negotiorum Nodos, acumine quodam secant, & penetrant: Occasiones autem redeunt in Orbem, & quod olim erat commodum, rursus adhiberi, & prodesse potest; sive quis ea tanquam sua proferat, sive tanquam Vetera. Neque certe de Utilitate ejus rei ad Civilia dubitari potest, quam Cæsar Dictator operâ suâ honestavit; cujus Liber utilitatem extaret, cum ea, quæ usquam habentur in hoc genere, nobis parum cum delectu congesta videantur.

Atque hæc dicta sint de Historiâ, eâ scilicet Parte Doctrinæ, quæ respondet uni ex Cellis, sive Domiciliis Intellectûs, quæ est Memoria.

CAPUT XIII.

De secundo Membro principali Doctrinae, nempe Poese.
 Partitio Poeseos in Narrativam, Dramaticam, & Para-
 bolicam. Exempla Parabolicæ tria proponuntur.

Am ad Poesein veniamus. Poesis est genus Doctrinae, Verbis plerunque astrictum, Rebus solutum & licentiosum; Itaque, ut initio diximus, ad Phantasiam refertur, quæ iniqua, & illicita prorsus rerum Conjugia & Divortia comminisci, et machinari solet. Poesis autem (ut supra innuimus) duplici accipitur sensu, quatenus ad Verba, vel quatenus ad Res respiciat. Priore sensu, Sermonis quidam Character est: Carminis enim Stili genus, & Elocutionis Formula quaedam, nec ad Res pertinet: Nam & vera Narratio Carmine, & ficta Oratione soluta conscribi potest. Posteriore verò sensu, constituimus eam, ab initio, Doctrinae Membrum Principale, eamque juxta Historiam collocavimus, cum nihil aliud sit, quàm Historiae Imitatio ad Placitum. Nos igitur in Partitionibus nostris, veras Doctrinarum venas indagantes, & persequentes; neque Consuetudini, & Divisionibus receptis (in multis) cedentes; Satyras, & Elegias, & Epigrammata, & Odas, & hujusmodi, ab instituto Sermone removemus; atque ad Philosophiam, & Artes Orationis rejicimus. Sub nomine autem Poeseos, de Historiâ ad Placitum conscriptâ, tantummodo tractamus.

Partitio Poeseos verissima, atque maximè ex proprietate, præter illas Divisiones, quæ sunt ei cum Historiâ communes, (sunt enim ficta Chronica, Vita ficta, ficta etiam Relationes) ea est, ut sit aut Narrativa; aut Dramatica; aut Parabolica. Narrativa prorsus Historiam imitatur, ut ferè fallat, nisi quod res extollat sæpius supra fidem. Dramatica est veluti Historia Spectabilis; nam constituit imaginem Rerum tanquam præsentium, Historia autem tanquam præteritarum. Parabolica verò est Historia cum Typo, quæ intellectualia deducit ad Sensum.

Atque de Poesei Narrativâ, sive eam Heroicam appellare placet (modo hoc intelligas de Materiâ, non de Versu) ea à Fundamento prorsus nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ Naturæ imprimis spectat. Cum enim Mundus Sensibilis, sit Animâ Rationali dignitate inferior, videtur Poesis hæc humanæ Naturæ largiri, quæ Historia denegat; atque Animo Umbris rerum utcunque satisfacere, cum Solida haberi non possint. Si quis enim rem acutiùs introspiciat, firmum ex Poesei sumitur Argumentum, Magnitudinem Rerum magis illustrem, Ordinem magis perfectum, & Varietatem magis pulchram, Animæ humanæ complacere, quàm in Natura ipsâ, post Lapsum, reperire ullo modo possit. Quapropter, cum Res gestæ, & Eventus, qui veræ Historiæ subjiciuntur, non sint ejus amplitudinis, in quâ Anima humana sibi satisfaciat, præstò est Poesis, quæ Facta magis Heroica confingat; Cum Historia vera successus rerum, minimè pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigi

rigit eam *Poesis*, & exitus, & fortunas secundum Merita, & ex lege Ne-
meleos exhibet: Cum Historia vera, obviâ rerum fatietate & similitu-
dine, Animæ humanæ fastidio sit; reficit eam *Poesis*, inexpectata, &
varia, & vicissitudinum plena canens. Adeò ut *Poesis* ista, non solum
ad Delectationem, sed etiã ad Animi Magnitudinem, & ad Mores
conferat. Quare & meritò etiã Divinitatis cujusciam particeps vide-
ri possit; quia Animum erigit, & in sublime rapit; Rerum simula-
chra ad Animi desideria accommodando, non Animum Rebus (quod
Ratio facit, & historia,) submitiendo. Atque his quidem illecebris,
& congruitate, quâ Animum humanum demulcet, addito etiã con-
fortio Musices, unde suavius insinuari possit, aditum sibi patefecit, ut
honori fuerit etiã seculis planè rudibus, & apud Nationes Barbaras,
cum aliæ Doctrinæ prorsus exclusæ essent.

Dramatica autem *Poesis*, quæ Theatrum habet pro Mundo, usu exi-
mia est, si sana fôret. Non parva enim esse posset Theatri, & Discipli-
na, & Corruptela: Atque Corruptelarum, in hoc genere, abundè est;
Disciplina planè nostris temporibus est neglecta. Attamen licet in
Rebus modernis, habeatur pro re ludicrâ Actio theatrialis, nisi fortè
nimium trahat è Satyrâ, & mordeat; tamen apud Antiquos curæ fuit,
ut Animos Hominum ad Virtutem institueret. Quinetiã Viris pru-
dentibus, & magnis Philosophis, veluti Animorum Plectrum quod-
dam censetur. Atque sanè verissimū est, & tanquam Secretum quod-
dam Naturæ, Hominum animos, cum congregati sint, magis quam cum
soli sint, Affectibus & Impressionibus patere.

At *Poesis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam Res sacra vi-
detur, & Augusta; cum præsertim Religio ipsa, ejus operâ plerun-
que utatur, & per eam commercia Divinorum cum Humanis exerceat. At-
tamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indul-
gentiâ, contaminata invenitur. Est autem usûs ambiguus, atque ad con-
traria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiã ad *Illustra-
tionem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium*
quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illustrationem*,
antiquis seculis plurimum adhibebatur: Cum enim Rationis humanæ
Inventa, & Conclusiones, (etiã eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ sunt)
tunc temporis novæ & insuetæ essent, vix illam subtilitatem capiebant
Ingenia Humana, nisi propius eæ ad Sensum per hujusmodi Simula-
chra, & Exempla deducerentur. Quare omnia apud illos, Fabularum
omnigenarum, & Parabolarum, & Ænigmatum, & similitudi-
num plena fuerunt. Hinc Tesseræ Pythagoræ, Ænigmata Sphingis,
Æsopi Fabulæ; & similia. Quinetiã Apothegmata veterum Sa-
pientum ferè per similitudines rem demonstrabant. Hinc Menenius
Agrippa apud Romanos (Gentem eo seculo minimè literatam) sedi-
tionem Fabulâ repressit. Denique ut Hieroglyphica Literis, ita Para-
bolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodiè etiã & semper, exi-
mius est, & fuit Parabolarum vigor, cum nec Argumenta tam perspicua,
nec vera exempla tam apta, esse possint.

Alter est usûs *Poeseos Parabolice*, priori quasi contrarius, qui facit
(ut diximus) ad *Involucrum*; earum nempe Rerum, quarum dignitas
tanquam

tanquam velo quodam discreta esse mereatur: Hoc est, cum Occulta & Myſteria Religionis, Politicæ, & Philoſophiæ, Fabulis & Parabolis veſtiuntur. Vtrum verò Fabulis veteribus Poetarum, ſubſit aliquis Senſus myſticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipſi certè fatemur, nos in eam ſententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poetarum Fabulis, Myſterium infuſum fuiſſe putemus. Neque nos movet, quod iſta Pueris ferè, & Grammaticis relinquuntur, & vileſcant, ut de illis contemptim ſententiam feramus: Quin contra cum planè conſtet ſcripta illa, quæ Fabulas iſtas recitant, ex Scriptis Hominum, poſt Literas Sacras, eſſe antiquiſſima, & longè his antiquiores Fabulas ipſas; (etenim tanquam priùs creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur eſſe inſtar tenuis cujuſdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum, in Græcorum Fiſtulas inciderunt. Cum verò, quæ circa harum Parabolarum Interpretationem, adhuc tentata ſint, per homines ſcilicet imperitos, nec ultra Locos communes doctos, nobis nullo modo ſatiſfaciant; Philoſophiam ſecundùm Parabolas antiquas, inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ejus autem Operis *Exemplum* unum aut alterum ſubjungemus. Non quod res ſit fortaffe tanti, ſed ut Inſtitutum noſtrum ſervemus. Id hujusmodi eſt, ut de Operibus illis, quæ inter *Deſiderata* ponimus (ſi quid ſit paulò obſcurius) perpetuò aut *præcepta* ad opus illud inſtruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis fortè exiſtimet, levem aliquam tantùm Notionem, de illis Mentem noſtram perſtrinxiffe; noſque Regiones ſicut Augures, Animo tantùm metiri, neque eas ingrediendi vias noſſe. Aliam aliquam partem in *Poeſi* deſiderari non invenimus; quin potiùs cum Planta ſit *pœſis*, quæ veluti à Terrâ luxuriante, abſque certo ſemine, germinaverit, ſupra cæteras Doctrinas excrevit, & diſfuſa eſt. Verùm jam *Exempla* proponemus, tria tantùm numero, Vnum è *Naturalibus*, è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

*Exemplum Primum Philoſophiæ ſecundùm Parabolas Antiquas,
in Naturalibus. De Univerſo, ſecundùm
Fabulam Panis.*

ANTIQUI Generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alii enim eam à *Mercurio* genitum; Alii longè alium Generationis modum ei tribuunt. Aiunt enim *Procos* univerſos cum *Penelope* rem habuiſſe, ex quo promiſcuo concubitu, *Pana* communem Filium ortum eſſe. Neque prætermittenda eſt tertia illa Generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt eum *Iovis*, & *Hybreos* (id eſt, *Contumeliæ*.) Filium fuiſſe. Vtquæ; orto, *Parce* illi Sorores fuiſſe perhibentur, quæ in Specu ſubterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur ſub Dîo. Effigies *Panis* talis ab Antiquitate deſcribitur; Cornutus, Cornibus in acutum ſurgentibus, & uſque ad Cœlum ſaſtigiatis; Corpore toto hiſpidus & villoſus; Barbâ in primis promiſſâ; Figurâ biformis, Humanâ quoad ſuperiora, ſed Semiferâ & in Capræ Pedes deſinente. Geſtabat autem Inſignia Potæſtatis; Siniftrâ Fiſtulam ex ſeptem

septem Calamis compactam, Dextrâ Pedam sive Baculum, superius curvum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex pelle *Pardalis*. Potestates ei & Munera hujusmodi attribuuntur, ut sit Deus Venatorum, etiâ Pastorum, & in Universum Ruricularum; Præses item Montium. Erat etiâ, proximus à *Mercurio*, Nuncius Deorum. Habebatur etiâ Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuò Choras ducere, & tripudiare solebant: Comitabantur & *Satyri*, & his seniores *Silenti*. Habebat insuper potestatem *Terrores* immittendi, præsertim inanes & superstitiosos, qui & *Panici* vocati sunt. Res gestæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad Luctam, à quo etiâ in Certamine victus est. Etiam *Typhonem Gigantem* Retibus implicavit & cohibuit. Atque narrant insuper, cum *Ceres* præsta, & ob raptam *Proserpinam* indignata, se abscondisset; atque Dii omnes ad eam investigandam magnoperè incubuissent, & se per varias Vias dispersiti essent; *Pani* solummodo ex felicitate quâdam contigisse, ut inter Venandum eam inveniret, & indicaret. Ausus est quoque cum *Apolline* de Victoriâ Musices decertare, atque etiâ *Mydâ* Judice prælatus est; ob quod iudicium *Mydas* Afininas Aures tulit, sed clam & secreto. Amores *Panis* nulli referuntur, aut saltem admodum rari; quod mirum, inter Turbam Deorum, prorsus tam profusè amatoriam, videri possit. Illud solummodo ei datur, quod *Ecchô* adamaret, quæ etiâ Uxor ejus est habita; atque unam præterea Nympham *Syringam* nomine; in quam propter Irâ & Vindictam *Cupidinis* (quem ad Luctam provocare non reveritus esset) incensus est. Etiam *Lunam* quondam in altis Sylvas sevocasse dicitur. Neque etiâ Prolem ullam suscepit (quod similiter mirum est, cum Dii, præsertim Masculi, prolifici admodum essent) nisi quod ei attribuatur tanquam Filia, Muliercula quædam Ancilla, *Tambe* nomine; quæ ridiculis Narratiunculis oblectare Hospites solebat, ejusque Proles ex Coniuge *Ecchô* esse à nonnullis existimabatur. *Parabola* talis esse videtur.

Pan (ut & nomen ipsum etiâ sonat) *Universum* sive *Universitatem* *Rerum* repræsentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omninò sententia est, atque adeò esse potest. Aut enim à *Mercurio* est, Verbo scilicet divino, (quod & *Sacræ Literæ* extra controversiam ponunt; & Philosophi ipsi, qui magis Divini habitus sunt, viderunt) aut ex *confusis Rerum Seminibus*. Etenim quidam è Philosophis *Semina Rerum* etiâ *Substantiâ infinita* statuerunt; unde *Opinio de Homoiomeris* fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli verò magis acutè & sobriè censebant; ad *Varietatem Rerum* expediendam sufficere, si *Semina*, *Substantiâ eadem*, *Figuris varia* sed certis & definitis, essent; & reliqua in *positurâ & complexu Seminum* ad invicem ponebant; ex quo *Fonte Opinio de Atomis* emanavit, ad quam *Democritus* se applicavit, cum *Leucippus* ejus Auctor fuisset. At alii, licet unum rerum *Principium* assererent (*Aquam Thales*, *Aerem Anaximenes*, *Ignem Heraclitus*) tamen illud ipsum *Principium actu unicum*, *potentiâ varium & dispensabile* posuerunt, ut in quo *Rerum omnium Semina laterent*. Qui verò *Materiam omninò Spoliata*, & *In-*
formem,

formem, & ad Formas Indifferentem introduxerunt (ut *Plato* & *Aristoteles*) multò etià propius & propensius, ad *Parabolæ* figuram accesserunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* verò tanquam *Procos*: Adeò ut omnes de *Rerum Principiis* Opiniones huc redeant, & ad illam distributionem reducantur, ut *Mundus* sit, vel à *Mercurio*; vel à *Penelope* & *Proci* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, ejusmodi est, ut videantur *Græci* aliquid de *Hebræis* *Mysteriis*, vel per *Ægyptios* *Internuncios*, vel utcunque, inaudivisse. Pertinet enim ad *Statum Mundi*, non in meris *Natalibus* suis, sed post *Lapsum Adami*, *Morti* & *Corruptioni* expositum, & obnoxium factum. Ille enim *Status*, *Dei*, & *Peccati* (sive *Contumeliæ*) *Proles* fuit, ac manet. Fuit enim *Peccatum Adami* ex genere *Contumeliæ*, cum *Deo similis fieri vellet*. Itaque triplex ista *Narratio de Generatione Panis*, etià vera videri possit, si ritè & *Rebus* & *Temporibus* distinguatur. Nam iste *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante confusâ *Materia* (quæ tamen ipsa *Dei* *Opus* erat) & subintrante *Prævaricatione*, & per eam *Corruptio*, *Ortum* habet.

Naturæ rerum, *Fata rerum* sorores verè perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, *Ortus* rerum, & *Durations*, & *Interitus*; atque *Depressiones* etià, & *Eminentia*, & *Labores*, & *Felicitates*, denique *Conditiones* quæcunque *Individui*: quæ tamen nisi in *Individuo nobili* (utpote *Homine*, aut *Urbe*, aut *Gente*) ferè non agnoscuntur. Atqui ad istas *Conditiones* tam varias, deducit *Individua* illa singula *Pan*, *Rerum* scilicet *Naturæ*; ut tanquam eadem sit res (quatenus ad *Individua*) *Catena Naturæ*, & *Filum Parcarum*. Ad hæc insuper finxerunt *Antiqui*, *Panem* semper sub *Dio* morari, sed *Parcas* sub *Specu* ingenti *subterraneo* habitare, atque inde maximâ *pernicitate* ad *Homines* subito *advolare*: quia *Naturæ*, atque *Universi* facies, *spectabilis* est & *aperta*; at *Fata* *individuum* *occulta*, & *rapida*. Quod si *Fatum* accipiatur largius, ut omnem *propris* *eventum*, non *illustriores* tantum denotet, tamen utique & eo sensu optimè convenit cum *universitate* *Rerum*; cum ex *ordine Naturæ*, nil tam *exiguum* sit, quod *sine causa* fiat; & rursus nil tam *magnum*, ut non *aliunde* pendeat; adeò ut *Fabrica* ipsa *Naturæ*, suo *fini* & *gremio*, omnem *eventum* & *minimum* & *maximum* complectatur; & suo *tempore* certâ *Lege* *prodat*. Itaque nil mirum, si *Parca* ut *Panis* *Sorores* *introducæ* sint, & certè *legitimæ*. Nam *Fortuna* *Vulgi* *Filia* est, & *levioribus* tantum *Philosophis* placuit. Sanè *Epicurus*, non solum *profanum* *instituere* *sermonem*, sed etià *desipere* videtur, cum dixit, *Præstare credens fabulam Deorum, quam Fatum asserere*, ac si quicquam in *universo* esse possit *instar insulæ*, quod à *Rerum* *nexu* separetur. Verum *Epicurus* *Philosophiam* suam *Naturalem* (ut ex *ipsius* *verbis* patet) *Morali* suæ *accommodans* & *subjiciens*, nullam *opinionem* *admittere* voluit, quæ *Animum* *premeret* & *morderet*, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* *acceperat*) *lacefferet* aut *turbaret*. Itaque *suavitati* *Cogitationum* *indulgens*, potius quàm *Veritatis* *patiens*, planè *jugum* *jactavit*, & tam *Fati* *Necessitatem*, quàm *Deorum* *Metum* *repudiavit*.
Verum

Verum de *Parcarum* Germanitate cum *Pane* satis dictum est. *Cornua* autem Mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad Verticem acuta. Omnis enim Rerum Natura instar Pyramidis acuta est. Quippe Individua, in quibus Basis Naturæ exporrigitur, infinita sunt; Ea colliguntur in Species, & ipsas multiplices; Species rursus insurgunt in Genera, atque hæc quoque ascendendo in magis Generalia contrahuntur; ut tandem Natura, tanquam in unum coire videatur; Quod *Figurâ* illâ *Pyramidalia Cornuum Panis* significatur. Mirum verò minime est, *Panis* Cornua etiã Cœlum ferire; cum Excelsa Naturæ, five Ideæ Universales, ad Divina quodam modo pertingant. Itaque & Catena illa *Homeri* decantata, (caussarum scilicet Naturalium) ad Pedem Solii Jovis fixa memorabatur; neque quisquam (ut videre est) Metaphysicam, & quæ in Naturâ æterna, & immobilia sunt, tractavit, atque Animum à fluxu Rerum paulisper abduxit; qui non simul in Theologiam Naturalem inciderit; adeò paratus & propinquus est transitus, à Vertice illâ Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem *Naturæ* elegantissime & verissime depingitur *Hirsutum*, propter Rerum Radios. Radii enim sunt tanquam Naturæ Crines, five Villi: Atque omnia ferè vel magis vel minus Radiosa sunt: Quod in facultate Visûs manifestissimum est; Nec minus in omni Virtute Magneticâ, & Operatione ad distans. Quicquid enim operatur ad Distans, id etiã Radios emittere rectè dici potest. Sed maxime omnium prominet *Barba Panis*, quia Radii Corporum Cœlestium, & præcipuè Solis, maxime ex longinquo operantur & penetrant; Adeò ut Superiora Terræ, atque etiã interiora, ad distantiam nonnullam planè verterint & subegerint, & Spiritu impleverint. Elegantior autem est *Figura de Barbâ Panis*, quod & Sol ipse, quando Parte superiore ejus Nube obvolutâ, Radii inferius erumpunt, ad aspectum *Barbatus* cernitur.

Etiã *Corpus Naturæ* rectissime describitur *Biforme*, ob differentiam Corporum Superiorum, & Inferiorum. Illa enim ob Pulchritudinem, & Motûs Æqualitatem & Constantiam, nec non Imperium in Terram & Terrestria, meritò sub Humanâ *Figurâ* representantur; cum Natura Humana Ordinis & Dominationis particeps sit: Hæc autem ob Perturbationem, & Motus incompósitos, & quod à Cœlestibus in plurimis regantur, Bruti Animalis *Figurâ* contenta esse possunt. Porro eadem Corporis *Biformis* Descriptio, pertinet ad Participationem Specierum: Nulla enim Naturæ Species, simplex vidèri potest, sed tanquam ex duobus participans & concreta. Habet enim Homo nonnihil ex Bruto, Brutum nonnihil ex Plantâ, Plantâ nonnihil ex Corpore Inanimato, omniaque reverà *biformia* sunt, & ex Specie Superiore & Inferiore compacta. Acutissima autem est Allegoria de *Pedibus Capræ*, propter Ascensionem Corporum Terrestrium, versus Regiones Aeris & Cœli, ubi etiã Pensilia fiunt, & inde deiciuntur, magis quàm descendunt. Capra enim Animal scansorium est, eaque è rupibus pendere, atque in præcipitiis hæere amat; Similiter etiã Res, licet inferiori Globo destinatæ, faciunt, idque miris modis, ut in Nubibus & Meteoris manifestissimum est. Imò non sine causa

caussa *Gilbertus*, qui de Magnete laboriosissimè, & secundùm viam experimentalem conscripsit, dubitationem iniecit; Num-non fortè Corpora gravia, post longam à Terrâ distantiam, Motum versùs Inferiora paulatim exuant?

Insignia autem in Manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmonia*, alterum *Imperii*. *Fistula* enim ex septem *Calamis*, Conventum Rerum & Harmoniam, sive Concordiam cum Discordiâ mistam, (quæ ex septem Stellarum Errantium Motu conficitur,) evidentè ostendit. Neque enim alii, præterquam septem Planetarum, inveniuntur in Cœlo errores, sive expatiaciones manifestæ; quæ cum æqualitate Stellarum fixarum, earumque perpetuâ & invariabili ad se invicem distantia compositæ & temperatæ, tum Constantiam Spicierum, tum fluxum Individuorum tueri, & cieri possint. Si qui verò sint Planetæ minores, qui non conspiciuntur; si qua etiàm Mutatio in Cœlo major (ut in Cometis nonnullis Superlunaribus) videntur illa profectò tanquàm *Fistulæ*, aut omninò mutæ, aut ad tempus tantùm streperæ; utpote quarum Operationes vel ad nos non perlabantur, vel Harmoniam illam septem *Fistularum Panis* non diù interturbent. *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio est, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculum* illud, sive *Virga*, versùs superiorem partem præcipuè curva est, quia omnia Providentiæ Divinæ Opera in Mundo ferè per Ambages & circuitus fiunt; ut aliud agi videri possit, aliud reverà agatur; sicut *Iosephi venditio in Egyptum*, & similia. Quinetiàm in Regimine humano omni prudentiore, qui ad Gubernacula sedent, Populo convenientia, per prætextus & vias obliquas, feliciter quæ volunt, quàm ex directo superinducunt & insinuunt. Etiàm (quod mirum fortassè videri possit) in Rebus merè Naturalibus, citius Naturam fallas quàm premas: Adeò, quæ ex directo fiunt, inepta sunt & seipsa impediunt; cum contrà, viâ obliqua & insinuans mollitèr fluat, & effectum fortiat. *Vestis Panis* & *Amiculum*, ingeniosè admodùm ex *Pelle Pardalis* fuisse fingitur, propter Maculas ubique sparsas. Cœlum enim Stellis, *Maria* Insulis, *Tellus* Floribus consperguntur; Atque etiàm res particulares ferè variegatæ esse solent circa Superficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* est.

Officiū autem *Panis*, nullâ aliâ re, tam ad vivum proponi atque explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* sit. Omnis enim naturalis Actio, atque adeò Motus & Progressio, nihil aliud quàm *Venatio* est. Nam & Scientiæ & Artes Opera sua venantur; & Consilia humana Fines suos; atque Res naturales omnes vel Alimenta sua ut conserventur, vel Voluptates & Delicias suas ut perficiantur, venantur; (Omnis siquidem Venatio est aut Prædæ, aut Animi causâ;) idque modis peritis & sagacibus,

Torva Leena Lupum sequitur, Lupus ipse Capellam,

Florentem Cybifum sequitur lasciva Capella.

Etiàm *Ruricularum* in genere *Panem Deus* est, quia hujusmodi Homines magis secundùm Naturam vivunt, cum in urbibus & Aulis, Natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud Poetæ amatorium, verum,

verum, propter hujusmodi Delicias, etiã de Naturã fit

— Pars minima est ipsa puella sui.

Montium autem in primis *Præses* dicitur *Pan*, quia in Montibus & Locis editis Natura Rerum panditur, atque Oculis & Contemplationi magis subicitur. Quod alter à *Mercurio Deorum Nuncius* fit *Pan*, ea Allegoria planè divina est; cum proximè post Verbum Dei, ipsa Mundi Imago, divinæ Potentiæ & Sapientiæ Præconium fit. Quod & Poeta Divinus cecinit, *Cœli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum ejus indicat Firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nymphae*, Animæ scilicet: Deliciæ enim Mundi Animæ Viventium sunt. Hic autem meritò illarum Imperator, cum illæ Naturam quæque suam tanquàm Ducem sequantur, & circa eum infinità cum Varietate, veluti singulæ more Patrio, saltent, & Choréas ducant, motu neutiquàm cessante. Itaque acutè quidam ex recentioribus, facultates Animæ omnes ad Motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis fastidium & Præcipitationem notavit, qui Memoriam, & Phantasiam, & rationem, defixis præproperè oculis intuentes & contemplantes, Vim Cogitativam, quæ primas tenet, prætermiserunt. Nam & qui meminit, aut etiã reminiscitur, cogitat; & qui imaginatur, similiter cogitat; & qui ratiocinatur, utique cogitat: Denique Anima, sive à Sensu monita, sive sibi permissa, sive in Functionibus intellectus, sive Affectuum & Voluntatis, ad modulationem Cogitationum saltat; quæ est illa Nympharum tripudiatio. Unà verò perpetuò comitantur *Satyri* & *Sileni*, Senectus scilicet & Juventus. Omnium enim rerum est *Ætas* quædam hilaris & motu gaudens, atque rursus *Ætas* tarda & bibula: Utriusque autem *Ætatis* studia, verè contemplanti fortassè ridicula, & deformia videantur, instar *Satyri* alicujus aut *Sileni*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentissima Doctrina proponitur. Natura enim Rerum omnibus Viventibus indidit Metum & Formidinem, Vitæ atque Essentiæ suæ conservatricem, ac Mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere nescia est, sed *Timoribus* Salutaribus semper Vanos & Inanes admiscet; adeò ut omnia (si intus conspici darentur) *Panicis Terroribus* plenissima sint; præsertim humana; & maximè omnium apud Vulgum, qui superstitione (quæ verè nihil aliud quàm *Panicus Terror* est) in immensum laborat & agitur, præcipuè temporibus duris, & trepidis, & adversis. Neque superstitio ista tantummodò in vulgo regnat, sed ab Opinionibus Vulgi etiã in Sapientiores aliquando insilit, ut divinè *Epicurus* (si cætera quæ de Diis differuit ad hanc normam fuissent) locutus sit: *Non Deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod verò attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam* per provocationem eum *Cupidine*; id eò spectat, quia Materia non caret Inclinatione & Appetitu ad Dissolutionem Mundi, & Recidivationem in illud *Chaos* antiquum, nisi prævalidâ rerum concordia (per *Amorem* sive *Cupidinem* significatâ) malitia & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem compelleretur. Itaque bono admodum Hominum & Rerum Fato fit
(vel

vel potiùs immensâ Bonitate Divinâ) ut *Pan* illud certamen adversum experiatur, & victus abscedat. Eòdem prorsùs pertinet, & illud de *Typhone* in *Retibus* implicato, quia utcunque aliquandò vasti, & insoliti rerum Tumores sint, (id quod *Typhon* sonat) sive intumescant Maria, sive intumescant Nubes, sive intumescat Terra, sive alia, tamen Rerum Natura hujusmodi Corporum exuberantias atque insolentias, Reti inextricabili implicat & coercet, & veluti Catenâ Adamantinâ devincit.

Quod autem *Inventio Cereris* huic Deo attribuat, id que inter Venationem; reliquis autem Diis negetur, licet sedulò quærentibus, & illud ipsum agentibus; Monitum habet rerum admodum & prudens: hoc scilicet, ne Rerum utilium ad vitam & Cultum *Inventio*, à Philosophiis Abstractis, tanquam Diis Majoribus expectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantummodò à *Pane*, id est Experienciâ sagaci, & Rerum Mundi notitiâ universali; quæ etiâ casu quodam, ac veluti inter venandum in hujusmodi inventa incidere solet. Utilissima enim quæque *Inventa* *Experientiæ* debentur, & veluti *Donaria* quædam fuere casu in Homines sparsa.

Illud autem *Musices certamen*, ejusque *Eventus*, salutarem exhibet *Doctrinam*, atque eam quæ *Rationi* & *Judicio* humano gestienti, & se efferenti, *Sobrietatis* Vincula injicere possit. Duplex enim videtur esse *Harmonia*, & quasi *Musica*, altera *Sapientiæ* *Divinæ*, altera *Rationis* *Humanæ*. *Judicio* enim *Humano*, ac veluti *Auribus* *Mortalium*, *Administratio* *Mundi* & *Rerum*, & *Judicia* *Divina* secretiora, sonant aliquid durum, & quasi absonum: Quæ *Inscitia*, licet *Astinis Auribus*, meritò insigniatur, tamen & illæ ipsæ *Aures*, secreto non palàm gestantur. Neque enim hujusce *Rei* *Deformitas* à vulgo conspicitur aut notatur.

Postremò minimè mirum est, si nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Conjugium Ecchûs*; *Mundus* enim se ipso, atque in se rebus omnibus fruitur: Qui amat autem frui vult, neque in *Copiâ* *Desiderio* locus est. Itaque *Mundi Amores* esse nulli possunt, nec potiùdi *Cupido*, (cùm se ipse contentus sit,) nisi fortassè *Amores Sermenis*. Ii sunt *Nympha Echo*, *Res non Solida*, sed *Vocalis*; aut si accuratioribus sint, *Syringa*, quandò scilicet *Verba*, & *Voces*, numeris quibusdam, sive *Poeticis*, sive *Oratoriis*, & tanquàm *Modulamine*, reguntur. Inter *Sermenes* autem sive *Voces*, excellentèr ad *Conjugium Mundi* sumitur sola *Echo*: Ea enim demùm vera est *Philosophia*, quæ *Mundi* ipsius *voces* fidelissimè reddit, & veluti dictante *Mundo* conscripta est; & nihil aliud est quam ejusdem *Simulachrum* & *Reflectio*; neque addit quicquam de proprio, sed tantùm iterat & resonat. Nam quod *Lunam Pan* in altis *Sylvas* aliquando se vocasset, videtur pertinere ad *Congressum Sensûs*, cum rebus *Cœlestibus*, sive *Divinis*. Nam alia est *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem sponte se demittit *Luna*; siquidem ad *Intellectum* sopitum, & à sensibus abductum, quandoq; sponte influunt *Divina*: Quod si accersantur & vocentur à *Sensu*, tanquàm à *Pane*, tum verò non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale sub incertam Lunam sub luce malignâ

Est iter in Sylvis ———

Ad Mundi etiâ sufficientiam & perfectionem pertinet, quod *Pro-*
len non edat. Ille enim per partes generat; per Totum quomodò ge-
nerare possit, cum Corpus extra ipsum non sit? Nam de *Mulierculâ*
illâ *tanbe*, *Filiâ Paris* putativâ, est sanè ea Adjectio quædam ad Fa-
bulam sapientissima. Per illam enim repræsentantur eæ, quæ per-
petuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vanilo-
quæ de Rerum Naturâ Doctrinæ, re ipsâ infructuosæ; Genere quasi
subdititiæ, garrulitate verò interdum jucundæ, interdum molestæ
& importunæ.

Exemplum alterum Philosophiæ, secundum Parabolis Antiquas, in
Politicis De Bello, secundum Fabulam Persei.

PERSEVS, Orientalis cum fuisset, missus traditur à *Pallade*, ad
obtruncandam *Medusam*, quæ Populis plurimis ad Occidentem,
in extremis *Iberia* partibus, maximæ calamitati fuit. Monstrum
enim hoc, aliàs crudele & immane, etiâ Aspectu tam dirum atque
horrendum fuit, ut eo solo homines in Saxa verteret. Erat autem, è
Gorgonibus una, *Medusa*, ac sola inter eas Mortalis, cum reliquæ passi-
væ non essent. *Perseus* igitur ad tam nobile Facinus se comparans, Ar-
ma ad *Dona* à tribus Diis mutuò accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares sci-
licet non axillares; à *Plutone* autem *Galeam*; *Scutum* de ique à *Pallade*
& *Speculum*. Neque tamen (licet tanto apparatu instructus,) ad *Me-*
dusam rectâ perrexit, sed primùm ad *Graecis* divertit; Eæ Sorores, ex
alterâ Parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Graecis* istæ canæ etiâ à Na-
tivitate erant, & tanquàm *Vetulæ*. Oculus autem iis tantummodò &
Dens erat omnibus unicus; quos prout exire foràs quamque contige-
rat, vicissim gestabant, reversæ autem deponere solebant. Hunc itaque
Oculum, atque hunc Dentem illæ *Perseo* commodârunt. Tum de-
mum, cum se abundè ad destinata perficienda instructum judicaret,
ad *Medusam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dor-
mientem, neque tamen aspectui ejus (si forsan evigilaret) se commit-
tere audebat, sed *Cervice* reflexâ, & in *Speculum* illud *Palladis* inspici-
ens, atque hoc modo ictus dirigens, Caput *Medusæ* abscidit: Ex San-
guine autem ejusdem, in terram fuso, statim *Pegasus* Alatus emicuit:
Caput autem abscissum *Perseus* in *Scutum Palladis* transtulit & in-
seruit, cui etiâ nùm sua mansit vis, ut ad ejus intuitum omnes ceu atto-
niti aut syderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *Belligerandi Ratione* & prudentiâ: Atque
primò omnis *Belli Susceptio* debet esse tanquàm *Misio* à *Pallade*; non à
Venere certè, (ut *Bellum Trojanum* fuit) aut aliâ levi ex causâ; quippe
cum in *Consiliis solidis*, *Decreta de Bellis* fundari oporteat. De-
inde de *Genere Belli* eligendo, tria proponit Fabula Præcepta, sa-
na admodum & gravia: Primum est, ut de *subjugatione Nationum*
Finitimarum quis non magnoperè laboret; Neque enim eadem
est

est Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio : Nam in Possessionibus privatis, Vicinitas Prædiorum spectatur, sed in propagando Imperio, Occasio, & Belli conficiendi Facilitas, & Fructus, loco Vicinitatis esse debent. Itaque *Perseus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam Expeditionem, usque ad extremum *Occidentem*, minimè detrectavit. Hujus rei Exemplum insigne est in Belligerandi diversâ ratione Patris & Filii Regum *Philippi & Alexandri*. Ille enim in Finitimis Bellis occupatus, Urbes paucas Imperio adiecit, idque non sine maximâ Contentione & Periculo ; quippe qui & alias, & præcipuè in *Prælio Chæroneo*, in ultimum discrimen adductus fuit : At *Alexander* longinquam Expeditionem benè ausus in *Persas*, Nationes infinitas subjugavit, magis Itineribus quàm Præliis fatigatus. Hoc ipsum adhuc clariùs cernitur, in Propagatione *Imperii Romanorum*, qui, quo tempore ex parte *Occidentis*, vix ultra *Liguriam* Armis penetraverant, eodem tempore *Orientis* Provincias usque ad *Montem Taurum* Armis & Imperio complexi sunt. Etiàm *Carolus Octavus* Rex *Gallie*, *Bellum Britannicum* (quod Matrimonio tandem compositum est) non admodum facile expertus, expeditionem illam *Neapolitanam* longinquam, admirandâ quâdam facilitate & felicitate transegit. Habent certè hoc Bella longinqua, ut cum iis manus conferatur, qui Militiæ & Armis Invasoris minimè sint assueti, quod in finitimis secus se habet. Etiàm & Apparatus in hujusmodi Expeditionibus solet esse diligentior & instructior ; & Terror apud Hostes ex ipso ausu & fiducia major. Neque etiàm ferè possit fieri in illis Expeditionibus remotis, per Hostes, ad quos tam longo itinere pervenitur, Diversio aliqua aut Invasio reciproca, quæ in Belligerandi ratione cum Finitimis, sæpiùs adhibetur. Caput autem rei est, quod in subjugandis Finitimis, Occasionum Dilectus in angusto versatur ; at si quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio suo eò transferre Bellum ubi aut Disciplina Militaris maximè est enervata, aut vires Nationis plurimum attritæ & consumptæ, aut Dissidia Civilia opportunè oborta, aut aliæ hujusmodi Commoditates se ostendant. Secundum est, ut semper subsit *Causa Belli* justa, & pia, & honorifica, & favorabilis : Id enim alacritatem, tum Militibus, tum populis impensas conferentibus, addit, & Societates apperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter Causas autem Belli, admodum favorabilis est ea, quæ ducit ad debellandas Tyrannides, sub quibus Populus succumbit, & prosternitur sine Animis & Vigore, tanquam sub *Aspectum Medusæ* ; quod etiàm *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certè magna Religio fuit, strenuè & impigrè accurrere ad Socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiàm Bella ob Vindictam justam ferè semper felicia fuerunt, sicut Bellum adversus *Brutum & Cassium*, ad vindicandam Mortem *Cæsaris* ; *Severi* ad vindicandam Mortem *Pestinatæ* ; *Iunii Bruti* ad vindicandam Mortem *Lucretiæ* : Denique quicumque Bello Calamitates Hominum & Injurias, aut levant aut vindicant, sub *Perseo* militant. Tertium ut in omni Bello suscipiendo vera sit *Æstimatio virium* ; atque rectè perpendatur, utrum Bellum sit tale quod confici & ad exitum perducì possit, ne quis

vastas & infinitas Spes persequatur. Prudentè enim *Perseus* inter *Gorgonas* (per quas Bella repræsentantur) eam delegit, quæ in suâ Naturâ Mortalis erat, neque ad Impossibilia Animum adjecit. Atque de iis, quæ in suscipiendo Bello Deliberationem subeunt, hæc præcipit Fabula, reliqua ad Belligeratiorem ipsam pertinent.

In Bello maximè omnium profunt illa tria *Dona Deorum*, adeò ut Fortunam ipsam ferè regant & trahant. Accepit enim *Perseus Celeritatem*, à *Mercurio*, *Occultationem Consiliorum* ab *Orco*, & *Providentiam* à *Pallade*: Neque caret Allegoriâ, eâque prudentissimâ, quod *Ala* illæ *Celeritatis* in rebus conficiendis (cum *Celeritas* in Bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque Pedibus non Humeris additæ; quia non tam in primis Belli aggressibus, quàm in iis quæ sequuntur, & primis subsidio sunt, *Celeritas* requiritur. Nullus enim Error in Bello magis frequens fuit, quam quod Prosecutiones, & subsidiarii Impetus, Initiorum Alacritati non respondeant. At *Galea Plutonis* (quæ Homines invisibiles reddere solebat) manifesta Parabola est. Nam *Consiliorum Occultatio* post *Celeritatem*, maximi ad Bellum est momenti. Cujus etiam *Celeritas* ipsa Pars magna est. *Celeritas* enim *Consiliorum* evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* spectant, ut unus Bello præsit, cum Mandatis liberis; Consultationes enim cum multis, habent aliquid potiùs ex *Cristis Martis*, quam ex *Galea Plutonis*. Eòdem spectant *Prætextus Varii*, & *Designationes Ancipites*, & *Famæ Emissariæ*, quæ Oculos Hominum aut perstringunt aut avertunt, atque vera *Consiliorum* in obscuro ponunt. Etiam *Cautiones* diligentes & suspicaces, de Literis, de Legatis, de Perfugis, & complura alia *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minùs interest, *Consilia Hostium* explorare, quam sua occultare. Itaque *Galeæ Plutonis* adjungendum est *Speculum Palladis*, per quod *Hostium* vires, *Inopia*, *Occulti Fautores*, *Dissidia* & *Factiones*, *Progressus*, *Consilia* cernantur. Quoniàm verò tantum fortuitorum suscipit Bellum, ut nec in *Consiliis* propriis occultandis, nec in *Hostium* explorandis, nec in *Celeritate* ipsâ, multum *fiduciæ* ponendum sit, ideò ante omnia sumendum *Palladis Scutum*, *Providentiæ* scilicet, ut quam minimum *Fortunæ* relinquatur. Huc pertinent, *Explorato vias inire*, *Castra* diligenter muniti (quod in *Militiâ* modernâ in desuetudinem ferè abiit; *Castra* verò instar *Urbis Munitæ*, Romanis ad adversos *Prælii* eventus erant) *Acies* stabilis & ordinata, non nimiùm fidendo *Cohortibus* levis *Armaturæ*, aut etiam *Equitum Turmis*; denique omnia quæ ad solidam & sollicitam *Defensivam* spectant; cum plus valeat utique in *Bellis* *Scutum Palladis*, quam *Gladius* ipse *Martis*. Verùm *Perseo* utcunque *Copiis* aut *Animis* instructo, restat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam Bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ad Græas*. *Grææ* autem *Proditiones* sunt, *Bellorum* scilicet *Sorores*, non *Germanæ* illæ quidem, sed *Generis Nobilitate* quasi impares. *Bella* enim *generosa*, *Proditiones* degeneres & turpes. Earum *Descriptio* elegans est, ut *Cane* à *Nativitate* sint, & tanquam *Ventura*, propter perpetuas *Proditorum* *Curas*, & *Trepidationes*. Earum autem vis (antequam in manifestam *defectionem* erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* est.

Omnia enim Factio, à Statu quopiam alienata, & in Proditionem propensa, & *speculatur*, & *mordet*. Atque hujusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est; nam quicquid didicerunt & noverunt, ferè per Manus ab unâ ad alteram transit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quasi ore mordent, & eadem Scandala jaçant; ut si unam audias, omnes audias. Itaque *Perseo* sunt istæ *Græcæ* conciliandæ, atque in auxilium adducendæ, præsertim ut *Oculum* & *Dentem* suum ei commodent, *Oculum* ad Indicia; *Dentem* ad Rumores ferendos, & Invidiam conflandam, & Animos Hominum sollicitandos. Postquam verò omnia benè sint ad Bellum præparatè disposita, illud imprimis curandum, quod *Perseus* fecit, ut *Medusa dormiens* inveniatur. Prudens enim Belli Susceptor semper ferè Hostem assequitur imparatum, & securitati propiorem. Denique in ipsis Belli Actionibus atque insultibus, ille *Intuitus* in *Speculum Palladis*, adoperandus est. Plurimi enim ante ipsa Pericula Res Hostium acutè & attentè introspicere possunt; at in ipso Periculi Articulo, aut terrore offunduntur, aut pericula nimium præcipites & à fronte spectant; unde in illa temerè ruunt, Vincendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet; sed in *Speculum Palladis*, *cervice reflexâ* inspiciendum, ut impetus rectè dirigatur, absque vel terrore, vel furore.

A Bello perfecto & Victoriâ, sequuntur Effecta duo; *Pegasi* illa *Generatio* & *Exsuscitatio*, quæ satis evidentè *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & Victoriâ celebrat, & Reliquias Belli faciles, & in votum cedentes efficit. Secundum, *Gestatio Capitis Medusæ* in *Scuto*; siquidem nullum præsidii genus huic ob præstantiam comparari possit. *Vnicum* enim *Facinus* insigne & memorabile, feliciter gestum & perpetratum, omnes Hostium Motus obrigescere facit, atque Malevolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophiæ secundum Parabolis Antiquas, in Moralibus. De Cupiditate, secundum Fabulam Dionysi.

NARRANT *Semelem* *Jovis* Pellicem, postquam Juramento eum inviolabili, ad votum indefinitum obstrinxisset, petiisse, ut ad Amplexus suos accederet talis, qualis cum *Junone* confuisset. Itaque illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in *Utero* gestabat, à Patre exceptus, in Femur ejus infusus est, donec Menses Foetui destinatos compleret. Ex quo tamen onere *Jupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaque Puer, quod *Jovem*, dum in Femore ejus portaretur, gravaret & pungeret, *Dionysi* nomen accepit. Postquam autem editus esset; apud *Proserpinam* per aliquot Annos nutritus est; eum verò adultus, esset, ore ferè Muliebri conspiciebatur, ut Sexus videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & sepultus quondam erat ad tempus, & non ita multò post revixit. Atque primâ Juventâ *Vitis* culturam, atque adeò *Vini* confectionem & usum primus invenit, & edocuit; ex quo celebris factus, & inclytus, orbem Terrarum subjugavit, & ad ultimos *Indorum* Terminos perrexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa

circa eum subsultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus* & alii. Quin & *Musa* Comitatus ejus se adungebant. Uxorem autem sibi sumpsit *Ariadnem* à *Theseo* desertam & relictam. *Arbor* ei sacra erat *Hedera*. Etiàm Sacrorum & Ceremoniarum Inventor & Institutor habebatur; ejus tamen generis, quæ & Fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atque insuper crudeles. Furores quoque immittendi potestatem habebat. Certè in *Orgyis* ejus, à Mulieribus furore percitis, duo viri insignes discerpti narrantur, *Penibeus* & *Orpheus*: Ille dum arbore conscensâ Spectator eorum, quæ agerentur, curiosus esse voluisset; Hic cum *Lyræ* suaviter & peritè pulsaret. Atque hujus Dei Res gestæ, cum *Jovis* rebus ferè confunduntur.

Fabula videtur ad *Mores* pertinere, ut vix quicquam in Philosophiâ Morali, melius inveniatur. Describitur autem sub Personâ *Bacchi*, *Natura Cupiditatis*, sive Affectuum & Perturbationum Animi. Primum igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet, *Origo Cupiditatis* omnis, licet nocentissimæ, non alia est, quam *Bonum Apparens*. Sicut enim Virtutis Mater est Bonum Existens, similiter Cupiditatis Mater est Bonum Apparens. Altera *Jovis* (sub cujus Personâ Anima Humana repræsentatur) Uxor legitima, altera Pellex: quæ tamen *Junonis* Honoris æmuletur, tanquam *Semele*. Concipitur verò *Cupiditas* in *Voto illicito*, prius temerè concessio, quam ritè intellecto & judicato. Atque postquam effervescente cœperit Mater ejus (*Natura scilicet & Species Boni*) ex nimio incendio destruitur & perit. Processus autem Cupiditatis à conceptu suo talis est: Illa ab *Animo Humano* (qui ejus est Genitor) & nutritur, & occultatur, præcipuè in *Inferiori parte* ejus, tanquam *Femore*, atque Animum pungit, & convellit, & deprimit, adeo ut *Actiones & Decreta* ab eâ impediuntur, & claudicent. Quin etiàm postquam consensu & tempore confirmata est, & in *Actus* erumpit, ut jam quasi *Menses compleverit*, & edita planè sit atque nata, primo tamen ad tempus nonnullum apud *Proserpinam* educatur, id est, *Lucebras querit*, atque clandestina est, & quasi subterranea; donec remotis *Pudoris & Metûs Frænis*, & coalitâ audaciâ, aut Virtutis aliqujus Prætextum sumit, aut Infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem Affectum vehementiorem tanquam *ambigui Sexûs* esse. Habet enim *Impetum Virilem*, *Impotentiam* autem *Muliebrem*. Etiàm illud præclare, *Bacchum mortuum reviviscere*: Videntur enim Affectus quandoque sopiti, atque extincti, sed nulla fides habenda est eis, ne sepultis quidem: siquidem præbitâ Materiâ, & Occasione, resurgunt.

De *Inventione Vitæ* Parabola prudens est: Omnis enim Affectus ingeniosus est admodum & sagax, ad investigandum ea, quæ ipsum alant & foveant. Atqui ante omnia, quæ Hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cujuscunque generis, excitandas & inflammandas, potentissimum est, & maximè efficax; atq; est Cupiditatibus in genere, instar *Fomitis communis*. Elegantissimè autem ponitur *Affectus* sive *Cupiditas*, *Provinciarum Subjugator*, & Expeditionis infinitæ Susceptor: Nunquam enim partis acquiescit, sed Appetitu infinito, neque satiabili, ad *Ulteriora* tendit, & *Novis* semper inhiat. Etiam

Tigres apud *Affectus* stabulant, & ad *Currum* eorum subinde *jugantur*. Postquam enim *Affectus Curulis* esse coeperit, non *Pedestris*, sed *Victor* *Rationis*, & quasi *Triumphator* factus sit, in omnes qui adversantur aut se opponunt, crudelis est, & indomitus, ac immitis. Facetum autem est, quod circa *Currum Bacchi* subsultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim *Affectus* vehementior progignit motus, in *Oculis*, & *Ore* ipso, & *gestu*, indecoros & inconditos, subsultorios & deformes; adeò ut qui sibi ipsi fortassè in aliquo *Affectu* (veluti *Irâ*, *Arrogantiâ*, *Amore*) videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conspiciuntur autem in *Cupiditatis Comitatu Muse*. Neque enim reperitur ullus ferè *Affectus*, tam prævus & vilis, cui non blandiatur aliqua *Doctrina*. Hâc enim in re, *Ingeniorum Indulgentia* & *Procacitas*, *Musarum Majestatem* in immensum minuit; ut cum *Duces Vitæ*, & *Signiferi* esse debeant, sint non rarò *Cupiditatum Pedissequæ*, & *Oblectatrices*.

Inprimis verò nobilis est illa *Allegoria*, *Bacchum Amores* suos in eam effudisse, quæ ab alio *Relicta* erat & fastidita. Certissimum enim est, *Affectus* id petere atque ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atque nôrint omnes, qui *Affectibus* suis servientes & indulgentes, *Pretium* potiundi in immensum augent (sive *Honores* appetant, sive *Amores*, sive *Gloriam*, sive *Scientiam*, sive alia quæcunque) se *Res Relictas* petere, & à compluribus, per omnia ferè *Secula*, post *Experimentum*, dimissas & repudiatas. Neque *Mysterio* caret, quod *Hedera Baccho* sacra fuerit, hoc enim duplici modo convenit; primùm, quod *Hedera hyeme virescat*; deinde, quod circa tot *Res* (*Arbores*, *Parietes*, *Ædificia*) *serpat*, ac circumfundatur, & se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & *vetitum*, & tanquàm *Antiperistasin* (veluti per frigora *Brumæ Hedera*) virescit, ac vigorem acquirit: Secundò, *Affectus* aliquis in *Humanâ Animâ* prædominans, omnes ejus *Actiones* & *Decreta*, tanquàm *Hedera circumsepit*; neque ferè quicquam purum invenias, quo illa *Claviculas* suas non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis ferè *male-sanus Affectus* in *prævis Religionibus* luxurietur, adeò, ut *Hæreticorum Colluvies Bacchanalia Ethnicorum* superârit; quorum etiàm *Superstitutiones*, non minis cruentæ quam turpes extiterunt. Neque itidem mirum est, si *Furores à Baccho* immitti putentur, cum & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor brevis* sit, & si vehementiùs obfideat & incumbat, in *Infantiâ* sæpiùs terminetur. Illud autem de *Pentheo* & *Orpheo* inter *Orgya Bacchi* laceratis, evidentem *Parabolam* habet; cum *Affectus* quisque prævalidus erga duas res sit asperrimus atque infensissimus; quarum altera est *Inquisitio in eum curiosa*, altera *Admonitio salutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, si illa *Inquisitio* fiat tantùm *Contemplationis* aut *Spetandi gratiâ*, tanquàm *Arbore conscensâ*, absque omni *Animi Malignitate*: Neque rursus si *admonitio* illa, multâ cum suavitate & dexteritate adhibeatur; Verùm utcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremò, illa *Confusio Personarum Iovis & Bacchi*, ad *Parabolam* rectè traduci potest; quando quidem *Res gestæ nobiles, & claræ,*

claræ, atque Merita insignia & gloriosa, interdum à *Virtute* & *Rectâ Ratione* & *Magnanimitate*, interdum autem à *latente Affectu* & *occultâ Cupiditate* (utcunque *Famæ* & *Laudis* celebritate utraque res paritèr gaudeat) proveniant; ut non facile sit distinguere *Facta Diomyfi* à *Factis Iovis*.

Verum in Theatro nimis diu moramur; transeamus ad Palatium Animi; cujus Limina majori cum Veneratione & curâ, ingredi convenit.

clara, adque Mitis insignis & gloriosa, incedam à Normis &
liberi ratione & Magisterium, incedam autem à lauro affluo &
oculis cogitavit & laudis celebrare utique
et participanda) provolvant; in non facile in distinguere facti

Forma Theriacalis hinc notantur; tandem ad Palatum
summaque hinc notantur Venetione & cura ingredi

FRANCISCI BACONI
 BARONIS

DE

VERULAMIO,
 VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER TERTIUS.

AD REGEM SVVM.

CAPUT I.

Partitio Scientiæ in Theologiam & Philosophiam. Partitio Philosophiæ in Doctrinas tres; De Numine, de Naturâ, de Homine. Constitutio Philosophiæ Primæ, ut Matris Communis omnium.

HISTORIA omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potius officio, quam Lucis perfungitur: *Poesis* autem Doctrinæ tanquam Somnium: Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in se habere Divini; quod etiam Somnia vendicant. Verum jam tempus est mihi, ut evigilem, & me humo attollam, *Philosophiæ & Scientiarum* liquidum Æthera secans.

Scientia Aquarum similis est: Aquarum aliæ descendunt cœlitus,

coelitus, aliæ emanant è Terrâ. Etiàm *Scientiarum* primaria Partitio sumenda est ex Fontibus suis: Horum alii in alto siti sunt, alii hinc infra. Omnis enim *Scientia* duplicem sortitur Informationem. Una inspiratur divinitus, altera oritur à Sensu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* infunditur *Scientiam*; *Cumulativa* ea est, non *Originalis*; sicut etiàm fit in Aquis, quæ præter Fontes primarios, ex aliis Rivulis in se receptis, auferunt. Partiemur igitur *Scientiam*, in *Theologiam*, & *Philosophiam*. *Theologiam* hinc intelligimus *Inspiratam* sive *Sacram*, non *Naturalem*, de qua paulò post dicturi sumus. At illam (*Inspiratam* nimirum) ad ultimum locum reservabimus, ut cum eâ Sermones nostros claudamus; cum sit *Portus*, & *Sabbathum* *Humanarum* *Contemplationum* omnium.

Philosophiæ autem *Objectum* triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo*: Et triplex itidem *Radius* *Rerum*: *Natura* enim percutit *Intellectum* *Radio directo*; *Deus* autem, propter *Medium* inæquale (*Creaturas* scilicet) *Radio Refracto*; *Homo* verò, sibi ipsi monstratus & exhibitus, *Radio reflexo*. Convenit igitur partiri *Philosophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de *Natura*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem *Partitiones Scientiarum*, non sunt *Lineis* diversis similes, quæ coeunt ad unum *Angulum*; sed potius *Ramis Arborum*, qui conjunguntur in uno *Trunco*, (qui etiàm *Truncus* ad spatium nonnullum integer est & continuus, antequàm se partiatur in *Ramos*;) idcirco postulat res, ut priusquàm prioris *Partitionis* *Membra* persequamur, constituatur una *Scientia Universalis*, quæ sit *Mater* reliquarum, & habeatur in progressu *Doctrinarum*, tanquam *Portio* viæ communis, antequàm viæ se separent, & disjungant. Hanc *Scientiam*, *Philosophiæ primæ*, sive etiàm *Sapientiæ* (quæ olim *Rerum Divinarum* atque *Humanarum Scientia* diffiniebatur) nomine insignimus. Huic autem *Scientiæ* nulla alia opponitur; cum ab aliis *Scientiis*, potius *Limitibus* intra quos continetur, quam *Rebus* & *subjecto* differat, *Fastigia* scilicet *Rerum* tantummodò tractans. Hanc ipsam vtrum inter *Desiderata* reponeere oporteat, hæsito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio *Farraginem* quandam, & *Massam* inconditam *Doctrinæ*, ex *Theologia Naturali*; ex *Logicâ*; ex partibus quibusdam *Physicæ* (veluti de *Principiis*, & de *Animâ*) compositam, & congestam; & sublimitate quâdam sermonis, *Hominum* qui seipsum admirari amant, tanquam in *Vertice* *Scientiarum* collocatam. Nos verò, misso fastu, id tantum volumus, ut designetur aliqua *Scientia*, quæ sit *Receptaculum Axiomatum*, quæ particularium *Scientiarum* non sint propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* esse nemo ambigat. Exempli gratiâ, si inæqualibus equalia addas, omnia erunt inæqualia: Regula est ex *Mathematicis*; Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad *Justitiam* *Distributivam*; Siquidem in *Justitiâ* *Commutativâ*, ut *Paria* *Imparibus* tribuantur, *Ratio* *Æquitatis* postulat; at in *Distributivâ*, nisi *Imparia* *Imparibus* præstentur, *Iniquitas* fuerit maxima. Quæ in eodem tertio conveniunt, & inter se conveniunt: Regula est itidem ex *Mathematicis*; Verùm simul tam potens in *Logicâ*, ut *Syllogismi* sit *Fundamentum*.

Natura se potissimum prodit in minimis : Regula est in *Physicis*, tam valida ut etiam *Democriti Atomos* produxerit ; Veruntamen eam rectè adhibuit *Aristoteles* in *Politicis*, qui *Contemplationem Reip.* orditur à *Familiâ*. *Omnia mutantur, nil interit* : Regula itidem in *Physicis* ; hoc modo prolata ; *Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur* ; Eadem competit *Theologiæ Naturali*, sic variata ; *Omnipotentiæ sunt Opera* ; *Aliquid ex nihilo facere, & Aliquid in nihilum redigere* : Quod etiam *Scriptura* testatur, *Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre*. *Interitus rei arceatur per Reductionem ejus ad principia* : Regula est in *Physicis* ; Eadem valet in *Politicis*, (ut rectè notavit *Machiavellus*) cum illa quæ *Interitum Rerump.* maximè prohibent, nihil aliud ferè sint, quam *Reformatio earum, & Reductio ad antiquos mores*. *Purodo serpens, magis contagiosa est, quam matuta* : Regula est in *Physicis* ; eadem insignis etiam in *Moralibus* ; cum *Homines profligatissimi, & maximè facinorosi*, minus corruptelæ inferant publicis *Moribus*, quam qui aliquid videntur habere *Sanitatis & Virtutis*, & ex parte tantum mali sunt. *Quod conservativum est Formæ majoris, id activitate potentius* : Regula est in *Physicis* : Etenim, ut non abscindatur ipse *Rerum Nexus*, nec detur (ut loquuntur) *vacuum*, facit ad conservandam *Fabricam Universi* : Ut verò *Gravia congregentur ad Massam Terræ*, facit ad conservandam tantum *Regionem Densorum*. Itaque prior *Motus* posteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis* : Nam quæ faciunt ad conservandam ipsam *Politiam* in suâ *Naturâ*, validiora sunt, quam quæ ad Bene esse *Particularium* in *Rep. Membrorum* conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologiâ*. Etenim in *Theologicis Virtutibus*, *Charitas*, quæ est *Virtus maximè communicativa*, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis Agentis per Antiperistasin Contrarii* : Regula est in *Physicis* ; Eadem mira præstat in *Politicis* ; cum omnis *Factio*, ex contrariâ ingruente, vehementer irritetur. *Tonus discors in concordem actutum desinens, Concentum commendat* : Regula est *Musica* ; Eadem in *Ethicis, & Affectibus* obtinet. *Tropus ille Musicus, à clausulâ aut Cadentiâ* (quam vocant) cum jam-jam adesse videatur, placidè elabendi ; convenit cum *Tropo Rhetorico Expectationem eludendi*. *Fidium sonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam *Lumen, Aquæ aut Gemmæ insiliens, Oculis* ;

— Splendet tremulo sublumine *Ponvus*.

Organa Sensuum cum Organis reflexionum conveniunt : Hoc in *Perspectivâ* locum habet ; *Oculus enim similis Speculo, sive Aquis* ; Et in *Acousticâ* ; *Instrumentum enim Auditûs obici intra Cavernam simile*. Hæc pauca enumerasse sufficiet ad *Exempla*. Quin imò *Magia Persarum* (quæ in tantum est celebrata) in eo potissimum versabatur, ut *Architecturas & Fabricas, Rerum Naturalium, & Civilium*, symbolizantes notaret. Neque hæc omnia quæ diximus, & alia hujus generis, *Similitudines meræ sunt* (quales *Homnibus fortasse parum perspicacibus videri possint*) sed planè una, eademque *Naturæ Vestigia aut Signacula, diversis Materiis, & Subjectis impressa*. Atque hæc Res adhuc sedulo tractata non est. Invenias fortasse

in Scriptis, quæ ab Ingeniis celsioribus, promanarunt, hujusmodi *Axiomata* rarò & sparsim inserta, ex usu argumenti quod tractant; Corpus verò aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam Primitivam, & summariam ad *Scientias*, nemo composuit; cum tamen sit Res ejusmodi, quæ insignitèr Naturam unam faciat; quod *Philosophiæ Primæ* Munus esse autumant.

Est & alia hujus *Philosophiæ Primæ* pars, quæ, si ad vocabula respicias, vetus est; si ad rem quam designamus, nova. Est autem Inquisitione de *Conditionibus adventitiis Entium*, (quas *Transcendentes* dicere possumus) *Pauco*, *Multo*; *Simili*, *diverso*; *Possibili*, *Impossibili*; etiam *Ente*, & non *Ente*; atque ejusmodi. Quandoquidem enim ista sub *Physicâ* propriè non cadant; Dissertatio autem *Dialectica* circa ea, magis ad Argumentandi Rationes, quam ad Rerum Existentiam sit accommodata; consentaneum omninò est, ut hæc Contemplatio (in quâ non parum est Dignitatis & Utilitatis) haud deseratur prorsus, sed in *Scientiarum* Partitionibus, nonnullum saltè inveniatur locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longè alio, quam quo tractari solet, modo. Exempli gratiâ; Nemo, qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, ut causa reddatur, cur alia in Naturâ, tam numerosa & ampla sint, & esse possint, alia tam rara & modica: Nam certè fieri non potest, ut in Rerum Naturâ, tanta sit copia Auri, quanta Ferri; tanta Rosæ, quanta Graminis; tanta Specificati, quanta non Specificati. Similitèr, Nemo, qui de *simili* & *diverso* differuit, satis explicavit, cur quasi perpetuò inter *species diversas*, interponantur *Participia* quædam, quæ sunt *Speciei ambiguae*; veluti Muscus inter *Putredinem* & *Plantam*, Pisces qui hærent & loco non moventur, inter *Plantam* & *Animal*; Sorices & Mures, & alia nonnulla, inter *Animalia* ex *Putredine* & ex *Semine* prognata; *Vespertiones* inter *Aves* & *Quadrupedes*; Pisces volantes, (qui jam notissimi sunt) inter *Aves* & *Pisces*; *Phocæ* inter *Pisces* & *Quadrupedes*; & alia hujusmodi. Neque rursus causam indagavit quispiam, cur cum *Similia Similibus gaudeant*, Ferrum Ferrum non trahat, quod Magnes facit; neque Aurum ipsum Aurum, licet Argentum vivum alliciat: Circa hæc, & similia, in *Disceptatione de Transcendentibus* illis, altum est Silentium: Orationis enim Apices, non Rerum Subtilitates secuti sunt Homines. Quamobrem horum *Transcendentium*, sive *Conditionum Entium adventitiarum* Inquisitionem veram, & solidam, secundum Naturæ non Sermonis leges, *Philosophiam Primam* recipere volumus. Atque de *Philosophia primâ* (sive de *Sophiâ*) quam inter *Desiderata* haud immeritò retulimus, hæc dicta sint.

CAPUT II.

De Theologiâ Naturali: & Doctrina de Angelis & Spiritibus, quæ ejusdem est Appendix.

Ollocatâ igitur suâ in sede, *Communi Scientiarum Parente*, instar Berecynthiæ tantâ gaudentis cœlesti sobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

Revertamur ad Partitionem illam trium *Philosophiarum, Divine, Naturalis, & Humane*. Nam *Theologia Naturalis, Philosophia etiam Divina* rectè appellatur. Diffinitur autem hæc, ut si talis *Scientia*, seu potius *Scientiæ Scintilla*, qualis de Deo haberi potest; per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum; & ratione Objecti, sanè Divina, ratione Informationis, Naturalis censeri potest. Hujus *Scientiæ* limites ita verè signantur, ut ad Atheismum confutandum, & convincendum, & ad Legem Naturæ informandam, se extendant; ad Religionem autem astruendam non proferantur. Quamobrem nec Deus unquam edidit Miraculum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipso Naturæ Lumine ad notitiam Dei perducere; verùm Miracula ad convertendos Idolatras & Superstitiosos designata sunt, qui numen agnoverunt, sed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam non sufficit Lumen Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam ostendunt Opera ejus, Imaginem autem minimè; sic Opera Dei, Conditoris omni-potentiam & Sapientiam ostendant, Imaginem ejus haudquaquàm depingunt. Atque hæc in re, Ethnicorum Opinio à sacrâ Veritate recedit. Illi siquidem Mundum Imaginem Dei stantiebant, Hominem Mundi. At Sacræ Literæ haud tali honore Mundum dignantur, ut Dei uspiam Imago dicatur, sed solummodò Opus Manuum ejus; Hominem vero Imaginem Dei immediate substituunt. Quocircâ, quod sit Deus, quod Rerum Habenas tractet, quod summè Potens quod Sapiens & Præsciens, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod adorandus, etiam ex Operibus ejus demonstrari, & evinci potest: & Admirabilia complura Secreta circa Attribute ejus, & multò magis circa Regimen, & Dispensationem super universum, etiam sobrè ex iisdem elici & manifestari queunt; estque istud Argumentum à nonnullis utilitèr pertractatum. Verùm ex intuitu Rerum Naturalium, atque humanæ Rationis Principiis, de Fidei Mysteriis vel ratiocinari, vel etiam suadere vehementiùs; aut rursus ea curiosiùs introspicere, & ventilare, & de modo Mysterij inquirere; haud tutum meo iudicio fuerit. *Da Fidei quæ Fidei sunt*. Nam vel Ethnici, in illustri illâ & divinâ, de Aurâ Catenâ, Fabulâ, hoc ipsum concedunt, quod *Iovem de Cœlo ad Terras deducere nec Homines potuerunt, nec Dii; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terrâ ad Cælum.*

Quare frustra sudaverit, qui cœlestia Religionis Arcana, nostræ Rationi adaptare conabitur: Decebit potius Mentis nostras ad cœlestis Veritatis Thronum adorandum attollere. In hac igitur parte *Theologiae Naturalis*, tantum abest ut Defectum aliquem observem, ut Excessum potius reperiam; ad quem subnotandum paulum iam digressus, propter maxima Incommoda & Pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philosophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudet, & Philosophiam Phantasticam & Superstitiosam.

Secus est, quod ad *Angelorum & Spirituum* Naturam attinet, quæ nec inscrutabilis est, nec interdicta; Ad quam etiã, ex Affinitate, quam habet cum Animã humanã, Aditus magnã ex parte est patefactus. Præcipit certè Sacra Scriptura, *Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, & religione Angelorum, ingerens se in ea quæ non novit.* Attamen si hoc Monitum diligentèr perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem scilicet, qualis Deo debetur, Angelorum; & fanaticas de iis Opiniones, vel ultra Creaturæ sortem eos efferentes, vel ampliorem de iis cognitionem, quam quis reverã adeptus sit, venditantes. Cæterum sobria circa illos Inquisitio, quæ vel per Rerum Corporearum Scalam, ad eorum Naturam pernoscendam ascendat; vel in Animã Humanã, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam prohibetur. Idem de *Spiritibus* statuendum *Immundis*, qui à Statu suo deciderunt. Consortium cum iis, atque usus operæ eorum, illicitus est, multò magis qualiscunque Cultus vel Veneratio. At Contemplatio & Cognitio illorum Naturæ, Potestatis, Illusionum, non solum ex locis Scripturæ Sacræ, sed ex Ratione, aut Experienciã, haud postrema pars est Sapientiæ Spiritualis. Sic certè Apostolus, *Stratagematum ejus non ignari sumus.* Ac non minùs *Dæmonum* Naturam investigare in *Theologia Naturali* conceditur, quàm *Venenorum* in *Physicã*, aut *Vitiorum* in *Ethicã*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis & Dæmonibus*, inter *Desiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis sit tentata: Æquius esset, ut Scriptorum in hoc genere Pars haud parva, aut Vanitatis, aut Superstitionis, aut Subtilitatis inutilis, arguantur.

CAPUT III.

Partitio Naturalis Philosophiæ in Speculativam & Operativam: quodque illæ duæ, & in intentione Tractantis, & in Corpore Tractatus, segregari debeant.

MIssã igitur *Theologiã Naturali* (cui Inquisitionem de *Spiritibus*, ut *Appendicem* attribuimus) accedamus ad secundam Partem; videlicet illam de *Naturã*, sive *Philosophiam Naturalem*. Optimè Democritus; *Scientiam de Naturã*, in *profundis Mineris*, sive *Puteis latere demersam*. Non malè Chymici; *Vulcanum alteram Naturam esse*; quinetiã id celeritèr perficere, quod *Natura per ambages, & temporis moras solet*. Quidni igitur *Philosophiam* in duas Partes secemus, *Fodinam & Fornacem*; & duo constituamus *Philosophorum Munera*, *Operarios in Mineris, & Fabros*? Sanè utcumque

que videamur hæc per lulum loqui; tamen hujus generis Partitionem utilissimam esse censemus, cum proponetur Vocabulis Familiaribus & Scholasticis; hoc est, ut dividatur *Doctrina de Naturâ*, in *Inquisitionem Causarum, & Productionem Effectuum; Speculativam & Operativam*. Altera Naturæ Viscera perscrutatur; altera Naturam veluti super Incudem efformat. Neque me fugit quam arcto copulentur vinculo, *Causæ & Effectus*, ut Explicationem eorum aliquatenus conjungi sit necesse. Attamen quandoquidem omnis solida & fructuosa *Naturalis Philosophia*, duplicem adhibeat Scalam, eamque diversam; *Ascensoriam & Descensoriam*; Ab *Experientiâ ad Axiomata*, & ab *Axiomatibus ad nova Inventa*; consultissimû judico, ut hæ duæ Partes, *Speculativa & Operativa*, & in *Intentione Tractantis*, & in *Corpore Tractatus*, separantur.

CAPUT IV.

Partitio Doctrinæ Speculativæ de Naturâ, in Physicam Specialem, & Metaphysicam: quarum Physica Causam Efficientem & Materiam; Metaphysica Causam Finalem & Formam inquirit. Partitio Physicæ in Doctrinas de Principiis Rerum, De Fabricâ Rerum sive de Mundo, & De Varietate Rerum. Partitio Physicæ de Varietate Rerum, in Doctrinam de Concretis, & Doctrinam de Abstractis. Partitio Doctrinæ de Concretis, rejicitur ad easdem Partitiones, quas suscipit Historia Naturalis. Partitio Doctrinæ de Abstractis in Doctrinam de Schematismis Materiæ, & Doctrinam de Motibus. Appendices duæ Physicæ Speculativæ, Problemata Naturalia, Placita Antiquorum Philosophorum. Partitio Metaphysicæ, in Doctrinam de Formis, & Doctrinam de Causis Finalibus.

Naturalis Philosophiæ Partem, quæ Speculativa est, & Theorica, in *Physicam Specialem*, & *Metaphysicam* dividere placet. Atque in hac Partitione attendant Homines, nos Vocabulum *Metaphysicæ* usurpare, Sensu, à recepto & vulgato, discrepanti. Hic autem Locus admonendi videtur, de nostro, in genere, circa usum Vocabulorum, instituto. Id hujusmodi est, ut tam in præmissis Vocabulo *Metaphysicæ*, quam in aliis, ubi Conceptus & Notiones nostræ novæ sunt, & à receptis recedunt, maximâ certè cum Religione Antiqua Vocabula retineamus. Cum enim futurum speremus, ut Ordo ipse, & dilucida rerum Explicatio, quam subjungere conamur, nos à pravâ vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberent; in cæteris omninò avemus (quatenus sine Veritatibus ac Scientiarum dispendio fieri possit) vel minimùm, ab Antiquorum aut Opinionibus, aut Loquendi More deflectere. Quâ in

re Aristotelis confidentiam proinde subit mirari, qui impetu quodam percitus Contradictionis, & Bellum universæ Antiquitati indicens, non solum nova Artium Vocabula pro libitu cudendi licentiam usurpavit; sed etiam priscam omnem Sapientiam extinguere & delere annulus est. Adeo ut neque nominet usquam Authores Antiquos, neque Dogmatum eorum mentionem ullam faciat, nisi quò aut Homines perstringeret, aut Placita redargueret. Sanè si famam Nomini suo, ac Sequacium Turbam affectaverit, hoc rationibus suis inprimis accommodatum. Siquidem in Veritate Philosophicâ afferendâ, & recipiendâ, idem contingit, quod in Veritate divinâ; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me; si quis venerit in nomine suo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœlesti Aphorismo, si quem præcipuè designaverit spectemus; (nempe Antichristum omnium seculorum Impostorem maximum) colligere licet, istud ipsum, *Venire in nomine suo*, nullâ Antiquitatis, aut (si ita loqui licet) Paternitatis habitâ ratione, Rem mali Ominis esse ad Veritatem; utcumque eam sæpenumerò comitetur illa Fortuna, *Eum recipietis.* Cæterum de Viro tam eximio certè, & ob Acumen Ingenii mirabili, Aristotele, crediderim facile hanc Ambitionem cum a Discipulo suo accepisse, quem fortassè æmulatus est; ut si ille omnes Nationes, hic omnes Opiniones subigeret, & Monarchiam quandam in Contemplationibus sibi conderet. Quanquàm fieri possit, ut apud aliquos tetricos, & linguæ acerbæ, simili cum Discipulo suo titulo insigniretur.

Fœlix terrarum prædo, non utile mundo

Editus exemplum: ———

Eodem modo,

Fœlix Dôctrinæ prædo &c.

Nobis verò ex alterâ parte, (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & nova in Literis, foedus & commercium contrahere, cordi est) decretum manet, Antiquitatem comitari *Vsq̄ue ad aras*; atque Vocabula Antiqua retinere, quanquam Sensum eorum & Diffinitiones sæpius immutemus; Secundùm moderatum illam & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo Rerum Statu novato, Verborum tamen Solennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magistratum Vocabula.*

Redeamus igitur ad Acceptionem Vocabuli *Metaphysicæ*, nostro sensu. Patet ex iis, quæ supra disseruimus, disjungere nos *Philosophiam primam à Metaphysicâ*, quæ hætenus pro Re eadem habitæ sunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philosophiæ portionem* posuimus. Atqui *Philosophiæ primæ* communia & promiscua *Scientiarum Axiomata* assignavimus. Etiam *Relativas, & Adventicias Entium Conditiones* (quas *Transcendentes* nominavimus) *Multum, Paucum; Idem, Diversum; Possibile, Impossibile;* & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id solummodò cavendo, ut Physicè, non Logicè tractentur. At Inquisitionem de *Deo, Vno, Bonis, Angelis, Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igitur quæri possit, quid tandem sit, quod *Metaphysicæ* relinquatur? Certè ultra

ultra Naturam nihil; sed ipsius Naturæ Pars multò præstantissima. Atque profectò, citra Veritatis dispendium, huc usque de Veterum Sententiâ respondere liceat, *Physicam* ea tractare, quæ penitus in Materiâ mersa sunt, & Mobilia; *Metaphysicam* Abstracta magis, & Constantia. Rursus *Physicam* in Naturâ supponere Existentiâ tantum & Motum & Naturalem Necessitatem: At *Metaphysicam* etiâ Mentem & Idæam. Nam huc fortè redit ea, quam dicemus, Res. Verùm nos eam, missâ Sermonis Sublimitate, perspicuè & familiariter proponemus. Partiti sumus *Naturalem Philosophiam*, in *Causarum Inquisitionem*, & *Productionem Effectuum*. *Inquisitionem Causarum* in *Theoricam* coniecimus. Eam in *Physicam* & *Metaphysicam* partiti sumus. Ergo necesse est, ut vera Differentia harum sumatur ex natura Causarum, quas inquirunt. Itaque absque aliquâ obscuritate, aut circuitione, *Physica* est quæ inquit de *Efficiente & Materiâ*; *Metaphysica* quæ de *Formâ & Fine*.

Physica igitur, *Causarum* Vaga, & Incerta, & pro modo Subjecti, Mobilia complectitur; *Causarum* Constantiam non assequitur,

Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liquecit,

Vno eodemq; igne. —

Ignis duritiæ Causa, sed in Limo; Ignis Colliquationis Causa, sed in Cera. Partiemur autem *Physicam* in *Doctrinas* tres. *Natura* enim aut collecta in unum; aut fusa & sparsa est. Colligitur verò in unum *Natura*, aut propter *Communia Rerum omnium Principia*; aut propter *unicam integrolem universi Fabricam*. Itaque hæc *Vnio Naturæ* duas peperit *Physicæ* Partes: unam de *Principijs Rerum*; alteram de *Fabrica Universi* sive de *Mundo*, quas etiâ *Doctrinas de Summis* appellare consuevimus. Tertia *Doctrina* (quæ de *Naturâ sparsâ* sive *fusâ* tractat) *omnimodam Rerum Varietatem*, & *Summas minores* exhibet. Ex his igitur patet res omnidò reperiri *Doctrinas physicas*. De *Principijs Rerum*; De *Mundo* sive de *Fabricâ Rerum*; & de *Naturâ multiplici* sive *sparsâ*; Quæ postrema (ut diximus) *omnimodam Rerum varietatem* continet; estque veluti *Glossa prima*; aut *Paraphrasis* circa *Naturæ Interpretationem*. Harum trium Partium *desideratur* totaliter nulla; Cæterum quam verè & solidè tractentur, non est hic diffinendi Locus.

At *Physicam sparsam* sive de *Varietate Rerum*, rursus in duas Partes dividemus; *Physicam* de *Concretis*, & *Physicam* de *Abstractis*; sive *Physicam* de *Creaturis*, & *Physicam* de *Naturis*. Altera (ut *Logicis* Vocabulis utamur) inquit de *Substantiis*, cum omni varietate suorum *Accidentium*: Altera de *Accidentibus*, per omnem varietatem *Substantiarum*. Veluti, si inquiratur de Leone, aut Quercu, illa complura diversa *Accidentia* suffulciunt: Contrà, si inquiratur de Calore aut Gravitate, illa plurimis distinctis *Substantiis* insunt. Cum verò omnis *Physica*, sita sit in medio, inter *Historiam Naturalem* & *Metaphysicam*; Prior Pars (si rectè advertas) *Historiæ Naturali* propior est, posterior *Metaphysicæ*. *Physica* autem *Concreta* eandem subit *Divisionem*, quam *Historia Naturalis*; ut sit vel circa *Cælestia*; vel circa *Meteôra*; vel circa *Globum*

Terræ & Maris; vel circa Collegia Majora, quæ Elementa vocant; vel circa Collegia Minora, sive Species; etiã circa Præter generationes; & circa Mechanica. Etenim in hisce omnibus, Historia Naturalis Factum ipsum perscrutatur & refert; at Physica itidem Causas: sed intellige hoc de Causis Fluxis, Materiã scilicet & Efficiente. Inter hæc Physicæ Portiones, manca prorsus & imperfecta est ea, quæ inquit de Cælestibus, cum tamen propter Nobilitatem Subjecti præcipuæ Hominibus curæ esse deberet. Etenim Astronomia fundata est in Phænomenis non malè; sed humilis est, & minimè etiã solida: At Astrologia in plurimis etiã Fundamento caret. Certè Astronomia talem offert Humano Intellectui Victimam, qualem Prometheus olim, cum fraudem Jovi fecit: Adduxit ille, loco Bovis veri, Pellem Bovis, grandis & pulchri, Stramine, & Folijs, & Viminibus suffarcinatam. Exhibet similiter & Astronomia, Exteriora Cælestium (Astrorum dicimus Numerum, Situm, Motus, Periodos) tanquam Pellem Cœli, pulchram, & in Systemata fabrè concinnatam: At viscera desunt (Rationes nempe Physicæ) ex quibus (Hypothesibus Astronomicis adjunctis) eruat Theoria; non quæ Phænomenis tantum satisfaciat, (cujus generis complures ingeniosè confingi possent;) sed quæ Substantiam, & Motum, & Influxum Cælestium, prout reverà sunt, proponat. Explora enim ferè jam pridem sunt illa; Raptus Primi Mobilis; & Soliditas Cœli (stellis in Orbibus suis tanquam Clavis in Laquearibus infixis.) Nec multò melius asseritur; Quod sint diversi Poli Zodiaci & Mundi; Quod sit Secundum Mobile Revertentiæ in adversum Primi Mobilis Raptus; Quod omnia in Cœlo ferantur per Circulos perfectos; Quod sint Eccentrici, & Epicycli, quibus Motuum in Circulis perfectis Constantia fervetur; Quod à Lunã in superius nulla sit Mutatio aut Violentia; & hujusmodi. Atque harum Suppositionum Abiurditas, in Motum Terræ Diurnum (quod nobis constat falsissimum esse) Homines impegit. At vix quisquam est, qui inquisivit Causas Physicas, tum de Substantiã Cælestium tam Stellari quam interstellari; tum de Celeritate & Tarditate Corporum Cælestium ad invicem; tum de Incitatione Motus diversi in eodẽ Planetã; tum de Motuum Consecutione ab Oriente in Occidentem, aut è contrã; deque Progressionibus, Stationibus, & Retrogradationibus; tum de Motuum Sublatione, & Casu, per Apogæa & Perigæa; tum de Motuum Obliquatione, vel per Spiras se versus Tropicos texendo & retexendo, vel per Sinuationes, quas Dracones vocant; tum de Polis Rotationum, cur magis in tali Parte Cœli siti sint, quam in aliã; tum de Alligatione quorundam Planetarum ad Distantiam certam à Sole: Hujus (inquam) generis Inquisitio vix tentata est, sed in Mathematicis tantum Observationibus & Demonstrationibus insudatur. Eæ autem ostendunt, quomodò hæc omnia ingeniosè concinnari & extricari possint, non quomodò verè in Naturã subsistere; Et Motus tantum Apparentes, & Machinam ipsorum Fictitiam, & ad placitum dispositam, non Causas ipsas, & Veritatem Rerum indicant. Quocirca non malè Astronomia (qualis nunc habetur) inter Artes Mathematicas, non sine Dignitatis suæ dispendio numeratur; cum debeat potius (si proprias Partes tueri velit) constitui Physicæ pars

pars quasi nobilissima. Quicumque enim *Superlunarium & Sublunarium* conficta Divortia contempserit; & *Materia Appetitus & Passiones* maximè *Catholicas*, (quæ in utroque Globo validæ sunt, & Universitatem Rerum transverberant) benè perspexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cælestibus* Informationem; & ab ijs è contrâ, quæ in Cælo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus* (qui nunc latent) perdiscet; non tantùm quatenus hi ab illis regantur, sed quatenus habeant Passiones communes. Quamobrèm hanc Partem *Astronomie*, quæ *Physica* est, *desiderari* statuimus. Eam *Astronomiam Vivam* nominabimus, ad Differentiam Bovis illius Promethei, Suffarcinati, & solummodò Figurâ tenus Bovis.

At *Astrologia* multâ Superstitione referta est, ut vix aliquid sanum in eâ reperiatur. Attamen eam potiùs expurgandam, quam prorsùs abijciendam esse censemus. Quod si quis hanc Scientiam, non in Ratione, aut *Contemplationibus Physicis*; sed in *cæcâ* *Experientiâ*, & complurimè *Seculorum* *Observatione*, fundatam esse contendat; ideòque *Rationum Physicarum* Examen rejiciat (quod jactabant Chaldæi) is eadem operâ & Auguria revocet, & Aruspicinam, & Extâ, & omnigenas Fabulas deglutiat; Nam & hæc omnia, ut diutinæ *Experientiæ*, & per Manus traditæ *Disciplinæ*, *Dictamina* fuisse asserebantur. Nos verò, & ut *Physicæ* *Portionem Astrologiam* recipimus, & non plus ei, quam Ratio & Rerum *Evidentia* concedit, tribuimus; demptis Superstitionibus & *Commentis*. Ut verò Rem paulò attentius introspiciamus; Primò, quam inane illud *Commentum*; Quod singuli *Planete* *vici sim per Horas* regnent, ut *Spatio* viginti quatuor *Horarum*, *Regna* sua ter repetant, præter *Horas* tres *supernumerarias*? Attamen hoc *Commentum* nobis *Divisionem Hebdomadæ* (Rem tam *Antiquam*, & tam latè *Receptam*) peperit; ut ex *Alternatione* *Dierum* manifestissimè patet; cum in *Principio* *Diei* sequentis, regnet semper *Planeta*, à *Planetâ* prioris *Diei*, *Quartus*; propter tres illas *Horas*, quas diximus *supernumerarias*. Secundò, pro *Commento* vano rejicere non dubitamus, *Doctrinam* de *Thematibus Cæli*, ad *Puncta* *Temporis* certa, cum *Distributione* *Domorum*; ipsas scilicet *Astrologiæ* *Delicias*, quæ *Bacchanalia* quædam in *Cælestibus* exercuerunt: Nec satis mirari possumus, *Viros* quosdam egregios, & in *Astrologiâ* *Principes*, tam levitè ista astruenda *Argumento* innixos esse: Aiunt enim, quando illud prodat *Experientia* ipsa, *Solstitia*, *Equinoctia*, *Novilunia*, *Plenilunia*, & hujusmodi *stellarum Revolutiones majores*, manifestò & insignitè operari super *Corpora Naturalia*; necesse esse ut *Positura* *Stellarum* magis *exactæ* & *subtiliores*, *Effectus* quoque magis *exquisitos* & *occultiores* producant. Illi verò seponere primò debuerant, *Operationes* *Solis* per *Calorem manifestum*; & similiter *Lunæ* vim quandam *Magneticam*, super *Incrementa* *Æstuum* semimenstrua: (Nam *Fluxus* & *Refluxus* *Maris* quotidianus alia Res est:) His verò sepositis, reliquas *Planetarum vires* super *Naturalia* (quatenus *Experientiâ* comprobantur) tenues admodum, & infirmas, & quasi latitantes reperient, etiam in *Revolutionibus Majoribus*. Quare contrario prorsùs modo concludere debuerant; nimirum cum *Revolutiones illæ Majores* tam parùm possint;

possint; *Exactas* illas & *Minutas Positurarum Differentias* nihil omninò virium obtinere. Tertio *Fatalia* illa, quod Hora Nativitatis aut Conceptionis Fortunam Foetus regat, Hora Incæptionis Fortunam Incæpti, Hora Quæstionis Fortunam Rei Inquisitæ, atque (ut verbo dicamus) *Doctrinas de Nativitatibus, Electionibus, & Quæstionibus*, & istiusmodi Levitates, maximâ ex Parte, nihil certi aut solidi habere, & Rationibus Physicis planè redargui & evinci, judicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Astrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in ijs quæ probamus, quid *desideremus*? Nam hujus postremæ Rei gratiâ (nempe ejus quod *desideratur*) sermonem hunc instituimus, cum aliàs Censuris (ut sæpe diximus) non vacemus. Atque inter recepta certè, *Doctrinam de Revolutionibus*, plus Sanitatis quam reliqua habere censemus. Verùm id optimum factu foret, si *Regulas* quasdam præscribamus, ad quarum Trutinam & Normam, *Astrologica* examinentur; ut utilia retineantur, rejiciantur inania. Prima ea sit, de quâ jam antè monuimus *Revolutiones Majores retineantur, valeant Minores Heroscoporum & domorum*. Illæ instar Tormentorum grandium ictus suo à longinquo jacere queant, hæ tanquam Arcus Minores Spatia evadere & vires deferre non possunt. Secunda est; *Operatio Cælestium in Corpora omnigena non valet, sed tantum in teneriora*, qualia sunt Humores, Aer, & Spiritus: Atque hic tamen excipimus Operationes Caloris, Solis & Cælestium, qui & ad Metalla, & ad plurima Subterranea proculdubiò penetrat. Tertia est; *Omnia Operatio Cælestium, potius ad Massas Rerum extenditur, quam ad Individua*: Obliquè tamen pervenit etiâ ad Individua nonnulla: Illa scilicet, quæ ex Individuis ejusdem Speciei sunt maximè Passibilia, & tanquam Cera mollior; veluti cum Constitutio Aeris pestilens, Corpora minus resistentia occupat; magis resistentia præterit. Quarta est præcedenti non dissimilis; *Omnia Operatio Cælestium, non in Puncta Temporum, aut Angustias minutas; sed in Spatia Majora defluit & dominantur*: Itaque Prædictiones de Temperaturis Anni, veræ esse possunt; de Diebus singulis, pro vanis meritò habentur. Postrema est; (quæ etiâ prudentioribus Astrologis semper placuit) quod *Nulla infit Astris Fatalis Necessitas*; sed quod inclinent ea potius quam cogant. Addimus & illud, (in quo in Partes *Astrologiæ*, si fuerit emendata, non obscurè venire videbimur) nimirum quod nobis pro certo constet, Cælestia in se habere alios quosdam Influxus, præter *Calorem & Lumen*. Qui tamen ipsi, secundum *Regulas* illas, quas jam posuimus, & non aliter, valent. Verùm illi in intimâ *Physicâ* latent, & longiorem Dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his quæ diximus ritè perpensis) inter *Desiderata* reponere *Astrologiam* his Principiis nostris consentaneam; Atque sicut *Astronomiam*, quæ Physicis Rationibus nitatur, *Astronomiam Vivam* nominavimus; ita & *Astrologiam*, quæ per easdem regitur, *Astrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam rectè conficiendam, licet ea quæ diximus non parùm profutura sint; pauca tamen addemus, more nostro, quæ liquidò proponent, & ex quibus sit *coagme. randa*; & ad quæ *adhibenda*. Primò in *Astrologiam Sanam* recipiatur *Doctrina de Commixionibus Radiorum*,
Con-

Conjunctionibus scilicet & Oppositionibus, & reliquis Syzygiis, five Aspectibus Planetarum inter se: *Planetarum* autem, per *Signa Zodiaci Pertransitum*, & *Locationem* sub *iisdem Signis*, etiã huic Parti, de *Commixtionibus Radiorum*, assignamus: Locatio enim Planetæ sub Signo, est *Conjunctio* quædam ejusdem cum *Stellis Signi*: Quinetiã sicut *Conjunctiones*, ita & *Oppositiones*, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum* erga *stellas Signorum* notandæ sunt, quod adhuc plenè factum non est. At *Commixtiones Radiorum Stellarum Fixarum* ad invicem, utiles quidem sunt ad *Contemplationem* de *Fabricâ Mundi*, & *Regionum* subjacentium *Naturâ*; ad *Prædictiones* minimè, quia semper eodem modo se habent. Secundo recipiantur *Accessiones* singulorum Planetarum propius ad *Perpendiculum*, aut *Recessiones* ab ipso, secundum *Regionum Climata*: Habent enim Planetæ singuli, non minùs quam Sol, suas *Æstates*, suas *Hyemes*; in quibus fortius aut infirmius *Radios* jaciant, propter *rationem Perpendiculi*. Etenim nobis dubium non est, quin *Luna* posita in *Leone*, fortius operetur super *Corpora Naturalia*, apud nos, quam posita in *Piscibus*: Non quod *Luna* sub *Leone* ad *Cor* respiciat, sub *Piscibus* ad *Pedes* (sicut fabulantur;) sed propter *Elevationem* versus *Perpendiculum*, & *Approximationem* ad *Stellas majores*, eadem proxiùs *ratione* quã & Sol. Tertio recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum *debitâ disquisitione*, ad quæ pertineat *Planeta Vigor* in seipso, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in *Apogæo*, five *Exaltatione* suâ, magis alacer est; in *Perigæo* autem, five *Casu suo*, magis communicat. Quarto recipiantur (ut summariè dicamus) omnia reliqua *Accidentia Motûs Planetarum*; quales singulorum in *Itinere suo Accelerationes*, *Retardationes*, *Progressus*, *Stationes*, *Retrogradationes*; quales *Distantiæ à Sole*, *Combustiones*, *Augmenta* & *Diminutiones Luminis*, *Eclipses*, & si quæ sint alia? Etenim faciunt hæc omnia, ut *Planetarum Radii*, vel fortius, vel debilius, diversis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor ista ad *Radiationes Stellarum* spectant. Quinto recipiantur, quæ *Naturas Stellarum*, five *Erraticarum*, five *Fixarum*, in propriâ suâ *Essentiâ*, & *Activitate*, reserare & detegere ullo modo queant; Qualis *Magnitudo*; Qualis *Color* & *Aspectus*; Qualis *Scintillatio* & *Vibratio Luminis*; Qualis *Situs versus Polos* aut *Aequinoctium*; Quales *Asterismi*; Quæ aliis *Stellis* magis *immixta*, quæ magis *solitaria*; Quæ *superiores*, quæ *inferiores*; Quæ ex *Fixis* intra *vias Solis* & *Planetarum* (*Zodiacum* scilicet,) quæ *extra*; Quis ex *Planetis* *velocior*, quis *tardior*; Quis *moveatur in Eclipticâ*, quis *pervagetur in Latitudine*; Quis possit esse *retrogradus*, quis *minimè*; Quis *patiatur omnimodam distantiam à Sole*, quis *alligetur*; Quis *moveatur celerius in Apogæo*, quis in *Perigæo*; Denique *Anomalia Maris*, *Expatatio Veneris*, & *Labores* five *Passiones* admirandæ, quæ non semel & in *Sole*, & in *Venere* deprehensæ sunt, & si quæ sint alia? Postremo recipiantur etiã ex *traditione*, *Naturæ* & *Inclinationes Planetarum* *particulares*; atque etiã *Stellarum Fixarum*; quæ, quandoquidem magno consensu tradantur, non levitè (præterquàm ubi cum *Physicis* *Rationibus* planè discordant) rejiciendæ sunt. Atque ex talibus *Observationibus* coagmentatur *Astrologia sana*; & secundum eas tantum,

Schemata Coeli & componere & interpretari, oportet. Adhibetur autem *Astrologia sana*; Ad *Predictiones* fidentiùs, ad *Electiones* cautiùs, ad utraque autè intra Terminos debitos. *Predictiones* fieri possunt, de *Cometis* futuris, qui (ut nostra fert Conjectura) præ-nunciari possunt; & de omni genere *Meteororum*, de *Diluviis*, *Siccitatibus*, *Ardoribus*, *Conglaciationibus*, *Terræ Motibus*, *Irruptionibus Aquarum*, *Eruptionibus Ignium*, *Ventis & Pluviis majoribus*, *Anni variis tempestatibus*, *Pestilentis*, *Morbis grassantibus*, *Vbertate & Caritate Frugum*, *Bellis*, *Seditionibus*, *Sectis*, *Transmigrationibus Populorum*, demique de omnibus Rerum vel Naturalium vel Civilium *Motibus*, aut *Innovationibus majoribus*: Ad magis autem *Specialia*, & fortè *Singularia*, *Predictiones* istæ (licet minore certitudine) deduci possunt, si repertis primò hujusmodi *Temporum Inclinationibus* generalibus, acri judicio vel *Phyfico* vel *Politico*, applicentur illis *Speciebus* aut *Individuis*, quæ hujusmodi *Accidentibus* maximè sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione *Tempestatum Anni*, eas reperiet (exempli gratià) magis *Oleis* quam *Vitibus*, magis *Phthificis* quam *Hepaticis*, magis *Incolis Collium* quam *Vallium*, magis *Monachis* quam *Aulicis* (propter *Victus* rationem diversam) propitias aut perniciosas. Aut si quis ex *Cognitione Influxus*, quem *Cœlestia* habent super *Spiritus humanos*, reperiat eum talem esse, ut magis *Populis* quam *Regibus*, magis *Viris Doctis & Curiosis*, quam *Animosis & Militaribus*, magis *Voluptariis*, quam *Negotiosis* aut *Politicis*, faveat aut advesetur. Hujusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodum diximus) non tantum *Cognitionem* illam generalem; quæ sumitur ex *Astris* (quæ sunt *Agentia*) verum etiam particularem *Subjectorum* (quæ sunt *Passiva*) requirunt. Neque *Electiones* processus rejiciendæ sunt; sed parcius illis quam *Predictionibus* fidendum. Videmus enim in *Plantationibus*, & *Seminationibus*, & *Infritionibus*, *Ætatum Lunæ Observationes*, non esse res omninò frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verum & *Electiones* istæ, etiam magis quam *Predictiones*, per nostras *Regulas* cohibendæ sunt. Atque illud semper attendendum; valere *Electiones*, in illis tantum casibus, ubi & *Virtus Cœlestium* talis sit, quæ non subito transeat; & *Actio Inferiorum* similiter talis, quæ non statim absolvatur; quemadmodum fit in illis *Exemplis* quæ memoravimus: Nam nec *Incrementa Lunæ* subito transiguntur, nec *Incrementa Plantarum*. *Punctualitas* verò temporis omninò repudianda. Inveniuntur autem & talia complura (quod quis minùs putet) in *Electionibus circa Civilia*. Quod si quis nos compellat eo nomine, quod ex quibus ista *Astrologia* emendata elici possit; & rursus ad quæ utiliter adhiberi, aliquid monstravimus; quis verò sit eliciendi *Modus*, ne utriquam docuimus; ille minùs æquus fuerit, cum *Artem ipsam* (cujus *Debitorum* non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monebimus; Quatuor tantum esse *Modos*, quibus ad hanc *Scientiam* *Via* sternatur. Primò per *Experimenta Futura*; Dein per *Experimenta præterita*; Rursus per *Traditiones*; ultimò per *Rationes Physicas*. Atque quod ad *Experimenta Futura*, quid attinet dicere? cum illa *Sæculis* compluribus ad eorum *Copiam* comparandam indigeant, ut de *iusdem* *Cogitationem* suscipere frustra fuerit? Quod verò ad *Experimenta*

menta Præterita; Ea certè in Manu Hominum sunt; licet Res sit laboriosa, & multi otii. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes *Casus Majores*, (veluti Inundationes, Pestilentias, Prælia, Seditiones, Mortes Regum (si placet,) & similia) ex Historiæ fide depromere; & *Situm Cœlestium*, non secundum Thematum subtilitatem, sed juxta Regulas eas Revolutionū, quæ à nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub iisdem temporibus, intueri; ut ubi manifestus fuerit Eventuum Consensus & Conspiratio, ibi *Prædictionis* Norma probabilis constituatur. Quatenus ad *Traditiones*; Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *Rationibus Physicis* manifestò pugnent, è medio tollantur; quæ verò cum iis benè consentiant, etiàm Auctoritate suâ valeant. Quantum denique ad *Physicas Rationes*, Illæ maximè huic Inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de Catholicis *Materiæ Appetitibus*, & *Passionibus*; & de *Motibus Corporū simplicibus* & genuinis inquirunt. His enim Alis ad Cœlestia ista *Materia* ascenditur tutissimè. Atque de *Astrologiâ sanâ* hætenus.

Infantiæ autem Astrologiæ, (præter ea quæ à principio notavimus *Commenta*) alia quædam Portio superest non prætermittenda; quæ tamen ab *Astrologiâ* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœlestem* transferri. Ea nacta est mirum Cōmentum Ingenii humani, nimirum, ut *Benevolus aliquis Situs Astrorum*, in *Sigillis* aut *Signaculis* (puta *Metalli*, aut *Gemmæ* alicujus ad *Intentionem propriæ*) excipiatur, quæ *Horæ* ejus *Fœlicitatem* aliàs prætervolaturam detineant, & quasi volatilem figant. Quemadmodum graviter ille conqueritur, de tam Nobili apud Antiquos *Artē*, jam pridem amisâ.

Annulus infuso non vivit mirus Olympo,

Non magis ingentes humili sub lumine Phœbos

Fert Gemma, aut celso divulsas cardine Lunas.

Certè *Reliquias Sanctorum*, earumque *Virtutes*, recepit *Ecclesia Romana* (neque enim in *Divinis* & *Immateriatis Fluxus temporis* obest) verum ut condantur *Reliquiæ Cœli*, quò *Hora*, quæ recessit, & tanquam mortua est, reviviscat & continuetur, mera est *Superstitio*. *Missa* igitur hæc faciamus, nisi fortè *Musæ Aniculæ* jam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas *Partes* rectissimè dividi posse statui-
mus; *Doctrinam de Schematismis Materiæ*, & *Doctrinam de Appetitibus & Motibus*. Utrosque cursim enumerabimus, unde veræ *Physicæ de Abstractis* Adumbratio quædam deduci possit. *Schematismi Materiæ* sunt, *Densum, Rarum; Grave, Leve; Calidum, Frigidum; Tangibile, Pneumaticum; Volatile, Fixum; Determinatum, Fluidum; Humidum, Siccum; Pingue, Crudum; Durum, Molle; Fragile, Tensile; Porosum, Vnitum; Spirituosum, Injunum; Simplex, Compositum; Absolutum, imperfectè Mistum; Fibrosum, atque venosum, simplicis positure sive æquum; Similare, Dissimilare; Specificatum, non Specificatum; Organicum, Inorganicum; Animatum, Inanimatum; neque ultra rem extendimus. Sensibile enim & Insensibile, Rationale & Irrationale, ad *Doctrinam de Homine* rejicimus. *Appetitum* verò & *Motuum* duo genera sunt: Sunt enim vel *Motus Simples*, in quibus *Radix omnium Naturalium Actionum* continetur, pro ratione tamen *Schematismorum Materiæ*; vel *Motus Compositi* sive *Producti*; à quibus ultimis recepta *Philosophia*, (quæ parùm de *Corpore Naturæ* stringit)*

stringit) auspiciatur. Debent autem haberi huiusmodi *Motus Compositi*, (quales sunt *Generatio*, *Corruptio*, & reliqui) pro Pensis quibusdam, aut *Summis Motuum Simplicium*, potius quam pro Motibus Primitivis. *Motus simplices* sunt, *Motus Antitypiæ*, quem vulgò Motum, ne fiat Penetratio Dimensionum, vocant; *Motus Nexûs*, quem Motum ex Fugâ Vacui appellant; *Motus Libertatis*, ne detur Compressio aut Extensio Præternaturalis; *Motus in Sphæram novam*, five ad Rarefactionem & Condensationem; *Motus Nexûs secundi*, five ne detur solutio Continuatis, *Motus Congregationis Majoris*, five ad Massas Connaturalium suorum, qui vulgò dicitur Motus Naturalis; *Motus Congregationis Minoris*, qui vulgò dicitur Sympathiæ & Antipathiæ; *Motus Disponens*, five ut Partes bene collocentur in Toto; *Motus Assimilationis* five Multiplicationis Naturæ suæ super aliud; *Motus Excitationis*, ubi Agens nobilius Motum in alio latentem & sopitum excitat; *Motus Sigilli* five *Impressionis*, Operatio scilicet absque communicatione Substantiæ; *Motus Regius*, five Cohibitio reliquorum Motuum à Motu prædominante; *Motus absque termino*, five Rotatio spontanea; *Motus Trepidationis*, five Systoles & Diastoles, Corporum scilicet, quæ locantur inter Cômmoda & Incommoda; Postremò *Decubitus*, five *Exhorentia Motûs*, quæ etiã plurimarum Rerû est Causativa. Huiusmodi sunt *Motus Simples*, qui ex penetrabilibus Naturæ verè prodeunt; quique Complicati, Continuati, Alternati, Frænati, Repetiti, & multis modis aggregati, *Motus illos Compositos*, five *Summas Motuum*, que receptæ sunt, aut illis similes constituunt. *Summæ Motuum*, sunt decantati illi Motus, *Generatio*, *Corruptio*, *Augmentatio*, *Diminutio*, *Alteratio*, & *Latio*; Etiã *Mixtio*, *Separatio*; verso. Super sunt tantum tanquàm *Appendices Physicæ*, *Mensuræ Motuum*; Quid possit *Quantum*, five *Dosis Naturæ*? Quid possit *Distantia*, id quod Orbis Virtutis five Activitatis non malè vocatur? Quid possint *Incitatio* & *Tarditas*? Quid brevis aut longa *Mora*? Quid *Vis* aut *Hebitudo rei*? Quid *Stimulus Peristaseos*? Atquæ hæc sunt *Physicæ veræ de Abstractis* Partes genuinæ. Etenim, in *Schematismis Materiæ*, in *Motibus Simplicibus*, in *Summis* five *Aggregationibus Motuum*, & in *Mensuris Motuum*, *Physicæ de Abstractis* absolvitur. Nam *Motum voluntarium in Animalibus*; *Motum qui fit in Actionibus Sensuum*; *Motum phantasiæ*, *Appetitûs* & *Voluntatis*; *Motum Mentis*, *Decreti*, & *Intellectualium*; ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iteratò monemus, Univerfa hæc quæ diximus, in *Physicâ* non ulterius tractari, quam ut inquirantur *Materia* & *Efficiens* ipsorum; Retractantur enim in *Metaphysicâ*, quoad *Formas* & *Fines*.

Physicæ subjungemus *Appendices* insignes duas, quæ non tam ad *Materiam*, quam ad *Modum Inquisitionis* spectant; *Problemata Naturalia*, & *Placita Antiquorum Philosophorû*. Prior *Naturæ multiplicis* five *sparsæ* *Appendix* est; *Secunda Naturæ unitæ* five *Summarum*: Ultraque ad solertem *Dubitationem* pertinent, quæ *Scientiæ* Pars est non contemnenda: Nam *Problemata Particulares Dubitationes* complectuntur; *Placita generales*; circa *Principia* & *Fabricam*. *Problematum Exemplum* nobile est in *Libris Aristotelis*: Quod genus Operis meruit certè, non solum ut *Posterorum* laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum *Laboribus* continuaretur; cum *Dubitationes* indies oriuntur novæ. Attamen in hæc

re adhibenda est Cautio, magni utique momenti. *Dubiorum Commemoratio* & *Propositio* duplicem in se habet fructum; Unum quod *Philosophiam* munit contra *Errores*; quando id quod non planè liquet, non judicatur, aut asseritur, (ne Error *Errorem* gigneret) sed suspenditur de eo *judicium*, & non fit *positivum*: Alterum, quod *Dubitationes*, in *codicillos* relatæ, totidem *Spongiæ* sunt, quæ *Incrementa Scientiæ* perpetuò ad se fugant, & alliciant; unde fit ut illa, quæ, nisi præcessissent, *Dubitationes*, levitèr, & sicco pede transmissa fuissent, *Dubitationum* admonitu attentè & studiosè observentur. Verùm hæc duæ *Utilitates* vix unum compensant *Incommodum*, quod nisi sedulò prohibeatur, se ingeret; Nimirum quod *Dubitatio*, si semel admittatur tanquam *justa*, & fiat quasi *Authentica*, statim *Defensores* in utramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem *Licentiam Dubitandi* transmittant; adeò ut *Homines* *Ingenia* sua intendant & applicent ad hoc, ut alatur potius *Dubitatio*, quam terminetur aut solvatur. Cujus quidem *Rei* *Exempla*, & in *Jurisperitis*, & in *Academicis*, ubique occurrunt; quibus moris est, ut *Dubitationem* semel admittam, perpetuam esse velint, nec minus *Dubitandi*, quam *Asserendi* *Auctoramenta* amplectantur: Cum tamen ille demum sit *Ingenii* *Uusus* legitimus, qui ex *Dubio* *Certa* faciat, non qui *Certa* in *Dubium* vocet. Quare *Kalendarium Dubitationum*, sive *Problematum* in *Naturâ*, & *desiderari* assero, & suscipi probo; Modò curæ sit, ut auctâ *Scientiâ* *indies* (quod fiet proculdubio si nos audiant *Homines*) quæ clarè discussæ sint *Dubitationes*, ex *Albo* deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus utile; Cum enim in omni *Inquisitione* inveniuntur hæc tria, *perspicuè Vera*, *Dubio*, *perspicuè Falsa*; utilissimum foret *Kalendarium Dubiorum*, *Kalendarium Falsitatum*, & *Errorum popularium*, vel in *Historiâ Naturali*, vel in *Dogmatibus* grassantium, adjungere; ne illæ amplius *Scientiis* molestæ sint.

Quod ad *Placita Antiquorum Philosophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagoræ*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum; (quæ *Homines* contemptim percurrere solent,) non ab re fuerit paulò modestius in ea *Oculos* conjicere. Etsi enim *Aristoteles*, more *Ottomanorum*, regnare se haud rutò posse putaret, nisi *Frates* suos omnes contrucidasset; tamen iis, qui non *Regnum* aut *Magisterium*, sed *Veritatis* *inquisitionem* atque *illustrationem* sibi proponunt, non potest non videri *Res utilis*, *diversas* *Diversorum*, circa *Reum* *naturas*, *Opiniones*, sub uno aspectu intueri. Neque tamen subest spes quòd *Veritas* aliqua purior, ex illis, aut similibus *Theoriis*, speranda ullo modo sit. Quemadmodum enim eadem *Phænomena*, iidem *Calculi*, & *Ptolomæi* *principiis* *Astronomicis*, & *Copernici* competunt: ita *Experientia* ista vulgaris, quâ utimur, atque *obvia* *Reum* *Facies*, pluribus *diversis* *Theoriis* se applicare potest; Ubi ad *rectam* *Veritatis* *Indagationem* longè aliâ *Severitate* opus fuerit. Eleganter enim *Aristoteles*; *Infantes* primo *balbutientes*, quasuis *Mulieres* appellare *Mares*, post autem propriam *Marem* discernere: sic certè *puerilis* *Experientia*, omnem *Philosophiam* appellabit *Matrem*; *Adultæ* verò *Matrem* *veram* *internoscet*. Interea

juvabit *Philosophias* discrepantes, veluti diversas *Natura Glossas*, quarum una fortasse uno loco, alia alio est emendatior;) perlegere. Operam igitur ex Vitis Antiquorum Philosophorum, ex Fasciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex Citationibus Platonis, ex Confutationibus Aristotelis, ex sparsâ Mentione, quæ habetur in aliis libris, tam Ecclesiasticis quam Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philostrato, & reliquis) Opus confici, cum diligentia & iudicio, de *Antiquis Philosophis*. Tale enim Opus nondum extare video. Attamen hic moneo, ut hoc fiat distinctè; ita ut singulæ *Philosophiæ* seorsum componantur, & continuentur; non per Titulos & Fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim *Philosophia* integra se ipsam sustentat; atque Dogmata ejus, sibi mutuò, & Lumen & Robur, adjiciunt: quod si distrahantur, peregrinum quiddam & durum sonant. Certè quando apud Tacitum lego, Facta Neronis aut Claudii, Circumstantiis Temporum, Personarum, & Occasionum vestita; nil video quod à probabilitate prorsus abhorreat: cum vero eadem lego in Suetonio Tranquillo, per Capita, & Communes locos, minimèque in Serie Temporis representata, Portenta quædam videntur, & planè incredibilia. Neque absimilis est ratio *Philosophiæ*, quando proponitur integra, & quando in Frusta concisa & dissecta. Neque verò, ex hoc *Placitorum Philosophiæ Calendario*, nuperas Theorias & Dogmata excludo; Sicut illam *Theophrasti Paracelsi*, eloquentè, in Corpus quoddam, & Harmoniam *Philosophiæ*, redactam, à Severino Dano; Aut *Telesii Consentini*, qui Parmenidis *Philosophiam* instaurans, Arma Peripateticorum in illos ipsos vertit; Aut *Patrii Veneti*, qui Platoniorum Fumos sublimavit; Aut *Gilberti Popularis* nostri, qui Philolai Dogmata reposuit; Aut alterius cujuscunque, si modò dignus sit. Horum verò (quoniam Volumina integra extant) Summæ tantum inde conficiendæ, & cum cæteris conjungendæ. Atque de *Physicâ* cum *Appendicibus* hæc dicta sint.

Quantum ad *Metaphysicam*, assignavimus jam ei Inquisitionem *Causarum Formalium & Finalium*; Quæ assignatio, quatenus ad *Formas*, in cassum facta videatur. Invaluit siquidem Opinio atque inveteravit, *Rerum formas essentielles*, seu *Veras differentias*, nullâ humanâ inventi diligentia posse. Quæ Opinio interim nobis elargitur, atque concedit, *Inventionem Formarum* ex omnibus *Scientiæ Partibus* dignissimam esse, quæ investigetur, si modò fieri possit ut reperiantur. Ad *Inventionis Possibilitatem* verò quod attinet, sunt certè ignavi *Regionum Exploratores*, qui ubi nil nisi cælum & Pontum vident, Terras ultra esse prorsus negant. At manifestum est, Platonem Virum sublimis Ingenii, (qui que veluti ex rupe excelsâ omnia circumspiciebat) in sua de *Idæis Doctrinâ*, *Formas esse verum Scientiæ objectum*, vidisse; utcumq; Sententiæ hujus verissimæ, fructum amiserit, *Formas* penitus à *Materia Abstractas*, non in *Materia determinatas* contemplando & prestando: Unde factum est, ut ad *Speculationes Theologicas* diverteret, quod omnem *Naturalem suam Philosophiam* infecit & polluit. Quod si diligentè, seriò, & sincerè, ad *Actionem & usum oculos* convertamus; non difficile erit disquirere, & notitiam assequi, quæ sint illæ

Formæ, quarum Cognitio res humanas miris modis locupletare, & beare possit. Substantiarum enim *Formæ*, (uno *Homine* excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & spiravit in faciem ejus spiraculum viæ*; non ut de cæteris Speciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) Species inquam creaturarum (prout nunc per compositionem & transplantationem inveniuntur multiplicatæ) ita perplexæ sunt & complicatæ, ut aut omninò de iis inquirere frustrâ sit; aut Inquisitio earum, qualis esse potest, seponi ad tempus; & postquam *Formæ* simplicioris Naturæ ritè exploratæ sint, & inventæ, tum demùm institui debeat. Quemadmodum enim nec facile esset, nec ullo modo utile, *Formam* Soni investigare ejus, qui verbum aliquod constituat; cum Verba, compositione & transpositione Literarum, sint infinita: at Soni, qui Literam aliquam simplicem exprimat, *Formam* inquirere (quali scilicet collisione, quali Instrumentorum vocis applicatione, constituatur) comprehensibile est, imò facile: (Quæ tamen *Formæ* Literarum cognitæ ad *Formas* Verborum illicò nos deducunt.) Eadem prorsus ratione *Formam* inquirendo, *Leonis, Quircûs, Auri*; imò etiam *Aquæ*, aut *Aeris*, Operam quis luserit: *Formam* verò inquirere *Densi, Rari; Calidi, Frigidi; Gravis, Levis; Tangibilis, Pneumatici; Volabilis, Fixi*; & similium, tam *Schematismorum*, quam *Motuum*, quos in *Physicâ* tractandâ, magnâ ex parte, enumeravimus (& *Formas primæ Classis* appellare consuevimus) quique (veluti Literæ Alphabeti) numero hand ita multi sunt, & tamen *Essentias & Formas* omnium substantiarum conficiunt & sustinent; hoc est, inquam, illud ipsum, quod conamur; quòdque eam partem *Metaphysicæ*, de quâ nunc inquiremus, constituit & diffinit. Neque hæc efficiunt, quò minus *Physica* easdem Naturas consideret quoque (ut dictum est) sed tantum quoad *Causas Fluxas*. Exempli gratiâ, si de *Causâ* inquiretur *Albedinis* in Nive, vel Spumâ; rectè redditur, quod sit subtilis Intermixtio Aëris cum Aquâ. Hæc autem, longè abest, ut sit *Forma Albedinis*, cum Aër etiam Pulveri Vitri aut Crystalli intermixtus, *Albedinem* similiter procreet, non minùs quam si admisceatur Aquæ; verùm *Causa Efficiens* illa tantum est, quæ nihil aliud quàm Vehiculum est *Formæ*. At in *Metaphysicâ*, si fiat Inquisitio, hujusmodi quidpiam reperies; Corpora duo Diaphana intermixta, Portionibus eorum Opticis, simplici ordine sive æqualitèr collocatis, constituere Albedinem. Hanc *Metaphysicæ* partem *desiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui huc usque in usum venit, nunquam in Seculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea est; Quod Homines & properè nimis, & nimis longè, ab *Experientiâ & Rebus Particularibus*, Cogitationes suas divellere & abstrahere consueverunt, & suis *Meditationibus & Argumentationibus* se totos dedere.

Ulus autem hujus *Partis Metaphysicæ*, quam *Desideratis* annumero, duas ob *Causas* vel maximè excellit. Prima est, quod *Scientiarum omnium Officium* sit, & propria virtus, ut *Experientiæ Ambages, & Itinera longa* (quantum *Veritatis ratio* permittit) abbrevient; ac proinde remedium veteri *querimoniæ* afferant, de *Vitâ brevi, & Arte longâ*. Illud verò optimè præstatur, *Axiomata Scientiarum* in magis generalia,

ralia, & quæ omni Materiæ Rerum individuarum competant, colligendo & uniendo. Sunt enim *Scientiæ* instar Pyramidum, quibus *Historia* & *Experientia*, tanquam Basis unica substernuntur; Ac proinde Basis *Naturalis Philosophiæ* est *Historia Naturalis*: Tabulatum primum à Basis est *Physica*; Vertici proximum *Metaphysica*: Ad Conum quod attinet & punctum Verticale (*Opus quod operatur Deus à principio usque ad finem*; *Summariam* nempe *Naturæ legem* (hæsitamus meritò, an Humana possit ad illud Inquisitio pertingere. Cæterum hæc tria, veræ sunt Scientiarum contabulationes, suntque apud Homines propria Scientiâ inflatos, & Theomachos, tanquam tres Moles Gigantææ.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossiam,

Scilicet atque Ossæ frondosum involvere Olympum.

Apud eos verò, qui seipso exinantes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa Acclamatio, *sancte, sancte, sancte*. Sanctus enim Deus in Multitudine Operum suorum, Sanctus in Ordine eorum, Sanctus in Unione. Quare Speculatio illa Parmenidis & Platonis, (quamvis in illis nuda fuerit Speculatio) excellit tamen; *Omnia per Scalam quandam ad unitatem ascendere*. Atque illa demùm Scientiâ cæteris est præstantior, quæ Humanum Intellectum minimùm multiplicitate onerat; quam liquet esse *Metaphysicam*, quippe quæ contemplatur præcipuè, *simplices illas rerum Formas*; (quas superius *Formas primæ Classis* nominavimus) quandoquidem licet numero pauca, tamen commenfurationibus & coordinationibus suis omnem varietatem constituunt. Secunda Res, quæ hanc *Metaphysicæ* partem de *Formis* nobilitat, hæc nimirum est; Quod Potestatem humanam emancipet maximè, & liberet; eamque in amplissimum & apertissimum Operandi Campum educat. Nam *Physica* per angustos, & impeditos calles, humanam operam dirigit, Naturæ ordinariæ flexuosos tramites imitata; sed *late undiq; sunt sapientibus viæ*; *Sapientiæ* nimirum (quæ à veteribus *Rerum divinarum & humanarum scientiæ* diffiniebatur) Mediorum Copia & Varietas sempèr suppetit. *Causæ* enim *Physicæ*, novis Inventis, in simili materiâ, lucem & ansam præbent; At qui Formam aliquam novit, novit etiam *Ultimam possibilitatem superinducendi Naturam illam in omnigenam Materiam*; eoque minùs inter operandum restringitur, & alligatur, vel ad *Materiæ Basim*, vel ad *Conditionem Efficientis*. Quod genus Scientiæ elegantèr describit etiam Solomon, etsi sensu magis divino, *Non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum*. Intelligit scilicet *Sapientiæ vias*, nec Angustias, nec Obicibus obnoxias esse.

Metaphysicæ pars secunda est *Finalium Causarum* Inquisitio, quam non ut prætermittam, sed ut malè collocatam notamus. Solent enim inquiri inter *Physicæ*, non inter *Metaphysicæ*. Quanquam si Ordinis hoc solum vitium esset, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad Illustrationem pertinet, neque est ex substantiâ Scientiarum. At hæc Ordinis Inversio, defectum insignem peperit, & maximam Philosophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim *Causarum Finalium* in *Physicis*, Inquisitionem *Causarum physicarum* expulit & dejecit; effecitque ut Homines in istiusmodi speciosis & umbratilibus *Causis* acquiescerent, nec Inquisitionem

quisitionem *Causarum* Realium, & verè *Physicarum* strenuè urgerent; ingenti *Scientiarum* detrimento. Etenim reperio hoc factum esse, non solum à Platone, qui in hoc Littore semper Anchoram figit, verum etiam ab Aristotele, Galeno, & aliis, qui sæpissimè etiam ad illa vada impingunt. Etenim qui *Causas* adduxerit hujusmodi, *Palpebras cum pilis, pro sepi & vallo esse, ad munimentum oculorum; Aut Corii in Animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores & frigora; Aut ossa pro columnis & trabibus a Naturâ induci, quibus fabrica corporis innitatur; Aut Folia arborum emitti, quo fructus minus patiamur à Sole & Vento; Aut Nubes in sublimi fieri, ut terram imbribus irrigent; Aut Terram densari & solidari, ut statio & mansio sit Animalium; & alia similia; is in *Metaphysicis* non malè ista allegarit; in *Physicis* autem nequaquam. Imò, quod cœpimus dicere, hujusmodi Sermonum discursus (instar Remorarum (uti fingunt) navibus adhærentium) *Scientiarum* quasi velificationem & progressum retardarunt, ne Cursum suum tenerent, & ulterius progredierentur; & jampridem effecerunt, ut *Physicarum Causarum* Inquisitio, neglecta deficeret, ac silentio præteriretur. Quapropter *Philosophia Naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & Mentem à fabricâ Rerum amoverunt; & Structuram Universi infinitis Naturæ Præclusionibus & Tentamentis, (quas uno nomine *Fatum* aut *Fortunam* vocabant) attribuerant; & Rerum particularium *Causas* Materiæ necessitati, sine intermixtione *Causarum Finalium*, assignarunt; nobis videtur, (quantum ex Fragmentis & Reliquiis Philosophiæ eorum, conjicere licet) quatenus ad *Causas Physicas*, multò solidior fuisse, & altiùs in Naturam penetrasse, quam illa Aristotelis, & Platonis: Hanc unicam ob *Causam*, quod illi in *Causis Finalibus* nunquam operam triverunt; hi autem eas perpetuò inculcârunt. Atque magis in hac parte accusandus Aristoteles quàm Plato, quandoquidem Fontem *Causarum Finalium*, Deum scilicet, omiserit, & Naturam pro Deo substituerit; *Causasque* ipsas *Finales* potius ut Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus sit. Neque hæc eò dicimus, quod *Causæ* illæ *Finales* veræ non sint, & Inquisitione admodum dignæ, in Speculationibus *Metaphysicæ*; sed quia dum in *Physicarum Causarum* possessiones excurrunt, & irruunt, miserè eam Provinciam depopulantur, & vastant. Alioquin, si modò intra terminos suos coarctentur; magnoperè hallucinantur, quicumque eas *Physicis Causis* adversari aut repugnare putent. Nam *Causa* reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniam*, nequicquam sanè repugnat alteri illi, quod *pilositatis soleat contingere humiditatum orificiis.**

Muscofi fontes, &c.

Neque *Causa* reddita, quod *Coriorum in Animalibus firmitudo pertinet ad cæli injurias propulsandas*, adversatur illi alteri, quod illa firmitudo sit ob contractionem pororum, in extimis corporum, per frigus, & deprædationem Aeris; & sic de reliquis: Conspirantibus optimè utrisque *Causis*; nisi quod altera Intentionem, altera simplicem Consecutionem denotet. Neque verò ista res in dubium vocat providentiam Divinam, aut ei quicquam derogat; sed potius eandem miris modis confirmat, & evehit.

evehit. Nam sicut in Rebus Civilibus, Prudentia Politica fuerit multò altior, & mirabilior, si quis operâ aliorum, ad suos fines & desideria, abuti possit, quibus tamen nihil consilii sui impertit; (ut interim ea agant, quæ ipse velit, neutiquàm verò se hoc facere intelligant;) quam si Consilia sua cum Administris Voluntatis suæ communicaret: Sic Dei Sapiencia effulget mirabilius, cum Natura aliud agit, Providentia aliud elicit; quam si singulis Schematibus, & Motibus naturalibus, Providentiæ Characteres essent impressi. Scilicet Aristoteli, postquam Naturam *Finalibus Causis* impregnasset; Naturamque nihil frustra facere; sui que voti semper esse compotem, (si impedimenta abessent;) & huiusmodi multa eò spectantia posuisset; amplius Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cum Atomos suos prædicabant, eòsque à subtilioribus nonnullis tolerabantur; verum cum ex eorum fortuito concursu, Fabricam ipsam Rerum, absque Mente coaluisse assererent; ab omnibus risu excepti sunt. Ad eò ut tantum absit, ut *Causæ Physicæ* Homines à Deo & Providentiâ abducant, ut contra potius Philosophi illi, qui in iisdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum Rei reperiant, nisi postremò ad Deum & Providentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphysicâ* dicta sint, cuius partem de *Causis Finalibus*, in *Libris & Physicis*, & *Metaphysicis* tractatam non negaverim; in his rectè, in illis perperam propter Incommodum inde secutum.

CAPUT V.

Partitio Operativæ Doctrinæ de Natura, in Mechanicam, & Magiam: Quæ respondent Partibus Speculativæ; Physicæ Mechanicæ, Metaphysicæ Magiæ: & Expurgatio Vocabuli Magiæ. Appendices duæ Operativæ; Inventarium Opum Humanarum, & Catalogus Polychrestorum.

Operativam de Naturâ similiter in duas Partes dividemus, idque ex necessitate quâdam. Subjicitur enim hæc divisio, Divisioni priori *Doctrinæ Speculativæ*. *Physicæ* siquidem, & *Inquisitio Causarum Efficientium, & Materialium*, producit *Mechanicam*; At *Metaphysicæ, & Inquisitio Formarum*, producit *Magiam*: Nam *Causarum Finalium* Inquisitio sterilis est, & tanquam Virgo Deo consecrata, nihil parit. Neque nos fugit, esse & *Mechanicam* sæpius merè *Empyricam, & Operariam*, quæ à *Physicâ* non pendeat; Verum hanc in *Historiam Naturalem* coniecimus; à *Philosophiâ Naturali* segregamus. Loquimur tantum de eâ *Mechanicâ*, quæ cum *Causis Physicis* conjuncta est. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica*, quæ nec prorsus *Operaria* est, neque tamen *Philosophiam* propriè attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in *Hominum* notitiam venerunt; Aut Casu occurrerunt, & deinceps